

Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning

www.m.lst.se

Jämställdhet
SKÅNE I UTVECKLING 2004:24

LÄNSSTYRELSEN
I SKÅNE LÄN

Titel: Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell
läggning

Utgiven av: Länsstyrelsen i Skåne Län

Författare: Hans Knutagård, RFSL Rådgivningen Skåne
Elisabeth Nidsjö, RFSL Rådgivningen Skåne

Beställningsadress: Länsstyrelsen i Skåne Län
Samhällsbyggnadsenheten
205 15 MALMÖ
Tfn: 040-25 20 00
skane@lansstyrelsen.se

Copyright: Länsstyrelsen i Skåne län

Upplaga: 560 ex

ISBN/ISSN: 1402-3393

Rapportserien Skåne i utveckling: Rapport 2004:24

Layout: Länsstyrelsen i Skåne

Tryckt: Länsstyrelsen i Skåne

Årtal: 2009

Innehållsförteckning

Förord.....	5
Sammanfattning.....	6
1. Inledning.....	7
1.1 Uppdraget.....	9
2. Teoretiska perspektiv.....	11
2.1 Kulturhistoriska verksamhetsteorin.....	11
2.1.1 Verksamhet.....	11
2.1.2 Förmedlad handling.....	12
2.1.3 Handlingar.....	13
2.1.4 Socialisering.....	13
2.1.5 Handlingskompetens.....	14
2.2 Introduktion av begreppet kultur.....	15
2.3 Heder.....	16
2.3.1 Hederskodex.....	18
2.3.2 Förvaltdad förmögenhet.....	19
2.3.3 Kollektiv heder.....	20
2.3.4 Skam.....	20
2.3.5 Hedersrelaterat förtryck och våld.....	21
2.4 Våld.....	21
2.5 Sexualitet.....	24
2.5.1 Sexuell orientering.....	26
2.5.2 Homofientlighet.....	27
2.6 KASAM.....	28
2.7 Vår beskrivning av fenomenet.....	28
3. Metod.....	29
3.1 Enkäten.....	29
3.1.1 Svarefrekvens.....	29
3.1.2 Bortfall.....	30
3.2 Ungdomarna.....	30
3.2.1 Bortfall.....	33
3.3 Svårigheter.....	33
4. Enkätsvaren.....	34
4.1 Skolornas svar.....	34
4.1.1 Kommentarer.....	36
4.2 Ungdomsmottagningarnas svar.....	38
4.2.1 Kommentarer.....	40
4.3 Socialförvaltningarnas svar.....	40
4.3.1 Kommentarer.....	42
4.4 Polisens svar.....	42
4.4.1 Kommentarer.....	44
5. Ungdomarnas berättelser.....	45
5.1 Beskrivning av ungdomarna.....	45
5.1.1 De som vi intervjuade.....	45
5.1.2 De som svarade på frågeformuläret.....	49
5.2 Sexuell läggning.....	51
5.2.1 Att komma ut.....	51

5.2.2 Öppen homosexualitet.....	55
5.2.3 Att bli upptäckt.....	55
5.3 Ungdomarna och tro	60
5.4 Hur ungdomarna upplever heder	63
5.5 Regler	66
5.6 Maktaspekter	69
5.6.1 Maktfördelningen	69
5.6.2 Syskonens roll.....	70
5.6.3 Om att alla barnen i familjen påverkas.....	71
5.6.4 Om släkt.....	72
5.6.5 Om en fientlig värld.....	74
5.7 Socialisation.....	75
5.8 Strukturellt våld	80
5.9 Socialt våld	82
5.9.1 Socialt våld inom familjen	82
5.9.2 Att frysa ut.....	87
5.9.3 Socialt våld utanför familjen.....	88
5.10 Psykiskt våld	89
5.10.1 Verbala trakasserier.....	90
5.10.2 Vårdnadshavarnas självdestruktivitet	93
5.11 Fysiskt våld.....	95
5.11.1 Våld som uttrycksform	95
5.11.2 Hot om våld och förnedring	96
5.11.3 Riktat mot kroppen	97
5.11.4 Att kasta ut	97
5.11.5 Våld mot egendom.....	98
5.12 Överlevnadsstrategier.....	99
5.12.1 Om att flytta hemifrån	102
5.13 Konsekvenser av hedersrelaterat våld.....	103
5.14 Samhällets hjälp	105
5.15 Ungdomarnas syn på skolan	107
5.16 Ungdomarna och socialtjänsten	109
5.17 Ungdomarnas kontakt med polisen	114
5.18 Ungdomarnas kontakter med frivilligorganisationer.....	116
5.19 Förändringar för framtiden.....	117
6. Intervju med syster, f. d. pojkvän och skolsköterska.....	121
6.1 Intervju med syster	121
6.2 Intervju med f. d. pojkvän.....	125
6.3 Skolsköterskan.....	128
8. Slutdiskussion	133
8.1 Förslag till åtgärder	136
9. Referenser.....	138
9.1 Litteratur	138
9.2 Internet	140

Förord till nytryck 2009

Det har nu gått nästan fem år sedan föreliggande rapport skrevs. Det var första gången i Sverige som en kartläggning gjordes som visade på hur ungdomar på grund av sin sexuella läggning utsattes för våld av familjen, släkten och gemenskapen utifrån en hederskontext.

Rapporten har legat till grund för det fortsatta arbetet som har bedrivits på RFSL Rådgivningen Skåne. Inom projektet heder.nu erbjuder vi utsatta ungdomar råd, stöd och hjälp samt utbildar yrkesverksamma som arbetar med ungdomar och unga vuxna. År 2006 lanserades hemsidan www.heder.nu som en del av projektet. Sedan starten fungerar den som en viktig arena där utsatta ungdomar erhåller information och kunskap. Hemsidan är också en mötesplats för att bryta utanförskap och ensamhet. För yrkesverksamma som arbetar med att erbjuda utsatta ungdomar adekvata insatser från samhället fungerar hemsidan som en kunskapsbank och möjlighet till kompetensutveckling. Sedan våren 2009 är projektet nationellt.

Debatten och diskussionerna i Sverige kring bakomliggande mekanismer och faktorer till vad som betecknas som hedersrelaterat våld, har idag fått större spridning. Fler och fler delar vår definition om att hedersrelaterat våld mot HBT-ungdomar kan förekomma i alla familjer oberoende av kultur, etnicitet och religion. Med denna kunskap ges större möjligheter till hjälp för utsatta ungdomar i enlighet med de mänskliga rättigheterna.

Vårt mål är att alla barn och ungdomar ska kunna växa upp under trygga och säkra förhållanden i sina familjer oberoende av kön och sexuell läggning. Vår förhoppning är därför att alla som arbetar med dessa frågor erhåller den kompetens som krävs för arbetet med att synliggöra och hjälpa HBT-ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld.

Malmö i september 2009

Elisabet Nidsjö och Baltazar Riesbeck

Förord

Efter att i vår verksamhet ha mött några ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning upplevdes skrivandet av denna rapport som oerhört viktigt. Dels för att kartlägga läget och omfattningen i Skåne, dels för att identifiera och belysa hur situationen ser ut för ungdomarna. Skrivandet av rapporten har dessutom blivit en resa med utveckling för oss båda. Vi har fått söka oss in på områden där varken vi eller andra varit tidigare och fått utmana egna och andras stereotyper. Resultatet har du läsare i dina händer.

En rapport skrivs inte utan hjälp. Denna rapport hade först och främst inte blivit vad den är om inte alla ni ungdomar, som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, så frikostigt delgett oss era smärtsamma och vardagliga erfarenheter. Några av er har dessutom generöst låtit oss få dela er vardag. Tyvärr kan vi av säkerhetsskäl inte tacka er vid namn utan får på detta sätt tacka er. Vi hoppas vi lyft fram era berättelser på ett rättvist sätt.

Rapporten hade inte heller blivit vad den är om inte yrkesverksamma inom skola, socialtjänst, ungdomsmottagningar och polis tagit sig tid att svara på vår enkät. Några av er har dessutom tagit er tid till uppföljande samtal, träffar och intervjuer. Vi vill i detta tack även inkludera alla de personer som vi kommit i kontakt med och som hjälpt oss under vår kartläggning och vårt rapportskrivande, ingen nämnd och ingen glömd.

Vi vill även tacka Länsstyrelsens arbetsgrupp som genom jämställdhetsdirektör Kajsa Öbrink, barnperspektivhandläggare Maria Lindberg, jämställdhetsexpert Lillemor Dahlgren och projektassistent Jasmina Larsen har följt arbetet under året med stöd och kritik. Samma förhållande gäller våra kollegor på RFSL Rådgivningen Skåne: Niklas Eriksson, Thomas Johansson, Gabriel Nilbo och Tore Runnerstam samt på RFSU Gruppen Malmö: Gunnel Brander, Elinor Hansson och Jack Lukkerz. Kollegorna har bidragit med kunskaper och text inom de områden där de är specialiserade. Monica Johansson tackar vi för kritisk granskning av innehåll och upplägg. Speciellt tack till Renée Ahlberg och Alexandra Pizarro som skrivit ut intervjuerna och Eva Knutsson som hjälpt oss med korrekturläsningen. Lotta Nordstedt har bidragit med illustrationer.

Författarna bär dock ansvaret för innehållet i den slutgiltiga rapporten.

För att underlätta läsningen av rapporten har vi översatt alla utländska citat till svenska.

Malmö i december 2004

Hans Knutagård och Elisabet Nidsjö

Sammanfattning

RFSL Rådgivningen Skåne har på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län kartlagt och uppmärksammat situationen för ungdomar i Skåne (13–25 år) som riskerar hedersrelaterat hot och våld på grund av sexuell läggning. Kunskapen inom detta område är bristfällig, både nationellt och internationellt. Rapporten kan därför ses som ett avstamp till att beskriva och förstå fenomenet för att kunna påverka och förändra det. Kartläggningen bygger dels på enkätsvar från länspolisen, 7–9-skolor och gymnasieskolor, socialförvaltningar och ungdomsmottagningar i Skåne, dels på berättelser från utsatta ungdomar. Genom detta arbete har författarna kommit i kontakt med eller hört berättas om 53 ungdomar, med anknytning till Skåne, som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning sedan år 2000.

Författarna beskriver att hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning förekommer i ”verksamhetssystem i vilkas kultur finns en heteronormativ hederskodex, som kräver våld för att återföra medlemmar till denna eller för att exkludera dem”. Kartläggningen visar att hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning inte är signifikant för en kultur, etnicitet eller religion. Istället finns det överallt där ovanstående gemenskaper eller familjeverksamheter verkar. Kartläggningen visar även på en variation av ungdomar, som vanligtvis inte förknippas med hedersrelaterat våld, till exempel funktionshindrade och adopterade.

Kartläggningen visar klart på att ungdomarnas utsatthet är osynlig i skolan, inom socialtjänsten, på ungdomsmottagningar och hos polisen. Inte bara en osynlighet på grund av det hedersrelaterade våldet, utan framför allt utifrån deras sexuella läggning. Detta har troligen sin grund i att yrkesverksamma har bristfällig kunskap om sexualitet, ungdomars sexuella utveckling och situationen för homo- och bisexuella ungdomar.

Av rapporten framgår att dessa ungdomar är utsatta för traumatiska händelser och att de mår dåligt. För vissa leder detta till ett självdestruktivt liv med inslag av självmordstankar. Samtidigt lyser råd, stöd och åtgärder riktade mot denna grupp med sin frånvaro. Samma sak gäller samarbete mellan myndigheterna och samarbete med frivilligorganisationerna trots regeringens ambitioner och trots att hedersvåld stått högt på den svenska agendan.

I kartläggningen kommer det fram att de yrkesverksamma saknar kunskap och erfarenhet för att hjälpa de ungdomar som på grund av sexuell läggning utsatts för hedersrelaterat våld. På så sätt kan de varken agera i tid eller på ett korrekt sätt. Dessutom saknas förebyggande åtgärder liksom tidiga insatser, samt intensiva åtgärder för hela familjen efter hedersvåldshändelserna, oavsett om de haft dödlig utgång eller ej. Det behövs, med andra ord, en rad insatser på olika nivåer i samhället.

1. Inledning

”Det är fruktansvärt. Jag känner mig smutsig framför allt. Det är väldigt skamfyllt. Man skäms. Det är lite grann att de går in så djupt på sexualiteten. Som om människor inte förstår en. När människor attackerar ens sexualitet, så är det väldigt kränkande. Det är verkligen att få en kniv i ryggen och när det dessutom är ens föräldrar som gör det är det snäppet värre. Man känner sig instängd. Fruktansvärt instängd. Man känner att man inte har någonstans att ta vägen. Rent bokstavligt var jag ju instängd mycket på mitt rum, för att jag inte klarade av det. Jag klarade inte av att se dem i ansiktet, när de bara slänger ur sig. För man är så sårbar just i den situationen. Att vara ung och att ha en annan sexualitet. Det är också om du går förbi någon på gatan som skriker, ”jävla bög” eller vad det nu är för någonting. Sådana saker är alltid, alltså det är sådant man aldrig vänjer sig vid. Jag kan säga det eftersom jag varit med om det i många år, när man får slagord, det är sådant man aldrig någonsin vänjer sig vid. Det är alltid lika hårda knivhugg i ryggen och det är lika kränkande varenda gång och min spontana reaktion, oh, shit, måste jag gömma mig. När det då sker av ens föräldrar, som är, som älskar en då.....älskar en....och har fostrat en, där man bor, och under deras tak och när man får höra någonting, då har man ingenstans att ta vägen för att ens hem är ändå ens borg och ens föräldrar ska vara de som, typ som skyddar. De man först söker stöd hos och när det stödet faller, det är då, det är då man inte vet vart man ska ta vägen. Jag vet inte riktigt hur pass jag ska kunna beskriva känslan förutom det, utan att det är ett fruktansvärt kränkande, man känner skam.”

Ovanstående är hämtat från en intervju med en ungdom som lever med risken att utsättas för hedersrelaterat våld. När vi läser citatet är det inte lätt att säga om berättaren är en pojke eller en flicka. Det är även svårt att säga om beskrivningen gäller en hetero-, homo- eller bisexuell ung person. Likaledes är det inte uppenbart om den unge har sina rötter sedan generationer i Sverige, Iran, Uganda, Peru, Kina, Italien, USA eller Danmark för att nämna några länder. Citatet ger inte heller någon ledtråd till om den unge tillhör någon livsåskådning, religion eller sekt. Intervjun förmedlar, som vi uppfattar den, en fruktansvärd smärta av en total, utlämnad, oskyddad ensamhet och en intensiv kränkning av den unges innersta personlighet. Vi vill ta vår utgångspunkt i denna upplevelse, vad vi ur en ny, utmanande synvinkel kallar hederns och skammens utsatthet. En utsatthet som är följden av processer där våld som maktmedel används för att återupprätta hedern i gemenskapen eller för att förhindra att hedern helt förloras.

Under 1990-talet begicks två mord i hederns namn som fick viss uppmärksamhet i Sverige. 1996 mördades 15-åriga Sara från Irak i Umeå av sin bror och en kusin, 1999 mördades 19-åriga Pela Atroshi under ett besök i irakiska Kurdistan. Det var dock först

genom mordet på den 26-åriga socionomstuderanden Fadime Sahindal den 21 januari 2002 som hedersrelaterat våld mot heterosexuella invandrarflickor sattes på den svenska agendan genom regeringens agerande. I regeringens uppdrag definieras att: "hedersrelaterat våld är baserat på mäns överordning och kvinnors underordning samt att detta är en del av mäns kontroll av kvinnor och mäns våld mot kvinnor. Våldet är inte knutet till religion, etnicitet eller kultur utan till olika grader av patriarkala system och skiljer i sin uttrycksform sig från annat våld mot kvinnor." Denna heteronormativa könsmaktsordning begränsar möjligheten att förstå och förklara situationen för homo- och bisexuella pojkar och flickor. Våldets resultat är lika men våldets utgångspunkter är olika, något som vi går närmare in på i olika delar av denna rapport.

Ämnet började beskrivas inom olika områden, till exempel Lena Katarina Swanbergs (2003) *Hedersmordet på Pela* och Unni Wikans (2004) *En fråga om heder*. Inom akademien har det beskrivits utifrån olika perspektiv som Åsa Eldéns (2003) *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder* inom sociologi och Charlotte Westerbergs (2003) *Heder och samvete. Det svenska rättssystemets hantering av hedersmord* inom juridik. Inom socialt arbete har till exempel Bahar Sharsten (2004) skrivit om hedersmord. Länsstyrelsen i Västra Götaland har producerat några rapporter, bland annat *Avgörande Livsfråga!* som handlar om kartläggningen av flickor utsatta för hedersrelaterat hot och våld (Johansson 2004b). Länsstyrelsen i Skåne Län har kartlagt behovet av skyddat boende och andra insatser i *Utsatta flickor i patriarkala familjer* (Länsstyrelsen i Skåne Län 2002).

Insatser har påbörjats och genomförs nu för utsatta flickor, genom kommunala och privata verksamheter, men även genom frivilligorganisationer som Elektra och Terrafem. På senare tid har unga heterosexuella invandrapojkar blivit synligare i sammanhanget, till exempel Elektras projekt *Sharaf Hjältar*, eftersom pojkarna, menar de, "i viss utsträckning också är offer eftersom de tvingas leva i ett system där de måste bevaka och förtrycka sina systrar och kusiner" (www.elektra.nu).

Under det senaste året har det uppmärksammats att ungdomar som är homo- och bisexuella utsätts för hedersrelaterat våld. Detta synliggjorde att även pojkar direkt kan vara utsatta för hedersrelaterat våld. Något som även regeringen tagit hänsyn till när de i juni 2003 gav länsstyrelserna i Skåne, Stockholms och Västra Götalands län i uppdrag att uppmärksamma situationen för pojkar och flickor oavsett sexuell läggning. Ett resultat var Länsstyrelsens i Västra Götaland kartläggning av situationen för ungdomar som på grund av sin sexuella läggning utsätts för brott av närstående i rapporten *Rätt till sin egen kärlek* (Johansson 2004a). Ett annat resultat är denna rapport.

RFSL Rådgivningen Skåne fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län att kartlägga och uppmärksamma situationen för ungdomar i Skåne (13–25 år) som riskerar hedersrelaterat

hot och våld på grund av sexuell läggning. Det är om dessa flickor och pojkar rapporten handlar. Undersökningar och forskning om ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning är i dagsläget i begynnelsestadiet, både nationellt och internationellt. Kunskapen inom området är således bristfällig. Rapporten får av den orsaken ses som en första ansats till att beskriva och förstå fenomenet för att kunna påverka och förändra det. I uppdraget ingick att skapa nätverk med nyckelpersoner. Under året har författarna därför haft formella och informella möten med personer som på ett eller annat sätt arbetar med hedersrelaterat våld. Mötena har givit kunskap och erfarenheter åt båda hållen och varit värdefull referenskunskap vid skrivandet av rapporten.

Rapporten bygger på två spår, det ena är en enkätundersökning till länspolisen, 7–9-skolor och gymnasieskolor, socialförvaltningar och ungdomsmottagningar i Skåne. Det andra spåret är berättelser från ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

Vi har valt att närma oss fenomenet ur den kulturhistoriska verksamhetsteorins perspektiv som innefattar ett generellt maktperspektiv i stället för ett könsmaktperspektiv. Låt oss först se något på det fenomen som ska redovisas för att sedan göra ett kort teoretiskt stopp och förklara den kulturhistoriska verksamhetsteorin, innan vi går vidare till hur vi genomförde kartläggningen och intervjuerna. Därefter skildrar vi enkätsvaren, intervjuerna, KASAM-formuläret och avslutar med några reflektioner inför framtiden.

1.1 Uppdraget

RFSL Rådgivningen Skånes uppdrag var att kartlägga och uppmärksamma situationen för ungdomar (13–25 år) som riskerar hedersrelaterat hot och våld på grund av sexuell läggning. För att förstå uppdraget behöver vi reflektera över dess fem delar: hot och våld, relationen till hedersbegreppet, kultur och grupp av människor samt sexuell läggning. Vi vill poängtera att olika gemenskaper reagerar olika på samma levnadsförhållanden. Trots att människor har blivit starkt påverkade utifrån sin boendeort så betyder det inte att detta är den enda, eller den huvudsakliga, påverkan på dem.

För det första finns det problem i att beskriva hot och våld. När det fysiska våldet realiserar uppenbaras det för alla. Däremot är det svårare att beskriva en risk och när den risken blir överhängande. En persons upplevelse av hot om våld kan inte heller enkelt mätas. Vi måste på något sätt ta med oss ett flerfaldigt våldsbegrepp när vi beskriver situationen för ungdomarna.

För det andra ska hot om våld eller våld vara relaterat till hedersbegreppet. Om det relateras till en enskild persons heder kan det kallas för ett homofientligt våld. I dessa fall blir en person ”kränkt” av vad den unge *är*, inte vad den unge *gör*. Den formen av våld vi

är ute efter är dock av ett annat slag. Den ska på något sätt vara ett ledmotiv, eller ett av ledmotiven, för en grupp, en slags hederskodex. Gränsen mellan ett homofientligt familjevåld och hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning är svår att dra.

Detta leder oss över till det tredje: att vi på något sätt måste ringa in vad kultur är i detta sammanhang. Kultur kan beskrivas som praxistradition, men vi behöver också fånga in upplevelsen att vara särskilda från andra eller att bli kategoriserade av andra och att denna kultur sätter sina avtryck i den enskilda människan och att hon känner sig förpliktigad att handla på ett visst sätt.

Det fjärde är att det hedersrelaterade våldet mot de inte heterosexuella ungdomarna utövas av en grupp människor. Hur avgränsar vi en sådan grupp? Om vi begränsar oss till släktbaserade gemenskaper, kan man förbise grupper som bygger på rituell gemenskap eller nätverk. Om man begränsar sig till grupper med långa traditioner, går man kanske miste om grupper som omformar sina traditioner eller på nytt tar upp gamla.

För det femte och sista måste vi ringa in och beskriva sexuell läggning för att förstå hur den kan vara orsak till att ungdomar utsätts för våld. Först måste vi ställa oss frågan om anledningen till och vikten av kategoriseringen. Den amerikanska filosofiprofessorn Naomi Zack (1997) ställer retoriskt frågan varför ”mulatter inordnas under kategorien svart”. I linje med det kan till exempel frågan ställas varför bisexuella inordnas under kategorien homosexuella och inte under kategorien heterosexuella. Detta tyder på att det finns två kategorier: ”heterosexuell” och ”inte heterosexuell”. Det som avses i det andra fallet är alla individer som avviker från normen. Följaktligen bör sexuell läggning ha något med normalitetsbegreppet att göra, vad som är normalt och vad som inte är normalt. I så fall handlar det om den heteronormativa måttstocken och om ”normaliseringsprocessen”, vars mål är att omforma och forma de sexuellt avvikande människorna till det normala. Vi bör hålla i minnet att när vi undersöker gemenskaper, där sociala kategorier har en viktig funktion, bör vi vara öppna för att det finns fler kategoriskapande processer än dem vi har för handen.

Utifrån dessa resonemang finns det en mängd svåra avvägningar, som vi är medvetna om, när vi ger oss i kast med att skriva rapporten.

2. Teoretiska perspektiv

Vi vill i detta avsnitt förklara vår utgångspunkt. Teori kan liknas vid ett par glasögon med vilka vi betraktar världen. Beroende på vilket slags glasögon vi använder framträder omgivningen på olika sätt. En teori har fyra huvudfunktioner. Den ska för det första *beskriva* mönster, göra en verklighet gripbar. För det andra ska den få oss att *förstå* mönster, så vi kan leva oss in i en verklighet. En teori måste för det tredje *förklara* mönster, göra verkligheten begriplig. För det fjärde bör den kunna *förutse* en verklighet, så att vi har möjlighet att kontrollera och styra vårt liv. Vid val av teori kan vi utgå från vilka glasögon vi tycker om eller vad vi ska se med dem. Vi menar att fenomenet eller problemet som ska undersökas är utgångspunkten för vilken teori som ska användas. Därtill bör vi ha i åtanke att praktiker är något vi lever i och teori är något som beskriver ett ögonblick av denna verklighet, vidare att vårt medvetande är begränsat i förhållande till komplexiteten i den verklighet vi lever i. Utifrån detta resonemang, har vi valt att använda den kulturhistoriska verksamhetsteorin, framför att använda teorier baserade på könsmaktsordning, när vi undersöker det hedersrelaterade våldet på grund av sexuell läggning. Låt oss mycket översiktligt se på några av teorins grundbegrepp som är av betydelse för vår fortsatta framställning.

2.1 Kulturhistoriska verksamhetsteorin

Vi har tagit vår utgångspunkt i den kulturhistoriska verksamhetsteorin, i fortsättningen kallad verksamhetsteorin. De som arbetar utifrån denna teoretiska ansats brukar fokusera på att undersöka specifika kulturella och/eller ursprunget till och utvecklingen av mentala processer. Verksamheter och processer förstås där som historiskt och kollektivt utvecklade, förmedlade genom användandet av tecken och symboler och konstruerade genom deltagande i olika aktiviteter. Vad människor gör påverkar vad de är, något som har både individuella och kollektiva aspekter. För en djupare presentation av teorin och dess begrepp hänvisas till *Introduktion till verksamhetsteorin* (Knutagård 2003a).

2.1.1 Verksamhet

Verksamhetsteorin avser med begreppet verksamhet de mänskliga verksamheter som kopplar ihop människan med hennes omvärld och utan verksamhet finns ingen relation mellan människor eller deras fysiska miljö. En människa eller en grupp av människor kan således inte leva utanför samhället, hon/han eller de lever bara i en annan del av samhällets verksamheter. På engelska används ordet *activity* och på tyska ordet *tätigkeit* för att beskriva begreppet. Det säregna med mänskliga verksamheter är att de är riktade mot ett föremål/objekt och att detta i sin tur inverkar på verksamheten. Verksamheter kan vara nödvändiga eller frivilliga och de kan vara planlagda eller spontana. En verksamhet kan bestå av olika delverksamheter och skilda verksamheter kan vävas tillsammans till ett verksamhetssystem. Verksamheter förhåller sig alltid hierarkiskt till varandra där någon alltid vid en viss tidpunkt är den dominerande, som ”rättar in de andra i ledet”.

Verksamhet är människans fysiska och psykiska aktivitet och den styrs av medvetna mål. Motiv ger alltså verksamhet mening och träder fram i målet. Med andra ord måste motiv/behov och mål hänga samman för att en aktivitet ska kunna fungera som verksamhet.

Det är endast genom verksamheter som vi kan förstå den enskilda människans psykologiska liv och omgivningen som hon lever i. Leontiev skriver:

I all sin mångfald utgör den mänskliga individens verksamhet ett system som är innefattat i de samhälleliga relationernas system. Utanför dessa relationer finns överhuvudtaget ingen mänsklig verksamhet. (Leontiev 1986:127f)

Verksamheten kopplar också ihop den enskilda människan med andra genom en process av ömsesidig påverkan. På så sätt byggs relationer upp av handlingar, genom att människor involverar varandra. Därigenom skapas, förändras, upprätthålls och avslutas relationer kontinuerligt beroende på människors behov. Genom människans praktiska deltagande i verksamheter formas hennes självbilder, gamla kan utmanas eller bekräftas och nya kan växa fram. Allt beror på vilka verksamheter vi deltar i, hur vi kvalificerar oss i dem, till vilken omfattning vi når upp till våra mål och på så sätt tillgodoser våra behov.

Individen skapar således sig själv genom deltagande i aktiviteter i samspel med omvärlden. Därmed är individens personlighet ett resultat av dess unika verksamhetshistoria, alltså samtliga de verksamheter som personen deltagit i. Flera verksamheter är tillgängliga för människan samtidigt och verksamheterna kan även vara integrerade i varandra i olika hög grad. Dessutom kan en verksamhet hos en människa hållas isolerad, hemlig och gå stick i stäv med människans andra verksamheter. Den isolerade verksamheten kan också ligga i motsättning till andra verksamheter i en människas liv och därmed orsaka konflikter och smärta hos den enskilda människan. Något som återfinns hos ungdomarna som ingår i denna undersökning.

2.1.2 Förmedlad handling

Den ryske psykologen Lev S. Vygotskij (1978) ansåg att människor inte kommunicerar direkt med varandra, vilket fortfarande är en vanlig föreställning bland människor. Istället menade Vygotskij att människan aldrig reagerar direkt på sin omgivning, utan att detta alltid sker genom av människan skapade symboler och verktyg, så kallade artefakter. Vidare ansåg han att språket var det viktigaste verktyget, som förmedlad handling. Relationen mellan två människor är, i ett samhälle, förmedlad av kulturella artefakter. Människan skapar och har kontrollen över verktygen, men samtidigt skapar och kontrollerar verktygen människan i ett ömsesidigt förhållande. Verksamhetsteoretiker menar även att alla relationer innehåller en maktdimension. Kommunikation uppstår och sker alltså i verksamhet och utifrån detta teoretiska perspektiv är hedersvåldsrelaterade

handlingar att betrakta som en kommunikation, utövaren vill säga något. Vad menas då med handling?

2.1.3 Handlingar

Begreppet handling är komplext, men brukar avse det en människa gör, hur hon betar sig och inte vad som händer henne. Utifrån ett verksamhetsteoretiskt perspektiv anses att det inte finns några individuella verksamheter utan enbart individuella handlingar, detta på grund av att verksamheten har sitt ursprung i det mänskliga arbetet och därför alltid sker i samverkan. En verksamhet är därför alltid uppbyggd på två eller flera människors handlingar. Varje mänsklig handling kan ses som ett yttre uttryck för något som finns medvetet eller omedvetet som en bakomliggande mening eller avsikt hos människan. Individens styr och koordinerar nästan alltid sina handlingar mot verksamhetens mål. Några av individens handlingar blir till slut rutin, de har operationaliserats och blivit en funktion för människan.

Vi vill gärna lyfta fram begreppet "kollektiv jakt". Detta begrepp kan få oss att bättre förstå att motsatta handlingar kan samverka. Ser vi på en enskild individs handlingar kan dessa vara i strid med en verksamhets mål. Ser vi däremot på den enskilde individen utifrån verksamhetens mål, ser vi hur hans handlingar samverkar med andras för att uppfylla målet. Den ryske psykologen Aleksej N. Leontiev (1986) införde arbetsdelning som en grundläggande historisk process och därmed uppdelningen mellan det individuella handlandet och den kollektiva verksamheten. Leontiev (1981:210-213) illustrerade detta med exemplet kollektiv jakt och menar att verksamhetens motiv måste sökas i verksamhetens objekt, att jaga villebråd. I den kollektiva jakten kan en jägare utföra en motsatt handling, som att skrämja villebråd mot de andra jägarna. Om jägaren jagat själv och utifrån egna motiv, hade en sådan handling varit meningslös, ja till och med självdestruktiv. Istället för att jaga upp och döda villebrådet, skrämmer han iväg det. Men, menar Leontiev, med en kollektiv verksamhet blir det individuella handlandet både förnuftigt och ändamålsenligt.

På samma sätt måste vi söka motiven till det hedersrelaterade våldet i föremålet för verksamheten, nämligen hedern. I det ljuset kan tillsynes kontraproduktiva individuella handlingar vara kollektivt ändamålsenliga. Detta fenomen framkommer av ungdomarnas berättelser, ett resonemang som för oss över till hur ett kollektiv formas eller socialisationsprocessen.

2.1.4 Socialisering

Förhållandet mellan individen och samhället karakteriseras, enligt verksamhetsteorin, av inre ömsesidighet, där *individen är i samhället* och *samhället är i individen*. Vygotskij menar att socialiseringen sker genom en internaliseringsprocess där det främsta

hjälpmedlet är språket. Han formulerar det som att ”*internaliseringsprocessen av socialtals historia är också socialisationen av barns praktiska intellekts historia*” (Vygotsky 1978:27, författarens kursivering). På så sätt uppenbaras vår kulturella utveckling på två sätt: ”först på en social nivå och senare på en individuell nivå; först *mellan* människor (interpersonell), och sedan *inom* barnet (intrapersonell)” (Vygotsky 1978:57, författarens kursivering). I tidiga utvecklingsstadier hos barn ledsagas talet av handlingar, för att i senare mer mogna stadier komma före handlingarna.

Professorn i psykologi Pär Nygren (1999) beskriver socialisationsprocessen som att individen *träder in* i samhället genom att delta i dess olika delverksamheter. Samtidigt *bosätter sig* samhället i individen genom dessa verksamheter. För att kunna träda in i en verksamhet måste vi lära oss en viss kompetens, hur vi ska fungera eller ”överleva” i verksamheten/gruppen. Nygren menar att ”i olika sociala system har olika typer av kompetens *överlevnadsvärde*. Och utifrån dessa kompetenser kan man utveckla och realisera olika *överlevnadsstrategier*” (Nygren 1999:134–135, författarens kursivering). För att nå dessa överlevnadsvärden måste den enskilda personen *underkasta* sig de regler, värden och normer som gäller för verksamheten. Resultatet blir, hävdar han, en person som mer eller mindre känslomässigt, kognitivt och socialt *kvalificerat* sig för att självständigt kunna hantera ett meningsfullt liv i den aktuella kulturen. Med andra ord säger Nygren att socialisering till en viss grad förutsätter underkastelse under bestämda verksamheters regler och normer för att man ska kunna kvalificera sig till vissa kompetenser med överlevnadsvärde.

I varje sådan verksamhet finns alltså en kravstruktur för hur vi ska förhålla oss som män och kvinnor, vad som är manligt och kvinnligt eller vad som anses maskulint och feminint. Kravstrukturen, eller könsmaktsordningen, lär oss också hur vi förhåller oss till det motsatta könet, med andra ord lär vi oss ”överleva” som kvinna/man i ett heteronormativt samhälle. I verksamheternas arbetsdelning och regler stadfästes dessa. Det är alltså i samhällets olika verksamheter som det sociala könet konstrueras och rekonstrueras. Socialiseringen sker genom samhällets verksamheter, men individen är inte bara ett objekt för denna process utan i högsta grad ett handlande och skapande subjekt. Drivkraften bakom deltagande i olika socialiserings- och individualiseringsverksamheter är behov av samhörighet och gemenskap, menar Nygren.

2.1.5 Handlingskompetens

Professor Etienne Wenger (2002), en av männen bakom begreppet ”situationellt lärande”, hävdar att deltagande i sociala verksamheter är en grundläggande process för lärandet och genom vilket vi formas till de personligheter vi är. Människan utvecklar alltså handlingskompetenser som har överlevnadsvärde innanför de aktuella sociala system som hon är verksam i. Vi får en benägenhet att handla på ett särskilt sätt i en bestämd situation. Denna benägenhet baseras på att vi vid tidigare tillfällen tillfredsställt våra

behov och upplevt en känslomässig laddning i en speciell social kontext. För vidare kännedom om begreppet handlingskompetens hänvisas till *Handlingskompetanse – Om professionelle personer* av Pär Nygren (2004).

2.2 Introduktion av begreppet kultur

Vi hoppas att du som läsare har kunnat följa vårt resonemang. Vi vill åskådliggöra det genom illustration 1.

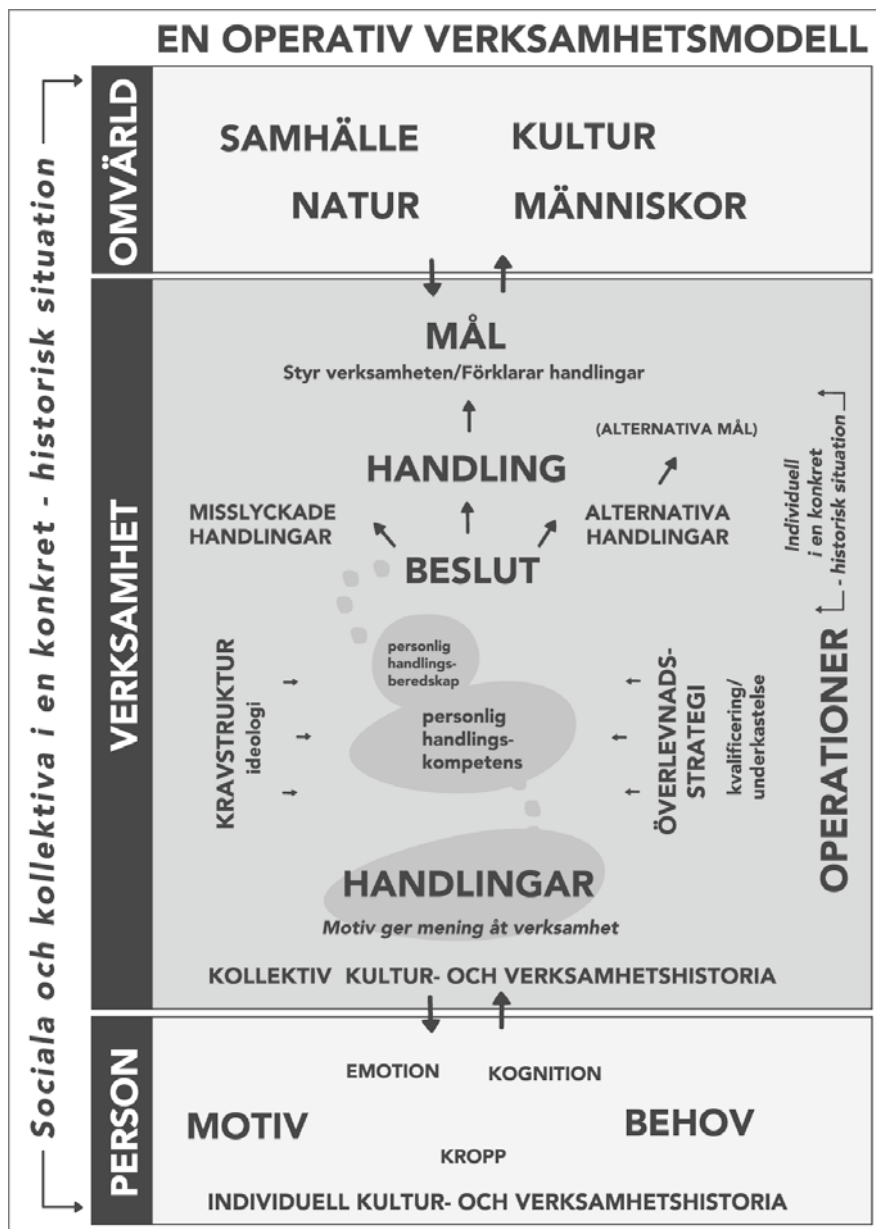

Illustration 1. En operativ verksamhetsmodell.

Läses illustrationen nedifrån och upp ser vi att en person möter andra personer, natur, kultur och samhälle genom verksamhet. Endast genom verksamhet kan vi förstå en persons behov, motiv, emotion och kognition. Människan utför handlingar som är kortvariga, tidsbestämda och har ett slut. Handlingar kan vara misslyckade och då sker korrigerande, en företeelse som rapporten handlar om. De kan vara alternativa och rikta sig mot annat mål än det för verksamheten. Detta leder till att antingen förändras verksamheten eller så gör verksamheten sig av med den praktiken.

Mänskliga handlingar bildar verksamheter som växer fram under längre perioder och är knutna till ett samhälle eller en kultur i en speciell historisk tidsperiod. Dessa verksamheter framträder oftast i form av gemenskaper, organisationer och institutioner. Ibland bildar de ett verksamhetssystem. De har en kravstruktur som påverkar individen att handla på ett visst sätt för att ”överleva” i verksamheten. Genom att underkasta sig gemenskapen lär sig individen att handla ”rätt” och erhåller därmed en handlingskompetens. Denna ligger i beredskap för att mobiliseras och realiseras, när yttre och inre betingelser sätter igång handlingarna. På så sätt socialiseras individen genom deltagande i samhällets olika praktikerverksamheter.

Varken målet för rapporten eller tiden tillåter någon diskussion om begreppet kultur. Istället har vi utifrån ovanstående resonemang format ett begrepp av kultur som vi i fortsättningen kommer att använda i rapporten.

Kultur uppstår genom en samling av förbundna målinriktade verksamheter som ömsesidigt formar människan och hennes självidentitet i förhållande till sin omgivning, genom mediering av ett urval av historiskt och socialt producerade artefakter. Dessa uttrycker gemensamt värdesystem, arbetsdelning och handlingskompetenser, vilka påverkar människans respons till omgivningen och särskiljer därigenom ”vi” från ”dom” och hierarkin mellan dessa grupper.

När vi erhållit ett arbetsbegrepp av kultur får vi se på den andra delen av ordet hederskultur, nämligen heder.

2.3 Heder

Det förekommer i litteraturen en lång rad beskrivningar liksom definitioner av heder och hederskultur, till exempel i *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder* av Åsa Eldén (2003). En del definitioner är så smala att de missar att fånga in hela fenomenet, andra så vida att de blir otydliga. Vi har valt några återkommande som verkar känneteckna det fenomen som vi vill beskriva. Ett utmärkande drag är hederns långa historia. Den spanske professorn i socialantropologi Julio Caro Baroja menar att den känslomässiga strävan att handla utifrån hedern för en person som lever inom en social struktur är äldre än kristenhet och klassisk filosofi. Han menar att:

Denna kollektiva heder är baserad på ett system av patrilineära klaner, som de som var styrande bland skottarna fram till 1800-talet, bland berberna i Nordafrika, nomaderna i Asiens och Afrikas öknar och andra forn- och nutida människor, men som har varit speciellt blomstrande runt Medelhavet, både i städer och på landet. (Baroja 1974:89)

I vår undersökning framkommer enbart släktgemenskaper baserade på männen (patrilineära) men det utesluter inte att den kollektiva hedern kan förekomma i matrilineära gemenskaper. Precis som Baroja menar Wyatt-Brown att hederskulturen har indoeuropeiska rötter. Däremot beskriver han ett "flöde" där den genom det förhistoriska Grekland kom till Romerska Gallien, Spanien, Italien och Storbritannien, för att sedan sprida sig vidare via Skandinavien till det som en gång varit det romerska riket (Wyatt-Brown 1983:33).

Anknytningen till Norden är något som också Preben Meulengracht Sørensen (1983) beskriver i sin text omkring begreppet omanlighet under vikingatiden. Han visar dessutom på hur bland annat hedern var inskriven i de Nordiska lagarna, till exempel den svenska Hednalag från 1200-talet. Genom kränkning av sin manliga heder ("ergi"/omanlighet), det vill säga att bli utsatt för "nid", kunde mannen få stöd i gemenskapen och lagen till att utkräva blodshämnd. Ett nid-dåd var exempelvis att bli kallad "argr", som anspelar på den passiva feminina delen i en sexuell relation. Enligt Sørensen förknippas nid och ergi med en uttalad dikotomisering och hierarkisk könsordning som starkt erinrar om socialantropologernas beskrivningar av den mediterrana hedern och stamkulturen. Sørensens poäng är att detta förhållande under vikingatiden, att se på vad som är manligt och omanligt utifrån ett starkt hederskoncept, fortfarande finns kvar i Norden i våra dagar.

Hur definierar vi då begreppet heder? Den ofta citerade socialantropologen Julian Pitt-Rivers menar att det enda sättet att analysera begreppet heder är i korselden av konflikter i den sociala strukturen, i föreningen mellan heligt och profant, mellan individ och samhälle och mellan system av ideologier och system av handlingar (Pitt-Rivers 1974:73). Han menar att:

Heder är värdet av personen i hans egna ögon, men också i hans samhälles ögon. Det är hans uppskattning på sitt eget värde, hans *anspråk* på heder, men det är också en bekräftelse av anspråket, hans framstående egenskaper erkända av samhället, hans *rätt* till heder. (Pitt-Rivers 1974:21 författarens kursivering)

Heder är något en person gör anspråk på samtidigt som det innebär samhällets erkännande av denna rätt till heder. Därför menar Pitt-Rivers att heder "tillhandahåller

förbindelselänken mellan samhällets ideal och dess reproduktion i individen genom strävan att personifiera dem" (Pitt-Rivers 1974:22). Uttryckt på ett verksamhetsteoretiskt sätt har gemenskapen en kravstruktur som innehåller en hederskodex och vars överlevnadsvärde är heder.

Den amerikanske professorn i historia Bertram Wyatt-Brown har undersökt hederskultur i USA:s sydstater. Han definierar heder som:

det kluster av etiska regler, mest vanligtvis förekommande i samhällen av små gemenskaper, där bedömning av beteende är stadfast av gemenskapens samförstånd. Familjens integritet, klart förstådda hierarkier med ledare och underordnade och tillskrivna kännetecken för individerna och grupperna är ledsagare för de bedömningarna. Med "tillskrivna" menas sådant som biologiska faktorer som ras och färg, kön, blodlinjer, fysisk och psykisk skicklighet, ålder och ärvd position. (Wyatt-Brown 1983:xv)

Vidare menar Wyatt-Brown att denna kultur förekommer i gråzonen mellan despotism och demokrati. I despotism finns ingen möjlighet att konkurrera om en position med heder eftersom tyrannen kräver all heder själv. Demokrati och byråkratisering står i motsats till hederskultur då de bygger på att konkurrensen om position erhålls genom fria val av fria människor och inte genom att man tillhör en gemenskap, släkt eller position. Dessutom ligger i båda fallen inte makten i "familjestaten" utan hos staten (Wyatt-Brown 1983:364ff). Med andra ord är hederskulturens hederskodex en utmanare och konkurrent till ett demokratiskt samhälle, ett påstående som kräver en närmare undersökning av begreppet hederskodex.

2.3.1 Hederskodex

Sammanhängande verksamheters, så kallade verksamhetssystem, eller kulturens kravstruktur innehåller en ideologisk kärna som medverkar till att kraven bildar ett förenat värdesystem och bidrar till att gruppmedlemmarna handlar så att målen för gemenskapen uppfylls. Den ideologiska kärnan styr också gemenskapens regler och arbetsdelning. Författaren Frank Henderson Stewart definierar hederskodex som

En uppsättning av normer som har blivit uttagna som varande speciellt viktiga, som värderar en individs värde längs några grundläggande betydelsefulla dimensioner; och en medlem i hedersgruppen som misslyckas att möta kraven betraktas inte bara som underlägsen men ofta också som föraktliga. (Stewart 1994:55)

Vi kan säga att för den gemenskap som våra ungdomar tillhör är hederskodexen den dominerande kravstrukturen. Således kan vi säga att hedern förpliktigar människor att handla som de gör även om opinionen är annorlunda. På samma gång måste det sägas att

en gemenskaps värdesystem/kravstruktur aldrig är en homogen uppsättning principer som efterföljs av alla i en given kultur. Det är istället en samling av föreställningar som är relaterade till varandra. De tillämpas olika av varierande grupper beroende på ålder, kön, socialgrupp, yrke, sexualitet och i olika sociala gemenskaper där de finner sin mening.

Men andra ord kan vi säga för att behålla heder måste man följa bestämda regler. Dessa regler är *hederskodexen*. De människor som följer samma hederskodex och erkänner varandra när de gör så utgör en *hederskultur* (Stewart 1994:146f). Hederskodexen är alltså knuten till gemenskapen, där folkopinionen enligt Pitt-Rivers, utgör ”den domstol som hedersanspråken läggs fram inför, ’ryktesdomstol’ som den har blivit kallad, och mot dess fällande dom finns ingen upprättelse” (Pitt-Rivers 1974:27). På så sätt är alltid individen förbunden med gemenskapen, för som Pitt-Rivers fortsätter så har heder ”sitt ursprung i den enskildes bröst och triumferar i det sociala riket” (Pitt-Rivers 1974:43).

Flyttas gemenskapen till en annan miljö som fostrar och när den på ett annat sätt, kan systemet lösas upp genom konflikter i den inre strukturen och konflikter med andra gemenskaper (Pitt-Rivers 1974:39). Hedern har även en materiell sida, det vill säga ett förhållande till egendom.

2.3.2 Förvaltdad förmögenhet

Hederskodexen består inte bara av ett värdesystem utan är handfast i organiseringen av gemenskapen. Antropologen John Davis skriver att ”Det utmärkande med heder är först att det är ett system av stratifiering: det beskriver fördelningen av förmögenhet i en speciell språkgrupp” (Davis 1977:91, 98). Pitt-Rivers stödjer detta, han menar att ”Heder är alltid bunden till förmögenhet och ägande” (Pitt-Rivers 1968:507), detta kommer fram bland rapportens ungdomar, heder är tillgång till materiell egendom, medan vanheder/skam ställer dem utanför dessa tillgångar.

Kulturgeografen Elisabeth Wennersten beskriver till exempel hur bönderna i det förindustriella bondesamhället i Dalarna och Hälsingland 1734–1826 motverkade arvsdelningarnas fragmentering av jord. De använde sig av flera olika strategier; utbyte av äktenskapspartner, återgiften, förstärkning av släktskapsband och endogami (sed att ingå äktenskap inom samma grupp eller kategori). Gårdarnas överföring till nästa generation var inbäddad i moraliska skyldigheter, rättigheter och förutsättningar, typiska för utbyte i ett socialt system grundat på släktnätverk (Wennersten 2002). Genom lagstiftning har det visat sig vara lättare att kontrollera arv och förmögenhet som är kopplad till mark och synlig egendom, än egendom som är mobil. Det finns större möjlighet för inte jordbundna släkt- och rituelligemenskaper, samt nätverk att inneha mobil egendom.

2.3.3 Kollektiv heder

Vi har konstaterat att hedern liksom ägandet är kopplat till bestämda gemenskaper, så kallade hederskulturer. I gemenskaper organiserade genom en hederskodex återspeglas en persons handlingar inte bara på hennes/hans egen heder, utan också på den grupp hon/han tillhör. Med andra ord delas den kollektiva hedern av alla i gruppen. Detta betyder att en hedrande eller vanhedrande handling som någon i gruppen utför inverkar på samtliga i hedersgruppen. ”Jag är den jag är’ inordnas med ‘de jag är förbunden med’” (Pitt-Rivers 1974:35).

2.3.4 Skam

Det är viktigt att ha i minnet den nära kopplingen som finns mellan heders- och skambegreppet. I vissa fall kan de användas synonymt. Skam är, precis som heder, något som sker i förhållandet mellan omgivningen och den enskilde. När det gäller skam kan det sägas att det är något som ”utdöms” av omgivningen utifrån dess hederskodex. Den enskilde utsätts för gemenskapens förakt, förnedring och vanheder. Därför kan man till vardags ställa frågan: ”Har du ingen skam i kroppen?”

Dessutom gäller att hedern är oersättlig, en gång förlorad alltid förlorad. Det gäller framför allt kvinnor, där oskulden besudlas och därigenom är skam olika för män och kvinnor. En man upplever skam om han inte *försvaret* sin och sin familjs heder, medan kvinnan upplever skam om hon inte *bevarar* sin oskuld. Mannen behöver inte försvara sin egen oskuld, om det inte gäller att vara den passiva parten i samkönat sex, men väl sin mors, sin frus, sina döttrars och sina systrars. Arbetsdelningen är uppbyggd utifrån en heteronormativ hederskodex som baseras på en given könsmaktsordning. När denna arbetsdelning bryts ner, blir kvinnor män och vice versa och inga av dem kan erhålla heder utan upplever skam. Ungdomarna vi kommit i kontakt med har brutit denna arbetsdelning.

Enligt tradition måste skam utplånas för att hela gemenskapen ska återgå till normaltillstånd. Baroja menar ”att ‘hämnas’ eller att ‘tvätta bort’ kränkningar är ett viktigt övervägande i sociala strukturer baserade på ätt/härkomst” (Baroja 1974:91). Denna reningsprocess tar sig uttryck på olika sätt mot män och kvinnor. Då kvinnor mördas på grund av skam, är det inte som straff, utan enbart för att de representerar ett levande testamente på vanheder. När det gäller män har vi än i våra dagar exempel på vendettan som grund för konflikter och våld. Denna typ av egen rättsskipning ställer sig oftast över de lagar som gäller i landet, eller som Pitt-Rivers skriver ”konflikten mellan heder och lag är grundläggande” (Pitt-Rivers 1974:30).

2.3.5 Hedersrelaterat förtryck och våld

När vi har använt begreppet hedersrelaterat har vi, utifrån ovanstående resonemang, menat den starka kontroll som utövas mot någon i familjen eller gemenskapen med hänvisning till den skam familjen eller gemenskapen drabbas av om någon bryter mot normen, hederskodexen, som gäller för gruppen.

Med denna kortfattade beskrivning av några hedersbegrepp som är viktiga för rapporten går vi över till att reflektera något över våldsbegreppet.

2.4 Våld

Våld är oftast synonymt med fysiskt våld. Våld förklaras och förstås även utifrån olika teoretiska discipliner. Enligt verksamhetsteorin är människan inte bara objekt för processen, utan i allra högsta grad ett handlande och skapande subjekt. För att beskriva olika former av våld har vi främst använt oss av Mogens Møllers (2000) bok *I fars vold*. Författaren, som är känd forskare inom fältet, skriver under pseudonym och beskriver sitt självupplevda barndomsvåld utifrån ett verksamhetsperspektiv. Møller menar att fysiskt och psykiskt våld är oklara begrepp, samt att våld oftast reduceras endast till dessa två former. Han hävdar att det finns ett antal olika slag av våldsformer, likaså att det finns olika slags makt- och härskartekniker som används i vissa sammanhang för att upprätthålla makt. De har lika förödande verkan som det fysiska och psykiska våldet.

Møller anser att ”våldsutövelsen bör i allmänhet, men också i de enskilda handlingarna, ses som en process som består av olika handlingskomponenter” (Møller 2000:25). Våldet har en början, en utveckling och ett slut. Under processen kulminerar våldet till maximal intensitet för att sedan avta. Våldsutövelsen kan också ha varierande intensitet, gå i böljor eller explodera. Likaså kan våldet vara mer eller mindre ogenomtänkt eller planerat. Våldet används också för att uppnå varierande mål genom olika metoder. På samma sätt, fortsätter Møller, kan våld också vara ”aktivt, öppet och direkt, men det kan också vara mer passivt, indirekt och dolt. Det kan vara latent, flertydigt, tvetydigt, eller – motsatt – mer entydigt, manifest demonstrativt och avskräckande” (Møller 2000:25). Møller definierar våld som:

Våld är för mig en säregen fysisk, psykisk och/eller social verksamhet med ett destruktivt användande av kraft och metoder (till exempel makt- och härskartekniker) där målet eller motivet med handlingen kan vara att skada, kränka, passivisera, utmanövrera, eller oskadliggöra en annan. Den som utövar våld, kan ha som mål eller motiv att plåga eller skada den handlingen är riktad mot. Målet kan vara att påföra offret smärta och obehag. Men våldsbruket kan också vara ett medel till att disciplinera eller tvinga människor till att utföra handlingar som strider emot deras vilja, moraluppfattning eller intressen. Bruk av våld är en form för maktanvändning mot en persons integration och frihet, de olika makt- och

härskarmetoder som används för att undertrycka eller nedvärdera honom eller henne.
Møller 2000:34

Møller ser också makt, motmakt, vanmakt och maktlöshet i ett inre förhållande till varandra. Han anser att våld inte existerar i ett tomrum och att allt våld har en maktaspekt. Det utövas alltid av någon emot någon eller något, alltså i sociala relationer. Något som stöds av Vygotskijs tidigare påstående om förmedlad handling. Makt kan användas utan våld, men våld har alltid en maktaspekt, till exempel föräldrar som utövar våld mot sitt barn för att hon/han inte ska vara homosexuell. Dessa föräldrar använder sin makt på ett i Sverige olagligt sätt när de utövar våld i syfte att disciplinera sitt barn.

Møller menar vidare att våldsförståelsen utifrån ett verksamhetsteoretiskt perspektiv där mål, behov och motiv leder till en våldsutövelse kan kategoriseras utifrån flera olika undergrupper. Maktaspekten är oftast det dominerande motivet till våld. Frågar vi efter avsikten med våldet, frågar vi efter innehållet i motiven, eftersom motiv ger verksamhet mening. Med andra ord ger ett verksamhetsteoretiskt perspektiv oss begrepp som hjälper oss att ringa in vårt fenomen, så vi bättre kan förebygga och motverka förekomsten av hedersrelaterat våld. Møller menar att det finns våld som är fysiskt, psykiskt, strukturellt och socialt samt symboliskt, alla med en maktaspekt.

Fysiskt våld

Fysiskt våld, enligt Møller, kan förstås dels som våld mot kroppen, dels som våld mot egendom och materiella saker. Vi ser i intervjuerna att det fysiska våldet oftast är ett övervåld. Møller hävdar att man inte kan se övervåldet som en enhet, utan när man slår så väljer man att slå och varje nytt slag är ett nytt val (Møller 2000:155). Därför menar han, kan man inte se valet att slå som en förlängning av ett tidigare handlingsmönster, utan som ett nytt val, eftersom möjligheten ”att inte slå” alltid finns. Att inte slå är också ett val och vi väljer kontinuerligt. Av materialet framgår att en del av föräldrarna och syskonen även utövat våld i tidigare misshandelsfall. De har med andra ord redan skaffat sig vad vi beskriver som en handlingsberedskap för fysiskt våld.

Psykiskt våld

Møller menar att psykiskt våld oftast blandas samman med socialt våld. Med psykiskt våld åsyftar han det våld som har offrets psykiska tillstånd, känslor och kognitiva verksamheter som direkta eller indirekta mål (Møller 2000:195). Förövare vill till exempel skapa psykiskt obehag, rädsla och osäkerhet hos offret. Men det rör sig också om, anser Møller vidare, att använda psykiska medel och metoder för att utöva våld, det vill säga psykiskt klamra sig fast vid eller få psykisk makt över en människa så att hon blir ofri och lidande. Per Isdal, den norske chefspsykologen för *Alternativ till Våld*, skriver i förordet till Møllers text bland annat att:

Den som utsätts för våld kan genom detta få präglat en livskarta in i själen, en karta som berättar att man inte kan lita på andra, att närhet och anknytning är farligt, och att förhållanden bara har två möjligheter: dominans eller underkastelse. (Møller 2000:5)

Denna brist på tillit kommer fram i materialet och kan vara en av orsakerna till att självmordsbenägenheten är stor bland våra respondenter.

Strukturellt och socialt våld

Vad är då strukturellt och socialt våld? Den norske sociologen Johan Galtung (1981) menar att våld är *allt som på ett onödigt sätt minskar människors liv och livskvalité*. Hammerlin menar att strukturellt våld ”avspeglar en social organisering, differentiering och relationer där livsbetingelserna är undertryckande och upplevs som våldsamma” (Hammerlin 2002:198). Med andra ord kan vi säga att det hedersrelaterade våldet framför allt är förankrat i ett strukturellt våld. Møller anser att i alla samhällen finns det strukturer och sociala gemenskaper som utövar våld. Att komma till roten med problemet sker inte genom att avlägsna strukturer eller social gemenskap, då detta är omöjligt. I stället, menar han, gäller det att se efter vilken/vilka riktningar våldet har i det hierarkiska samhället. Socialt våld handlar, enligt Møller, om olika metoder eller härskartekniker för sortering, avståndstagande och för att skapa sociala hierarkier. Det sociala våldet kan förstås som olika former för sociala utstötningsprocesser och former av utfrysning och kan utövas genom att behärska rummet (Møller 2002:200).

När det gäller strukturellt och socialt våld får vi inte glömma att det hedersrelaterade våldet, liksom andra våldsformer, bygger på en historisk tradition och härskande normer i familjer, släkter och gemenskaper som både lagligen och på andra sätt möjliggjort våldet. De som utövar hedersrelaterat våld hämtar alltså näring från djupa historiska rötter som har varit och är knutna till ”etnisk rensning”, utstötning och cynisk sortering av människor. När samhället nu försöker ta upp kampen mot denna ideologiska, historiska, kulturella och religiösa hedersrelaterade sortering av människor på grund av sexuell läggning sitter mycket av ”våld” fortfarande kvar i människors kollektiva medvetande. Man kan därför säga att hedersrelaterat våld grundar sig på en speciell människosyn, den att människor kan sorteras in i två grupper, de som har ett värde och de som är ovärdiga. En människosyn som strider mot FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, där första artikeln slår an tonen: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av broderskap.”

Symboliskt våld och symbolisk makt

Symbolisk makt, skriver Møller, är ”makt till att konstruera verkligheten eller en egen upplevelse av verkligheten”, ett begrepp han hämtat från Bourdieu (Møller 2000:63). Där

är språket den viktigaste komponenten för att konstruera verkligheten eller en egen upplevelse av verkligheten. Symbolisk makt verkar enligt Møller enbart när den erkänns och villkoras i den som misserkänns. Den produceras inte genom det symboliska systemet, utan enligt Bourdieu, ”definierar sig i och genom ett bestämt förhållande mellan dem som utövar makt, och dem som makten utövas på, det vill säga i själva strukturen till det fält där tro produceras och reproduceras” (Bourdieu 1996:45). Beroende på intervjuernas längd och djup har det inte varit möjligt att applicera detta begrepp, men det utesluter inte att det finns verkligt hos ungdomarna. En orsak kan vara ungdomarnas ålder, att det är svårt att reflektera och sätta begrepp på abstrakta processer även om de varit utsatta för dessa.

2.5 Sexualitet

I rapporten utgår vi från Världshälsoorganisationens (WHO) beskrivning av sexualitet:

Sexualiteten är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonymt med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa. (Nationalencyklopedin 2000)

Människor föds med en sexualitet. I och med födelsen sätter utvecklingsprocesser fart som utvecklar oss till egna unika individer. Det gäller både könsidentitetsutvecklingen och den sexuella identitetsutvecklingen såväl som kognitiv och motorisk utveckling. Redan före barns femårsålder, sannolikt mycket tidigare än så, har forskare kunnat identifiera utvecklingsprocesser som är tecken på den första pubertetsutvecklingen. Denna kallar man den adrenala puberteten då den är kopplad till de i binjuremärgen producerade hormonerna som styr den sexuella lusten. Den pubertet vi vanligtvis talar om är den genitala, vid vilken de hormoner som styr förmågan till reproduktion aktiveras.

Vi tänker oss ofta att den sexuella utvecklingen startar först i och med den här andra puberteten men så är alltså inte fallet. Detta innebär att medvetenhet, i vissa fall förmedvetenhet, om både sexuell identitet, könsidentitet och sexuella preferenser vanligen existerar redan före den genitala puberteten. Som ung behöver man genom hela uppväxten bli bekräftad i sin sexualitet för att kunna skapa sig själv såsom en sund och välmående sexuell varelse.

Av den anledningen är det också av största vikt att tidigt stödja unga människor med information och kunskap om deras sexualitet och sexuella identitet. Det är viktigt att ta barns och ungas sexualitet på största allvar för att minska det lidande och den utsatthet som den nu rådande tystnaden kring dessa frågor för med sig.

Antropologen Gayle S. Rubin (1992) har beskrivit en uppdelning av den sexuella hierarkin (se illustration 2).

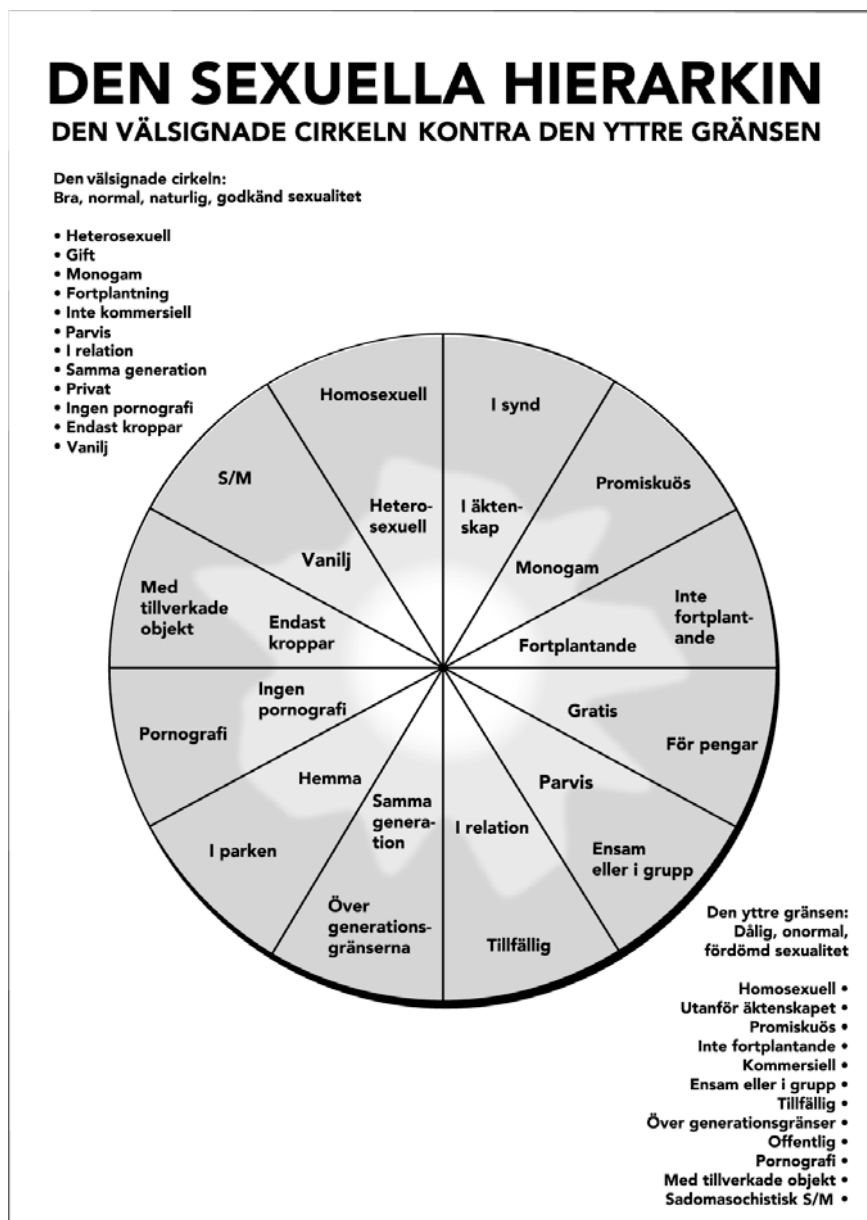

Illustration 2. Den sexuella hierarkin. Inspirerat av Gayle S. Rubin (1992)

I många kulturer finns en knivskarp moralisk uppdelning mellan det som hon kallar ”den välsignade cirkeln” och ”den yttre gränsen”. I några kulturer har gränserna blivit mer flytande inom några sektorer, till exempel har homo- och bisexualitet börjat accepteras mer och mer i Sverige. Poängen är att i varje kultur finns en moralisk uppdelning av sexualitet och dess uttrycksformer, vad som är ”bra, normalt, naturligt och godkänt” respektive ”dåligt, onormalt och fördömt”. I olika kulturer kan gränserna vara snävare eller vidare inom de olika områdena. Sektorerna i figuren bör betraktas var och en för sig, och var gränsen går inom en sektor behöver inte betyda att den går på samma ställe i de andra sektorerna.

Illustrationen visar den moraliska mittpunkt utifrån vilken gemenskaper med hederskodex hierarkiskt värderar andra sexuella praktiker. Som synes hamnar rapportens ungdomar genom sin sexuella läggning utanför den välsignade cirkeln. Vad betyder det då att vara homo- och bisexuell?

2.5.1 Sexuell orientering

Individens sexuella orientering uppstår då individen på ett medvetet plan kan kategorisera sig själv som hetero-, bi- eller homosexuell. Dessa kategorier kallas sexuell orientering, eller preferens, och är normalvariationer som ingår som en av flera dimensioner i den sexuella identiteten. Det som leder individen fram till ett medvetandegörande av den egna sexuella orienteringen är huvudsakligen känslor som lust och längtan samt emotionell attraktion. Vägvisaren kan sägas huvudsakligen vara fantasier och drömmar. Praktiska sexuella erfarenheter har i denna utveckling mycket liten betydelse.

Vår sexuella identitet byggs upp under barndomen och tonåren. Från att vid födseln ha varit en sexuell varelse utvecklas tonåringen till att bli en medveten sexuell individ som uppfattar sig själv som hetero-, bi- eller homosexuell. Detta sker i dialog med den kultur, religion, samhällsstruktur och näromgivning barnet växer upp i. Denna process sker under helt olika förhållanden, beroende på om man kommer att identifiera sig som hetero-, bi- eller homosexuell. Samhället och religionen är heteronormativ, det vill säga att utgångspunkten är att den heterosexuella livsformen i samtliga dimensioner är den normala. En konsekvens av detta blir att de barn som utvecklar en homo- eller bisexuell orientering kommer att bli bekräftade utifrån ett heteronormativt antagande.

Barn lär sig att identifiera sina känslor bland annat genom att vuxna bekräftar dem. När föräldrarna bekräftar ett ”homo-sexuellt” eller ”bi-sexuellt” barn utifrån det heteronormativa tankesystemet, uppstår en dissonans som ger barnet en upplevelse av att han eller hon ”känner fel” eller ”är fel”. Detta sätt att bekräftas kommer barnet – tonåringen – individen att utsättas för fram till den dag han eller hon själv talat om sin sexuella orientering för omvärlden. Hos individen kan detta ofta upprepade felaktiga bekräftande skapa en känsla av att vara annorlunda. Denna känsla kan bli en del av

självbilden och brukar vardagligt kallas ”utanförskap”, upplevelsen av att stå vid sidan, att inte vara delaktig–medräknad.

I en kultursfär där homo- och bisexualitet är accepterad kan utanförskapet vara en belastning som tynger individen. I en kultur, ett religions- eller samhällssystem där homo- och bisexualitet fördöms eller förnekas, blir utanförskapet ett internaliserat stigma som kraftigt reducerar resistensen mot social, psykologisk eller fysisk påtryckning.

För att gå vidare måste vi göra en gränsdragning mellan vad som kan kallas homofientlighet, våld mot homosexuella och det som i rapporten handlar om hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Gränsdragningen är oftast flytande och gränserna går ibland in i varandra, något som kommer fram i ungdomarnas berättelser. Något grovhugget kan vi säga att hederskulturen skiljer sig från andra kulturer genom att våld används för att uppnå och försvara denna heder. Låt oss ta med en beskrivning av homofientlighet innan vi går vidare.

2.5.2 Homofientlighet

Det är svårt att renodla skillnaderna mellan homofientlighet och hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning då de oftast är invävda i varandra. Som tidigare nämnts, gör vi en skillnad mellan homofientligt våld, utifrån en verksamhet, som är riktat mot vad personen är, och det hedersrelaterade våldet, utifrån ett verksamhetssystem, som är riktat mot vad de unga gör. Homofientlighet har beskrivits i rapporten ... *det var bara en bögdjävvel* (Knutagård 2003b). Begreppet homofientlighet ingår tillsammans med rasism, främlingsfientlighet och olaga diskriminering i det övergripande begreppet hatbrott. En homofientlig händelse definieras som varje händelse som upplevs vara homofientlig av offret eller någon annan person och där författaren beskriver homofientlighet som:

en föreställning om den heterosexuella gruppens överlägsenhet och en uppfattning om att det finns biologiska och kulturella skillnader mellan människor med olika sexuell läggning, som gör det motiverat att dela in dessa i mer eller mindre värda. Detta innebär att genom att betrakta sig som mervärdiga anser en individ, en grupp eller ett samhälle sig ha rätt och har tillägnat sig en handlingsberedskap för att förtrycka, utnyttja, kontrollera eller utplåna annan sexuell läggning än den heteronormativa.

Det homofientliga våldet är historiskt förankrat i de flesta kulturer, bland annat i släktbaserade gemenskaper. Det homofientliga våldet står i bjärt kontrast till FN:s mänskliga rättigheter och Barnkonventionen.

2.6 KASAM

De ungdomar som har intervjuats har fått fylla i ett Livsfrågeformulär som baserar sig på forskaren Aaron Antonovskys salutogena begrepp KASAM (Känsla Av SAMmanhang). Han utgår ifrån att tillvaron är full av olika påfrestningar och svårigheter. Detta är något som varje individ måste lära sig att hantera. För att kunna hantera dessa svårigheter måste man se ett sammanhang i sin tillvaro. Detta sammanhang består enligt Antonovsky av tre olika komponenter: begriplighet, hanterbarhet och meningsfullhet. Med de här tre begreppen som byggstenar definierar Antonovsky sedan KASAM på följande sätt:

Känslan av sammanhang är en global hållning som uttrycker i vilken utsträckning man har en genomträngande och varaktig men dynamisk känsla av tillit till att (1) de stimuli som härrör från ens inre och yttre värld under livets gång är strukturerade, förutsägbara och begripliga, (2) de resurser som krävs för att man skall kunna möta de krav som dessa stimuli ställer på en finns tillgängliga, och (3) dessa krav är utmaningar, värda investeringar och engagemang. (Antonovsky 1997:41)

En hög känsla av sammanhang är inte det samma som god hälsa, men enligt teorin kan individer med hög känsla av sammanhang lättare ta till sig information om hotet i ohälsosamma vanor och hur man ska kunna hantera det. Har man däremot låg känsla av sammanhang förnekar man lättare hot eftersom man är mindre benägen att se verkligheten som den är och förändra sig efter den (Antonovsky 1997). I Sverige har professorerna Marianne Cederblad och Kjell Hansson länge arbetat utifrån ett salutogent perspektiv (Hansson & Cederblad 1995a & 1995b, se även Hult, Waad, Cederblad, Hansson 1996).

2.7 Vår beskrivning av fenomenet

Med dessa inledande reflektioner och utifrån verksamhetsteorin försöker vi nu beskriva fenomenet hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning så konkret och avgränsat som möjligt, detta med risk för att väsentliga delar förminskas, förstoras eller inte uppmärksammas.

Hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning sker i verksamhetssystem i vilkas kultur finns en heteronormativ hederskodex, som kräver våld för att återföra medlemmar till denna eller för att exkludera dem.

Vi har nu försökt sätta oss in i några teoretiska perspektiv och med dem är det dags att beskriva hur vi gick till väga.

3. Metod

Kartläggningen har utifrån uppdraget formulerats i två huvudinriktningar:

- Enkätundersökning där olika myndigheter i Skåne medverkat
- Kontakt med ungdomar som är/varit utsatta för hedersvåld

3.1 Enkäten

Enkätundersökningens syfte var att kartlägga situationen i Skåne avseende hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, ur olika myndigheters synvinkel. Uppdraget var att ta reda på hur många ärenden myndigheterna kommit i kontakt med de senaste åren, behovet av kunskap inom området, samarbetspartners med mera. För att få ett heltäckande underlag skickades enkäter ut till Elevhälsans personal på samtliga 7–9- och gymnasieskolor i Skåne, alla ungdomsmottagningar i Skåne, varenda socialförvaltning i Skåne samt till Länspolismästaren för vidarebefordran ut till vart och ett av de fem polisområdena. På detta sätt täckte vi in ålderskategorin 13–25 år som myndigheterna i Skåne kunde ha någon kännedom om. På grund av intressenternas olika uppdrag utformades frågorna något olika. Sammanlagt skickades 406 enkäter ut till de olika myndigheterna.

3.1.1 Svarsfrekvens

Gymnasie- och 7-9-skolorna i Skåne uppgick vid tillfället för utskicket till 346 stycken. Enkäten ställdes till Elevhälsan vid varje skola. När svarstiden var ute skickade vi en påminnelse till dem som inte svarat, sammanlagt kom skolorna upp i en svarsfrekvens på 62%.

Det finns 17 ungdomsmottagningar i Skåne. Även här skickade vi ut en påminnelse efter sista svarsdatum och till följd av det fick vi en svarsfrekvens på 71%.

När det gäller socialtjänsten så ställde vi enkäten till Individ- och familjeomsorgen (IoF), eller motsvarande avdelning. Sammanlagt skickade vi ut 42 enkäter. När svarstiden var ute skickade vi en påminnelse till dem som inte svarat. Totalt kom socialförvaltningarna upp i en svarsfrekvens på 90%.

Enkäten till polisen gick till Länspolismästaren, som i sin tur skickade ut den till de fem polisområdena i länet och sammanställde svaren innan de returnerades till oss i ett samlat dokument. På så sätt erhöll vi 100% svarsfrekvens. Svarsfrekvensen för samtliga myndigheter framgår av sammanställningen i tabell 1 nedan.

	Antal enkäter	Antal svar	Andel svar
Skolan	346	215	62%
Ungdomsmottagningar	17	12	71%
Socialförvaltningar	42	38	90%
Polisen	1	1	100%
Totalt	406	266	66%

Tabell 1. Svarsfrekvens på enkät till myndigheter

3.1.2 Bortfall

När det gäller skolan har vi 38% bortfall. Vad anledningen är till bortfallet är svårt att dra några slutsatser om. Detsamma gäller bortfallet på 29% av ungdomsmottagningarna och 10% av socialförvaltningarna.

3.2 Ungdomarna

En viktig del av uppdraget från Länsstyrelsen i Skåne län var att försöka beskriva situationen för ungdomar som är utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sin sexualitet. För att få tag i ungdomarna utarbetade vi ett material med affisch, banner och frågeformulär på internet samt en profil på internet-communityn Quiser. Dessa metoder hade en gemensam grafisk profil och kopplingar sinsemellan.

På *affischen* fanns en bild på en ung man och en ung kvinna samt en beskrivning av uppdraget. Vi uppmanade i texten ungdomar att höra av sig om de varit utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Affischen sattes upp på ställen homo- och bisexuella ungdomar befinner sig på (skolor, ungdomsmottagningar, RFSL-klubbar osv.) av oss och av kontakter. *Bannern* liknade affischen i utformning med samma bild och en slagkraftigare version av texten. Den e-postade vi ut till kontakter, myndigheter, organisationer och nätverk som kunde tänkas ha besök av ungdomar i målgruppen. Vi bad mottagarna lägga ut bannern på sin hemsida och länka den till frågeformuläret på internet. *Frågeformuläret* lades ut på RFSLs hemsida I-kuratoren och bestod av sju frågor. Där bad vi ungdomarna bland annat beskriva vad de varit utsatta för, hur det påverkat deras sätt att leva samt hur de blev medvetna om sin sexuella läggning. Dessutom gavs möjlighet för respondenterna att uppge om de ville ha fortsatt kontakt med oss.

Profilen på Quiser hette "Hedersvåld". Där hade vi en presentation av uppdraget, använde affischen som bild, länkade till frågeformuläret samt till artiklar som skrevs om uppdraget i olika media. Från tidigare kontakter har vi förstått att ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning lever under största hemlighetsmakeri. De vill inte på något sätt bli uppmärksammade så att de kan igenkännas. Vi vet också sedan tidigare att internet är en stor, viktig och ibland

livsnödvändig del i HBT-ungdomars liv, där gemenskap i vissa så kallade communities för homosexuella är en naturlig del.

På sidan presenterade vi kort vad vi ser som hedersvåld och uppmanade besökarna att ta kontakt med oss eller att svara på vårt frågeformulär. Under tiden vi var inloggade på Qruiser besökte vi ungdomar mellan 13–25 år i Skåne som utgjorde vår målgrupp. När vi besökt deras sida hamnade vi i deras gästlista, vilket gav dem möjlighet att klicka sig fram till oss. Några gånger lämnade vi små meddelanden i deras brevlådor som:

Hej, har du levt under omständigheter som gör att du kan tänka dig svara på ett frågeformulär på <http://ikurator.rfsl.se/o.o.i.s/73?> Eller du kanske till och med kan tänka dig en intervju? Självklart helt anonymt. Hör av dig om du vill hjälpa oss. Vi är i stort behov av att få beskriva hur man som ung HBT-person upplever familjelivet som vägleds av heder och skam.

I stort sett har vi varit inne på Qruiser varje dag sedan mars fram till att vi avslutade kartläggningen i november 2004, förutom tre veckors semester under sommaren. Under arbetsdagarna kunde vi vara inloggade från en timme till hela dagen. Under varje inloggningspass gick vi dessutom aktivt in för att besöka dem som var inloggade i vår målgrupp, mellan 150 och 400 personer, beroende på tidpunkt och väder.

Vi fick och bibehöll kontakt med en hel del ungdomar. För några av ungdomarna var det inte förrän vi ställde frågorna som de kunde se och fick ord för det våld de hade varit utsatta för. Tre ungdomar förde vi längre samtal med på Qruiser kring deras upplevelse av hedersvåld, men när det kom till intervju avslutade de sitt medlemskap på Qruiser helt och hållet. Det verkade som om deras upplevelser kom för nära dem. Så nära att de till och med var beredda att förlora betalda pengar för sitt nickname, för att åter kunna flyta in i den osynliga skuggans värld. Likaledes valde två ungdomar, som vi träffat personligen vid ett flertal tillfällen, att i sista minuten dra sig ur en intervju. En av dem uteblev dessutom från inbokad intervju vid upprepade tillfällen. Vi kan konstatera att det har varit ett svårt och tidsödande arbete att få tag i intervjupersonerna.

Sammanlagt har vi genomfört 14 intervjuer, fem av ungdomarna fick vi tag på genom Qruiser, tre genom frågeformuläret på nätet och sex genom egna personliga kontakter. Beroende på en ungdoms förståndshandikapp valde en skolkurator att föra hans talan i en intervju, dels för att skydda eleven, dels för hans oförmåga att artikulera sig. Dessutom har vi genom Qruiser, e-post och personlig kontakt, varit i kontakt med 16 ungdomar som inte velat bli intervjuade.

En intervju har ägt rum i en RFSL-lokal i en annan stad på grund av personens omständigheter. Intervjun med skolkuratoren ägde rum på hans arbetsplats. En intervju har

gjorts via e-post. De övriga intervjuerna har ägt rum i RFSL Rådgivningen Skånes lokaler i Malmö. Intervjuerna genomfördes med en intervjuare, pojkarna intervjuades av en man och flickorna av en kvinna, detta med syfte att ge högre trygghet i intervjusituationen.

Intervjuerna spelades in på band och tog runt en timme. De skrevs sedan ut och analyserades. Intervjuerna var i viss mån strukturerade och följde ungefär samma struktur som frågeformuläret på internet. På grund av respondenternas ålder och utsatthet har intervjuerna haft karaktären av ett samtal. Samtidigt har vi varit tvungna att ibland ställa väldigt tydliga och konkreta frågor.

Efter intervjun har den intervjuade fått fylla i ett KASAM-formulär, vilket inte gällt skolkuratorns intervju och e-postintervjuerna. Efter vår utskrift har den intervjuade fått möjlighet att läsa intervjun och kommentera, synpunkter som vi fogat in i texten. Vid utskrift av intervjuerna har vi varsamt redigerat språket för ökad läsvänlighet, till exempel genom att ändra ordföljd och hålla ihop meningar. Vidare har vi tagit bort onödiga upprepningar och ord som typ, ju och alltså.

Under hela undersökningsperioden, december 2003 till november 2004, har vi mer eller mindre kunnat följa några av respondenterna. Dessa möjligheter, att få vara med om informanternas vardag, har varit av stor betydelse. Intervjuer är begränsade om man inte samtidigt ser handlingar för att förstå praktiken. Vi har upplevt, hört och sett mer än vad vi kan redovisa. När valet stått mellan att berätta om en händelse och att avslöja respondentens identitet har vi valt att skydda identiteten framför att redogöra för observationen.

Målet med frågeformuläret var att ge ungdomarna en anonym chans att få berätta sin historia utan att begränsas av tid, rum och personlig kontakt. Konceptet har med framgång används tidigare för att nå en annan dold grupp, nämligen män som säljer sex på nätet. Frågeformuläret på internet har legat ute hela undersökningsperioden. Först fanns en avdelning med några faktafrågor om ålder, kön, vilken sexuell läggning respondenten ser sig som och vilket län hon/han bor i. Sedan följde ett antal frågor som även var utgångspunkten för våra intervjuer.

- Beskriv det du har blivit utsatt för.
- Hur påverkar detta ditt sätt att leva?
- Hur blev du medveten om din sexuella läggning?
- Lever du ut din sexualitet? I så fall hur?
- Vad är anledningen till att du blivit utsatt för hedersrelaterat våld?
- Vilka myndigheter, organisationer eller personer har du pratat med om detta?
- Vilken form av stöd eller hjälp behöver du?

Slutligen fanns ett fält där respondenten kunde fylla i e-postadress eller telefonnummer om hon/han ville delta i ett samtal, som vi kallade intervjun för att inte skrämman bort någon. Eller om de ville ha kontakt med någon av oss. Under kartläggningstiden har 15 ungdomar svarat på frågeformuläret. Tre av dessa kontakter har lett till vidare intervju. Fem ytterligare hade lämnat e-postadress vilket möjliggjorde vidare kontakt, med två av dem förde vi e-postsamtal, för de andra tre kom detta inte till stånd trots påstötningar från vår sida. Dels har svaren visat på omfattningen av ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, dels har ungdomarna givit oss värdefull information av olika omfattning, från en mening per fråga till flera A4. Vi kan konstatera att frågeformuläret har nått ungdomar som vill vara anonyma och kompletterar därmed materialet i rapporten.

3.2.1 Bortfall

På frågeformuläret har vi fått en jämn fördelning mellan pojkar och flickor. När det gäller intervjuerna är det en klar övervikt på pojkar. En förklaring kan vara att flickorna redan varit föremål för åtgärder inom ramen för rådande hjälpstrukturer för utsatta flickor utan att deras sexuella läggning har behövt framkomma. En annan förklaring kan vara att flickorna är starkare kontrollerade än pojkarna och att de därför inte kunde genomföra en intervju med oss. En tredje förklaring kan vara att svårigheten att formulera kvinnlig sexualitet, och därmed lesbisk identitet, hindrar flickor att ta kontakt utifrån sin sexualitet. Flickorna är fortfarande i mindre utsträckning än pojkarna subjekt när det gäller sexualitet. Däremot är flickorna starkt sexualiserade som objekt.

Samtliga ungdomar som blivit intervjuade eller som besvarat frågeformuläret har definierat sig utifrån en sexuell identitet, som homo- och bisexuell. Vi har därmed inte nått den grupp ungdomar som praktiserar homosexuella handlingar utan tillhörande identitet, till exempel gruppen ”män som har sex med män” (MSM).

3.3 Svårigheter

Forskningen visar på svårigheter i rapporteringen av utsatta när det gäller våld, sexuell läggning och våld i familjen. Vidare visar forskningen på svårigheten från myndigheters sida att identifiera dessa fenomen. Därför har både enkät- och intervjumetoden begränsningar i att kunna kartlägga omfattningen av förekomsten av hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Efter denna metodbeskrivning låt oss gå över och först se på vad som kom fram i enkäten för att sedan höra vad ungdomarna har att berätta.

4. Enkätsvaren

4.1 Skolornas svar

Det finns totalt 346 gymnasie- och 7–9-skolor i Skåne. Vi erhöll svar på enkäten från Elevhälsan på 215 av dem, en svarsfrekvens på 62%. Av de 215 skolor som besvarade enkäten uppgav 212 att de inte hade någon kännedom om någon elev som varit utsatt för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning sedan år 2000. De tre övriga skolorna rapporterade däremot kännedom om sju elever. Detta svar baserade 173 (80%) av skolorna på uppskattning och sex (3%) på befintlig statistik, medan 36 (17%) valde att inte svara på följdfrågan.

De skolor som uppgav att de haft elever som varit utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning tog vi kontakt med för uppföljning. Vi bad dem bland annat besvara några frågor angående eleverna:

1. Elevens ålder vid kontakttillfället.
2. Elevens kön.
3. Vilket land är respektive förälder/föräldrar och eleven födda i?
4. Tillhör föräldrarna respektive eleven någon religion/tro/kyrka? Vilken/vilka i så fall?
5. Boendeform, bor eleven hemma med föräldrarna, själv eller annat?

Vi fick följande beskrivningar:

Elev 1: Pojke 17 år, föräldrarna och pojken är muslimska kosovoalbaner. Pojken bodde hemma med föräldrar och två syskon.

Elev 2: Pojke 18 år, född i Sverige av irakiska föräldrar, familjen muslimer. Pojken ombads flytta hemifrån i samband med att han kom ut som homosexuell.

Elev 3: Pojke 18 år, född i Afghanistan av afghanska föräldrar, familjen muslimer. När föräldrarna förstod varför pojken inte ville gifta sig med den utvalda makan kastades han ut ur familjen. Han pendlade mellan att bo hos kamrater, på härbärgen och föreningslokaler innan socialförvaltningen kunde hjälpa till med bostad.

Elev 4: Flicka omyndig, född utanför Sverige och boende hemma hos föräldrarna.

Elev 5: Pojke 16 år, funktionshindrad, boende på särskola. (Finns redovisad som Hobit i intervjudelen.)

Elev 6: Flicka i tonåren, född utomlands av utländska föräldrar. Boende med föräldrarna. Flickan avböjde inbokad intervju, vill inte att hennes historia ska redovisas.

Elev 7: Svensk flicka på gymnasiet, svenska föräldrar, boende hemma med föräldrarna, tillhör Pingstkyrkan.

Det ungdomarna varit utsatta för handlade om hot och våld från något syskon, några ungdomar försköts från sina familjer (var alltså inte längre välkomna hemma), någon särbehandlades negativt i familjen med trakasserier. Andra saker ungdomarna var utsatta för var kränkningar, begränsad rörelsefrihet, familjen uttryckte äckel, utfrysning med mera.

De svårigheter man stött på i arbetet med ungdomarna, som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, var bland annat hemlighetsmakeri inom familjen. Vidare nämndes svårigheter för ungdomarna att prata om sin situation och bristande kunskap hos föräldrarna. Någon nämnde manschauvinism och att företeelsen homosexualitet förnekas inom många kulturer. Ytterligare en svårighet som uppgavs är att om ungdomen ifråga fyllt 18 år och kastas ut hemifrån, då är det svårt att få bra hjälp av socialen. Myndiga och hemlösa utan barn prioriteras inte.

De insatser som skolorna genomfört med ungdomarna och/eller familjerna var information och diskussion med ungdomarna. De hade erbjudit kuratorskontakt till ungdomen och/eller föräldrarna samt ytterligare hjälp via socialförvaltning och BUP. Även medling av elevvårdare och mentorer nämndes i enkätsvaren.

Av de skolor som inte hade något ärende menade 82 (38%) skolor att problematiken inte finns medan 91 (42%) menade att den inte syns, 42 (20%) skolor besvarade inte denna fråga. I enkäten fanns möjlighet att lämna kommentarer och synpunkter. Här kan vi urskilja fem teman som användes som ”förklaring” till att man inte haft några ärenden, vilka kommenteras längre fram:

1. ”Våra elever är för unga för att gå ut med sin homo- eller bisexualitet.”
2. ”Vi har få/inga invandrare på vår skola.”
3. ”Vi har bara pojkar på vår skola.”
4. ”Vi är en liten skola.”
5. ”Vår skola är en specialskola.”

Vi ställde sedan frågan till alla vad man kunde tänka sig som lämpliga insatser generellt för ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld och deras familjer. 64 (30%) av skolorna valde att inte besvara den frågan. De förslag som kom från övriga rörde sig framförallt om information och utbildning i allmänhet till ungdomarna och/eller vuxna.

Mer specifikt angav några att informationen och utbildningen kunde handla om gällande lagstiftning och mänskliga rättigheter.

Vidare svarade många också att stöd och skydd till den som är utsatt, nätverksgrupper samt insats från polis och sociala myndigheter var värdefullt. Skolorna eftersökte också mer samtal om värdegrunden, allmänt attitydarbete och klarare mobbing- och andra handlingsplaner. Några ansåg lämpliga insatser vara samtal med socialsekreterare, psykolog eller psykiatriker. Ett par efterfrågade större acceptans i samhället av homo- och bisexuella. Någon uppgav att man informerar om RFSL till homo- eller bisexuella elever.

På frågan om vilka myndigheter man samarbetar med angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning svarade 180 (84%) skolor att man inte samarbetade med någon. Denna höga siffra är förvånande i ett läge där hedersrelaterat våld varit en prioriterad fråga på regeringens agenda under de senaste åren med krav på samarbete för förbättring av situationen. De som samarbetade med någon myndighet gjorde det med barn- och utbildningsförvaltning, socialförvaltning, ungdomsmottagning, andra skolor och polis. Oftast menade man dock att samverkan skulle initieras om något ärende dök upp, inte att man hade något pågående preventivt arbete.

Ännu tydligare blir frånvaron av samarbete när det gäller frivilligorganisationer. 196 (91%) skolor samarbetade inte med någon. De som svarade uppgav samarbete med RFSL, RFSU, svenska kyrkan och nattvandrarerna.

När det gällde vilka myndigheter respektive frivilligorganisationer man avsåg att samarbeta med i framtiden angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning var det 57% som inte svarade. Förslag som nämndes av de övriga var kvinno- och mansjour, socialtjänsten, nätverk av olika slag, ungdomsmottagningarna, RFSL, kyrkan samt föreningar som till exempel Afghanska föreningen.

Vi bad också skolorna beskriva sitt utbildningsbehov avseende arbetet med ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. 97 (45%) skolor angav att de hade behov i olika grad av utbildning i form av seminarier, föreläsningar och informationsmaterial. 31 (14%) ansåg att de inte hade något utbildningsbehov, 87 (41%) besvarade inte frågan.

4.1.1 Kommentar

Flertalet av skolorna är engagerade och positiva till att arbeta med ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Samtidigt framkommer det att det finns en grupp som ännu inte berört eller lyft frågan. Det finns ytterligare några som visar sig klart negativa till enkäten och undersökningsgruppen. Vi vill först reflektera något

över de ”orsaker” som skolorna förde fram som anledning till att de inte hade mött eller sett problematiken.

”Våra elever är för unga för att gå ut med sin homo- eller bisexualitet.”

Oavsett om man är hetero-, bi- eller homosexuell sker ens utveckling i samspel med omgivningen, där skolan är en viktig verksamhet för ungdomarna. Heterosexualiteten får sin bekräftelse i lekar, berättelser, sånger med mera under uppväxten men de som på ett eller annat sätt, mer eller mindre medvetet, känner att de inte passar in i den mallen förblir osedda och inte speglade i sin identitetsutveckling. Som avvikande från normen blir många barn osedda på sin väg.

Om man som skolpersonal anser att ens elever inte är sexuella varelser förrän vid en viss ålder kan man inte heller bemöta eller bekräfta dem där de befinner sig. Oavsett om man går i förskolan, grundskolan, på gymnasiet eller högskolan/universitetet är det avgörande om den personal ungdomarna möter kan bekräfta dem där de är. Ser skolpersonalen att en elev kan vara hetero-, bi- eller homosexuell ser de också mångfalden i mänskligheten. För att elever, som är utsatta i sitt eget hem, ska få den hjälp och det stöd de behöver måste andra vuxna ha modet, kunskapen och vidsyntheten att se och hjälpa dem. För att elever ska våga och orka ”gå ut med” sin sexualitet måste de känna att den inte är avvikande och ovärdig.

”Vi har få/inga invandrare på vår skola.”

Tanken och fördomen, att utsatthet inom familjen/slakten enbart förekommer inom vissa kulturer, får som konsekvens att man missar den utsatthet som kan finnas oavsett födelseland och kultur- respektive religionstillhörighet. Har man från början föreställningen att en familj som är svensk sedan generationer är befriad från detta förtryck, har man redan där lagt ett filter. Detta filter kan medföra att man förbiser företeelser som kan förekomma som inte faller inom ramen för det förväntade, både i familjer med så kallad utländsk bakgrund och i familjer med så kallad svensk bakgrund.

”Vi har bara pojkar på vår skola.”

Detta konstaterande bygger på ett antagande att det är bara flickor som är utsatta av sina familjer. Detta antagande blir också ett filter som förhindrar den yrkesutövande att se att även pojkar kan vara utsatta för hedersrelaterat våld, ett fenomen som hittills uppmärksamrats väldigt lite. Nu vet vi dock att även pojkar utsätts för stark kontroll över vad de själva får göra som sexuella varelser.

”Vi är en liten skola.”

Om skolpersonalen arbetar på en liten skola med god kännedom om alla elevers hemförhållanden är det lättare att upptäcka missförhållanden för eleverna. Vissa har angett detta som skäl till god kunskap om eleverna och därmed stor säkerhet om att deras

svar är korrekta. Om man arbetar på en skola med uppemot 30 elever är det sannolikt att man kan känna alla ordentligt. Några har dock uppgett detta som skäl på en skola med uppemot 175 elever. Har man så många elever verkar det mindre sannolikt att man känner alla. Snarare är det kanske så att man tror sig ha bättre kännedom om eleverna än man verkligen har? Om vi tänker oss att det är cirka 10% av befolkningen som inte är heterosexuell, kan personalen på en skola med 175 elever förbise uppemot 20 elever som inte känner sig hemma i den heterosexuella normen.

”Vår skola är en specialskola.”

Några har uppgett det faktum att de är en specialskola med till exempel bara vissa program eller inriktning mot vissa typer av handikapp, som skäl till att man inte haft några elever som varit utsatta för hedersvåld. Här är alltså ännu ett exempel på filter som hindrar en att se att ungdomen till exempel kan vara både handikappad och homo- eller bisexuell, eller gå på jordbruksskola och vara utsatt för hedersrelaterat våld.

Kritiska synpunkter

De allra flesta uttryckte intresse för undersökningen och ville gärna ta del av resultatet. Andra kommentarer om undersökningen rörde sig om att man ifrågasatte kartläggningen överhuvudtaget och att skattepengar används till dylika arbeten. Några tyckte att det var en: ”Konstig enkät och vad skulle ni göra om det var fullt av den problematiken här??? Här går ändå bara ungdomar som precis kommit över puberteten.” Ytterligare några ansåg att de har större problem med att de kvinnliga eleverna blir särbehandlade, förtryckta och misshandlade av sina bröder och fäder av hedersrelaterade motiv. Någon tyckte att kyskhetsbälte skulle införas.

Det verkar uppenbart att en skolhälsovård som ger uttryck för ovanstående synpunkter inte är intresserad av att hjälpa ungdomar som på grund av sexuell läggning kan bli eller är utsatta för hedersrelaterat våld. Lika tydligt är att dessa ungdomar inte heller kommer att söka hjälp hos en sådan negativ, ja till och med fientlig skolhälsovård. Frågan är hur dessa synpunkter stämmer med skolans värdegrund. Skolor behöver, förutom en förnyad diskussion i värdegrundsfrågor, en utbildning i grundläggande sexualitet med inriktning på HBT-kunskap och hedersrelaterat våld.

4.2 Ungdomsmottagningarnas svar

Det var 12 av 17 ungdomsmottagningar som besvarade enkäten, en svarsfrekvens på 71%. Av de 12 ungdomsmottagningar som besvarade enkäten uppgav 10 att de inte hade kännedom om någon ungdom som hade varit utsatt för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning sedan år 2000. Två ungdomsmottagningar rapporterade däremot kännedom om var sitt ärende. Nio uppgav att svaren baserades på uppskattning och ingen att de baserades på befintlig statistik, tre av dem besvarade inte följdfrågan.

De två ungdomsmottagningar, som uppgav att de träffat ungdomar som varit utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, tog vi också kontakt med för uppföljning. Vi bad dem besvara samma frågor som skolorna angående ungdomarna (vilka vi beskrivit tidigare).

Den ena ungdomsmottagningen kunde ge en kortfattad beskrivning på grund av sekretess: Pojke 16 år, från ett land i Latinamerika. Pojken var rädd att bli utsatt av sina föräldrar, framförallt pappan, på grund av sin sexualitet. Den andra ungdomsmottagningen uppgav att de inte hade möjlighet att besvara de fem frågorna. I enkätsvaren framgick det att en av ungdomarna hade sökt sig till ungdomsmottagningarna för att få hjälp med att komma från sin familj. Den andre sökte för stödkontakt samt funderingar kring identitet. Ungdomarna hade varit utsatta för olika slags hot och våld.

De svårigheter ungdomsmottagningarna stött på i arbetet med ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning var dålig beredskap att möta det samt informationsbrist. De insatser som de genomfört med ungdomarna och/eller familjerna var för den ene hjälp till kontakt med den kommun ungdomen flyttade till och för den andre samtal.

Av de ungdomsmottagningar som inte uppgivit något ärende ansåg tre (25%) att problematiken inte finns och fyra (33%) att den inte syns, fem (42%) av dem lämnade inget svar.

Vi ställde sedan frågan till alla vad man kunde tänka sig som lämpliga insatser generellt för ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld och deras familjer. Fem (42%) ungdomsmottagningar valde att inte svara. De andra föreslog insatser i form av stöd till ungdomen och familjen, sanktioner från samhället till den som utövar våld samt möjlighet att lära sig leva med sin sexualitet och att vara stolt över den. Att sprida kunskap till ungdomarna om att det finns professionell hjälp att få nämndes också. Någon föreslog insatser från socialtjänst, till exempel möjlighet till omhändertagande av hela familjen och samtidigt omhändertagande av enbart den enskilde. En poängterade vikten av att ha "is i magen" och inte ryckas med av turbulensen.

På frågan om vilka myndigheter man samarbetar med angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning var det två ungdomsmottagningar som svarade att de skulle ta kontakt med socialtjänsten om behov skulle uppstå. En nämnde också polisen som möjlig att kontakta vid behov. Av de övriga 10 ungdomsmottagningarna som besvarade enkäten var det två som svarade "ingen", åtta ungdomsmottagningar besvarade inte frågan alls. Noterbart är alltså att ingen av de 12 ungdomsmottagningarna hade ett pågående preventivt samarbete med någon myndighet angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

På frågan om vilka frivilligorganisationer ungdomsmottagningarna samarbetar med angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning var det en som svarade "ingen", en svarade "RFSL, kvinnojourer antar jag?!", de övriga 10 lämnade inget svar alls. Även här finns en tydlig avsaknad av preventivt arbete vad gäller hedersrelaterat våld.

När det gällde vilka myndigheter respektive frivilligorganisationer man avsåg att samarbeta med i framtiden angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, var det åtta ungdomsmottagningar som inte svarade. Av de övriga svarade någon att de inte hade några planer på liknande samarbete, någon undrade vilka som finns och ytterligare någon refererade till tidigare svar. Någon ansåg att de behövde veta mer om problematiken först. Det var alltså ingen som uppgav att de hade några planer på något samarbete med några myndigheter respektive frivilligorganisationer angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

Vi bad också respondenterna beskriva sitt utbildningsbehov avseende arbetet med ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Åtta ungdomsmottagningar besvarade inte denna fråga. De övriga fyra tyckte att de hade behov av utbildning, framförallt mer kunskap om hedersrelaterat våld och vilka frågor man ställer i dessa sammanhang.

4.2.1 Kommentar

Ungdomsmottagningarna är en instans inrättad speciellt för ungdomar i relation till deras sexualitet. Med tanke på detta är det förvånande att de flesta av ungdomsmottagningarna uppvisar avsaknad av både kunskap och intresse för ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Vi kan anta att de fem ungdomsmottagningar som inte svarat bekräftar detta ointresse och denna avsaknad av kunskap. Utifrån den position ungdomsmottagningarna har borde det vara självklart med kunskap, intresse och samarbete i denna fråga.

4.3 Socialförvaltningarnas svar

När det gäller socialförvaltningarna kom vi upp i en svarsfrekvens på 90%, eftersom 38 av de 42 Individ- och familjeenheterna i Skåne besvarade enkäten. Två socialförvaltningar rapporterade om var sitt ärende. De övriga 36 som besvarade enkäten uppgav att de inte hade kännedom om någon ungdom som varit utsatt för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning sedan 2000.

De socialförvaltningar som uppgav att de haft något ärende tog vi också kontakt med för uppföljning. Även här bad vi om en beskrivning av ungdomen utifrån samma frågor som

vi ställt till skolorna och ungdomsmottagningarna: Den ena ungdomen var en pojke 19 år, född i Sverige med svenska föräldrar. Varken pojken eller föräldrarna tillhörde någon kyrka eller religion. Pojken sökte hjälp för bistånd till eget boende. Den andra socialförvaltningen har trots upprepade försök inte besvarat våra telefonsamtal eller e-postmeddelanden med önskemål om besvarande av frågorna. Den första socialförvaltningen hade ansökt om insatser enligt LVU i ärendet och även använt § 14 LVU för skydd av ungdomen. De svårigheter socialtjänsten stött på under bedömnings- och utredningstiden handlade om hur svårt det kan vara att ersätta det stöd och nätverk som familjen/släkten utgör. De insatser som genomfördes var bistånd till eget boende samt skydd.

Av de socialförvaltningar som inte uppgivit något ärende ansåg sex (16%) att problematiken inte finns och 22 (58%) att den inte syns, 10 (26%) besvarade inte frågan.

Samtliga socialförvaltningar fick sedan frågan vad de kunde tänka sig som lämpliga insatser generellt för ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning och deras familjer. 13 (34%) socialförvaltningar valde att inte besvara den frågan. De förslag som kom från de övriga rörde sig om stöd och skydd av olika slag. Familjehemsplacering och öppenvårdsinsatser nämndes också. Några föreslog information och upplysning om gällande lagstiftning till ungdomarna och deras familjer. Vidare nämndes allmän upplysning, mer diskussioner om värderingar och normer samt utbildning till personal. Många svarade att de inte visste eller att det var oklart. En svarade att inga insatser behövdes.

På frågorna om vilka myndigheter och frivilligorganisationer man samarbetar med angående hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning var det någon enstaka som hade ett strukturerat samarbete. För de flesta handlade det om kontakter de tog om behov skulle uppstå. Förslag som nämndes var skola, polis, BUP, RFSL, kriscenter samt ungdomsmottagningar. En övervägande majoritet besvarade inte dessa frågor alls. Även här är frånvaron av samarbete häpnadsväckande i en tid där hedersrelaterat våld har diskuterats och prioriterats från regeringsnivå och neråt i hierarkin. I enkätsvaren verkar det som om endast några få uppvisar ett ansvarstagande för ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

När det gällde vilka myndigheter respektive frivilligorganisationer socialförvaltningarna avsåg att i framtiden samarbeta med när det gäller dessa ärenden, var det 27 (71%) som inte svarade eller som uppgav att de inte hade några sådana planer. Några som nämndes som möjliga samarbetspartners var RFSL, polis, BUP, kvinno- och mansjour, Elevhälsan, ungdomsmottagning, invandrarföreningar, åklagare, kriminalvård, kriscenter samt vuxenpsykiatri.

19 (50%) av socialförvaltningarna angav att de hade behov av utbildning i ämnet, många uttryckte ett stort intresse. De önskade ökad kulturkompetens samt hjälp med metodutveckling, gärna då i form av en föreläsare som själv varit utsatt. Fem (13%) socialförvaltningar ansåg att de inte hade något utbildningsbehov, 14 (38%) besvarade inte frågan.

4.3.1 Kommentar

Socialförvaltningarna saknar också kunskap om ämnet men visar generellt större intresse för problemet i stort än skolan och framförallt ungdomsmottagningarna. Flera uttryckte ett stort intresse för resultatet av vår undersökning. Ingen var direkt negativ varken till ämnet eller till kartläggningen, såsom exempelvis flera från skolan var. I ett PM till Socialstyrelsen har Per Svante Landelius (2004) undersökt socialtjänstens bemötande av sexuell läggning. PM visar att mellan 25 och 20% fortfarande är negativa till homosexuella och en del handläggningsrutiner är diskriminerande. Denna struktur måste förändras för att undersökningens ungdomar ska få tillgång till adekvat hjälp. Därför är det viktigt att det intresse socialförvaltningarna visar möts med resurser för kompetenshöjning och metodutveckling avseende ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

4.4 Polisens svar

Enkäten till polisen gick till Länspolismästaren som i sin tur vidarebefordrade den till de fem polisområdena i Skåne samt till länsövergripande avdelningar. Svaren sammanställdes sedan och vi mottog dem som ett samlat dokument. På så sätt erhöll vi en 100%-ig svarsfrekvens.

Polisen angav att de från år 2000 har fått in ärenden som rörde tre ungdomar utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, varav vi intervjuat två. Dessa intervjuer redovisas under avsnittet Ungdomarnas berättelser nedan. Det ungdomarna hade varit utsatta för var misshandel och olaga hot. En anmälan ledde till rättegång, men åtalet ogillades och lades därför ned (tingsrättsdom 2002-08-13).

En samordnare för kvinnofridsprojektet i Malmö berättar om bakgrunden till händelsen. För några år sedan blev hon kontaktad av en kvinna från Mellanöstern. Kvinnan hade kommit hit tillsammans med sina tre barn, två flickor, 20 och 18 år, och en pojke på 10 år. Den näst äldsta dottern hade gift sig med en välutbildad man från Mellanöstern, men han var fortfarande kvar där och väntade på anknytningsvisa. Kvinnan kom till samordnaren för hon var bekymrad över att den äldsta dottern var ihop med en annan flicka och hade en lesbisk relation. Kvinnan ville att samordnaren skulle övertala dottern att inte vara lesbisk. Dels därför att hon själv var mycket upprörd över förhållandet, dels för att när mannen kom till Sverige

skulle det vara en skam att svägerskan var lesbisk. Dessutom skulle hennes 10-årige son behöva bli fostrad till att döda sin syster för att tvätta bort skammen. Mannen visste inget om situationen ännu, men kvinnan var mycket orolig för vad som skulle hända när han kom och fick reda på dotterns lesbiska förhållande. Samordnaren vägrade gå med på detta och kvinnan ville då inte ha fortsatt kontakt. Familjen hade kontakt med Röda Korset och hade där först berättat om och sökt hjälp för problemet. Röda Korset skulle försöka hitta någon från den egna kulturgruppen som var etablerad i Sverige som skulle kunna informera kvinnan mer om synen på homosexualitet och lagstiftningen i Sverige.

Enligt tingsrättens dom kom mannen till Sverige och flyttade tillsammans med systemen. Dottern menar att mannen först vid flera tillfällen försökt förmå henne att överge sin sexuella läggning för att sedan hota henne om hon inte gjorde det. Mannen skulle på uppdrag av svärfadern inte låta henne leva ifred och döda henne. Enligt tingsrättens protokoll uppger dottern att han hotat henne med att säga ”jag skojar inte, om du inte rättar till ditt förhållande är ditt öde i mina händer”, ”du och dina motsvarande skall amputeras” och ”du och dem som liknar dig bör stickas eller slaktas”. Vidare står det i domen att han klagat på att svärfadern inte förskjutit dottern så att vem som helst kan döda henne. Bråket med dottern resulterade även i en osämja till systemen, då mannen inte skulle kunna låta eventuella barn ha en lesbisk moster. Dottern anmälde mannen för olaga hot (systemen sin man för misshandel och bland annat för att inte ha gjort henne till kvinna genom ett fullföljt samlag på bröllopsnatten). Ärendet var komplicerat till sin natur med anklagelser och motanklagelser. Som tidigare nämnts så ogillades åtalet. Hur det är idag för dottern vet varken samordnaren eller polisen någonting om. Vi har försökt men inte heller haft möjlighet att få kontakt med dottern.

Svårigheter polisen upplevde i samband med fallen var att ämnet är skuldbelagt samt att det är ”svårt att berätta familjeangelägenhet”. De insatser som genomfördes var förundersökningar samt stöd och hjälp via socialtjänsten. De polisområden som angav att de inte haft något ärende menade att problematiken sannolikt finns men att den inte syns. Polisen tillfrågades också om vilka insatser som generellt kunde vara lämpliga för ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Det som framförallt nämdes i enkätsvaren var att insatserna bör ske i bred samverkan mellan olika myndigheter, till exempel socialtjänst och sjukvården, och riktas mot alla aktörer i familjen. Mer konkret föreslogs också hotbildsanalyser, skyddat boende, information, ekonomiskt stöd med mera.

De myndigheter och frivilligorganisationer som polisen samarbetar med är socialförvaltningar, kommuner (i huvudsak skolor), sjukvården samt frivilligorganisationer inom ramen för handlingsprogram Kvinnofrid i Malmö. Andra

frivilligorganisationer som nämndes var kvinnojourer, brottsofferjourer samt RFSL. I framtiden avsåg man samarbeta med kommuner, sjukvård, migrationsverket, RFSL samt med kvinno- och brottsofferjourer. Polisen ansåg sig ha ett utbildningsbehov.

Anmälningssupptagare inom polisen behöver bättre kunskap och insikt bland annat om brottsoffrens utsatthet och utanförskap.

4.4.1 Kommentar

En fråga som polisen aktualiserar och som verkar viktig är att väga in andra typer av anmälningar. Till exempel har ett av ärendena också stått som målsägare för ett flertal anmälningar, som stöld av pass, stöld av pengar och skadegörelse på bil. Det finns fog för att även kunna se dessa som resultat av hedersrelaterat våld, där vi med våld avser det som riktar sig mot personlig egendom och begränsar rörelsefrihet.

Utifrån enkätsvaren verkar polisen ta uppgiften på allvar och att ha prioriterat frågan inom organisationen. De har en handlingskompetens och beredvillighet till samarbete. Vad som behövs, som de själva också upplever som behov, är en större HBT-kompetens. Detta för att bättre uppdaga, bemöta och utreda brott där människor utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

Med dessa enkätsvar har gymnasie- och 7–9-skolor, ungdomsmottagningar, socialförvaltningar och polisområden i Skåne, som kom eller kan komma i kontakt med ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning, fått komma till tals. I sina enkätsvar har de rapporterat att de kommit i kontakt med 14 utsatta ungdomar. Tre av dem ingår bland de 14 ungdomarna vi intervjuat. Tillåt nu ungdomarna själva att försöka beskriva vad de upplever och sina kontakter med myndigheter och vuxenvärlden.

5. Ungdomarnas berättelser

5.1 Beskrivning av ungdomarna

Som tidigare nämnts har vi på olika sätt försökt få kontakt med så många ungdomar som möjligt. Denna kontakt har ibland lett till att de svarat på vårt frågeformulär på nätet (15), ibland till en intervju (14). För några har det stannat vid ett personligt samtal, ett telefonsamtal eller ett e-postmeddelande. Någon har gjort en kort visit men de flesta har vi kunnat följa under en längre tid. De ungdomar vi intervjuat eller som svarat på frågeformuläret definierar sig alla utifrån en sexuell identitet. Vi utgår från nedskrivet material, även om alla andra kontakter finns som referensram.

5.1.1 De som vi intervjuade

Här följer en kort presentation av de ungdomar vi intervjuat. En del uppgifter har utelämnats, andra "vidgats", till exempel skriver vi regionen istället för landet, detta för att personerna inte ska bli igenkända. Vi har gett respondenterna fiktiva namn som presenteras i bokstavsordning, som Ali, Benny och Conny.

Ali

Ali är bisexuell och vid intervjutillfället 16 år gammal, går första året på gymnasiet och bor hemma hos sina föräldrar och sina syskon. Hans föräldrar kommer från Mellanöstern och har bott här i 15 år. Föräldrarna är kusiner och har andra släktingar i södra Sverige men också i övriga Europa. Ali är troende sunnimuslim som familjen och släkten i övrigt. Han blev medveten om sin attraktion för pojkar när han gick i åttan och hade då sin första sexuella kontakt. Ali upplever att familjen misstänker, trots att han försöker framträda så heterosexuellt som möjligt. Intervjun sker dagen efter hans bror berättat att han misstänker Ali för att vara med pojkar. Han känner sig starkt kontrollerad av sina föräldrar på grund av familjens heder och är medveten om eventuella konsekvenser om han kommer ut som bisexuell. Vi har också haft möjligheten att följa honom under hela projektet.

Benny

Benny är en homosexuell protestantisk pojke på 20 år, född av svensk pappa och tysk mamma och som bott utomlands stora delar av sin uppväxt, främst i Mellaneuropa. Han har två syskon, varav den äldre systemen även har tagit avstånd från familjen och bor på annan ort. Föräldrarna har tidigare varit med i en kristen fundamentalistisk sekt, Children of God, men lever numera efter en egen tolkning av bibeln. Benny menar att eftersom mamman har direkt kontakt med Gud, skyddar och kontrollerar hon familjen utifrån heder. Att vara homosexuell är en skam inför Gud som kärnfamiljen och Guds familj måste renas från. Benny har, med hjälp av en skolkurator och socialtjänsten, flyttat hemifrån och studerar nu på universitet. Han upplever sig fortfarande starkt begränsad när det gäller att leva som han vill.

Conny

Conny är en 17-årig homosexuell pojke som morgonen efter intervjun ska åka till en storstad i Sverige för att komma ifrån sitt boende. Föräldrarna och styvpappan är svenska. Han har inte kunnat bo hemma hos sin mor och styvfar utan blev tvungen att rymma. Familjen tillhör svenska kyrkan. Fick lägenhet av socialtjänsten, men saknade vidare hjälp och tar nu livet i sina egna händer. Hans mor kommer från en välkänd familj. Mormor och morfar har tagit avstånd från Conny på grund av att han är homosexuell och gjort detta offentligt genom att ta kontakt med socialtjänsten. Styvfadern kommer från en släkt där hedern styr vardagen och har ett förflutet som "bögknackare" och hans hätskhet mot Conny var den direkta orsaken till att Conny rymde hemifrån. Modern väljer att ta styvfaderns parti. Förhållandet i hemmet, tillsammans med homofientligheten i skolan, har skadat honom invärtes och han känner sig starkt begränsad i sin livsföring.

David

David är en homosexuell 20-årig pojke som bor själv. Hans föräldrar är skilda. Modern är en inte troende judinna född i Centraleuropa, medan fadern är muslim född i Nordafrika. Själv ser han sig tillhöra en människoreligion, med blandning av olika religioner. David har bra kontakt med sin mor som accepterar hans homosexualitet. Fadern accepterar inte detta, framför allt är det en skam utifrån familjens heder. På grund av att fadern själv är förskjuten från sin egen familj vet ännu inte övriga släktingar på hans sida om Davids homosexualitet. David kan på grund av sin sexuella läggning, som han upplever det, inte vara sig själv när han besöker faderns släkt. Han vill inte heller träffa fadern utan håller sig på en hemlig adress. Denna omständighet tillsammans med homofientlighet bland annat i skolan, gör att han varit djupt deprimerad under det senaste året, med självmordstankar.

Emil

Emil är en homosexuell muslimsk pojke på 19 år som numera bor i en mindre stad i Mellansverige. Familjen härstammar från Mellanöstern och är troende sunnimuslimer. När Emil som 16-åring kom ut med sin homosexualitet reagerade familjen så starkt att han fick hoppa ut genom fönstret på åttonde våningen. Genom ett under överlevde han men fick ligga på sjukhus i fyra dagar. Emil polisanmälde händelsen med hjälp av socialtjänsten, men upplevde sedan att han inte fick tillräcklig hjälp från socialtjänsten att komma hemifrån. Istället rymde han själv till en större stad i Sverige, där han inte heller fick hjälp. Till slut fann han sin tillflykt i en mindre stad. Han är bannlyst av sin familj och släkt, men kan ibland någon timme träffa sina småsyskon och sin far. Våren 2004, när han var på besök, blev han åter misshandlad på öppen gata av sin svåger. Detta på grund av att hans homosexualitet är en skam för hela familjen/slakten. Han är ett av polisens ärenden.

Fares

Fares är en homosexuell 19-årig fotbollsintresserad pojke vars föräldrar kommer från Mellanöstern. Familjen är muslimer men utövar inte tron aktivt. Hans föräldrar vet om hans sexuella läggning. Fares säger att föräldrarna accepterar honom så länge han uppför sig "heterosexuellt", genom att inte ta hem pojkar, tala om det eller på något sätt uppföra sig feminint. Fares har accepterat detta och lever ett dubbelliv i utbyte mot "husfred". Fares vet dessutom att hans äldre bror också är homosexuell, men vid intervjutillfället vet däremot inte brodern om honom. Under tiden för kartläggningen träffas bröderna på en gayklubb och därmed vet brodern om Fares. Den äldre brodern vill inte låta sig intervjuas, utan håller mycket låg profil.

Gandhi

Trots att Gandhi är något äldre än vår målgrupp har vi tagit med honom eftersom han belyser en viktig aspekt. Gandhi är en bisexuell troende muslimsk kille som är född i Norra Afrika för 27 år sedan och kom till Sverige utan familj när han var 16 år. Här började han känna sig attraherad även av killar. Han har inte vågat säga något till någon om detta. Gandhis mor bor i Europa och brodern i Främre Orienten. Från sin mor och släkt har han upplevt stor press att gifta sig. Att leva som homosexuell är otänkbart på grund av skammen. Familjen ordnade en hustru i Främre Orienten som han gift sig med och har nu tre barn. Gandhi slits mellan tre krafter, att få leva som han vill, att leva som hans familj vill och att leva med sina förpliktelser mot den nya familjen.

Hobit

Hobit är en 16-årig homosexuell pojke som vi inte intervjuat själva, utan via hans skolkurator som följt honom sedan ett par år. Föräldrarna härstammar, enligt skolkuratoren, från traditionell icke-troende arbetarklass boende i ett litet samhälle. Hobit kom ut som homosexuell i 9:an samtidigt som hans förståndshandikapp konstaterades. Hobit bor på ett elevhem medan han går i särskolegymnasium. Föräldrarna är skilda och mamman har vårdnaden. Hon har accepterat hans förståndshandikapp, men ser hans homosexualitet som skamfull för familjen, släkten och omgivningen. Hon har utsatt Hobit för hot och våld samt även försökt påverka personalen mot honom.

Ikaros

Ikaros är 18 år, homosexuell och har valt att vara katolik. Mamman är svensk och med i svenska kyrkan, medan pappan är katolsk sydeuropé. Vi träffade Ikaros första gången sommaren 2003, strax efter det att han hade "kommit ut", när han arbetade i en föreningsaktivitet. Han blev förbjuden av sin far att jobba kvar, eftersom det fanns "homosexuella" där och det kunde förstöra familjens heder. Ikaros var tvungen att sluta annars hade han blivit utkastad hemifrån. Han tvingades istället vara hemma under stark kontroll resten av sommaren. Ikaros åkte sedan till en europeisk huvudstad för att studera

och fick där möjlighet att leva som han ville. När vi intervjuar honom har han precis kommit hem efter ett år utomlands och vill ut och resa igen.

Janet

Janet är en 22-årig homosexuell flicka som vuxit upp i Mellansverige. Hennes föräldrar, som båda är troende muslimer, har haft stark kontroll över henne och hennes sysstrar. Föräldrarna skilde sig när hon var tonåring. Trots att fadern levde för sig, utövade han stark kontroll över "sin" familj och när Janet kom ut som homosexuell hotade fadern med att döda henne. Hon flydde hemifrån och polisanmälde händelsen. I samband med rättegången blev hon även hotad av sina farbröder som stöttade fadern. På senare år har hon kunnat starta ett nytt liv i Skåne med sin flickvän.

Kim

Kim är en adopterad pojke från Sydamerika som bott i Sverige sedan han var två månader gammal. Föräldrarna är svenskar och medlemmar i svenska kyrkan. Kim är nu 21 år och har flyttat till eget boende veckan innan intervjun. När han kom ut som homosexuell vid 16 års ålder slutade föräldrarna att prata med honom och ångrade att de hämtat hit honom till Sverige. De tycker han är en skam för familjen, släkten och bekanta. Kim var ämnad till att ta över faderns företag som gått i generationer. Föräldrarna har satt ekonomiska sanktioner på honom, så han erhåller ingen hjälp från dem. Däremot erbjuder föräldrarna sig att köpa en central lägenhet och en bil bara han slutar vara homosexuell.

Lativ

Lativ är en homosexuell muslimsk 17-årig pojke från Mellanöstern som pressas av sina muslimska föräldrar till att gifta sig och få barn. Lativ har varit i Sverige i nio år. Föräldrarna, poängterar Lativ, är båda högutbildade. Lativ upplever att fadern utsätter honom för ständig tortyr på grund av hans homosexualitet. Fadern har bland annat dragit av honom byxorna inför hans yngre sysstrar för att "visa hur en böge ser ut". Han vågar inte ta kontakt med några myndigheter. Han vill bara få flytta hemifrån.

Miro

Miro är fyllda 18 år när vi intervjuar honom. Mamman är engelska och medlem i den anglikanska kyrkan utan att vara aktivt troende, pappan däremot är grekisk-ortodox troende sydeuropé, med rötter i en liten by. Föräldrarna skiljde sig innan Miro kom i tonåren, vilket han tycker var bra eftersom han redan som 11-åring visste att han var homosexuell och hans pappa hatar homosexuella. På så sätt, säger han, får han en god uppväxt med sin förstående mor. Som 14-åring tar han kontakt med RFSU Ungdom och kommer ut för sina närmaste vänner och sin mor. När Miro som 17-åring kommer ut för sin far, genom att säga att han ska delta i en föreningsaktivitet där homosexuella ungdomar deltar, hotar fadern honom. Fadern kommer ner till festivalen och angriper Miro handgripligen för att få honom därifrån. Detta på grund av att Miro drar skam över

familjen och släkten genom att delta. Händelsen polisanmäls, men leder inte vidare. Kontakten bryts mellan fadern och Miro. Även han ett av polisens ärenden.

Nenne

Nenne är en 25-årig lesbisk flicka som är uppvuxen på skånska landsbygden och som har levt ett självdestruktivt liv under tonåren. Mamman är svensk protestant och pappan är armenisk ortodox som flyttade hit från Mellanöstern för 35 år sedan. Nennes väg socialt såväl som sexuellt har varit problematisk. I slutet av grundskolan var hon utagerande och våldsam, till och med aktiv med att trakassera homosexuella. Nenne placerades under en tid av socialtjänsten på ett behandlingshem och började sedan gymnasiet. I samma veva blev hon kär i en flicka. Hon berättar det hemma med storbråk som följd, vilket gör att hon blir tillsammans med en pojke för att lugna framför allt pappan. Nenne flyttar hemifrån. När hon på nytt blir tillsammans med en flicka bestämmer hon sig för att åter berätta för föräldrarna. Mamman blir ledsen men accepterar snart Nenne och flickvännen. Pappan intar under fem års tid ställningskrig och vill varken umgås eller prata med henne. Under det senaste halvåret har pappan med en frivilligorganisations hjälp bearbetat sin inställning och har nu närmast sig dottern och kan umgås med henne.

Resumé

Innan vi går vidare kan vi försöka sammanfatta lite fakta om de 14 ungdomarna. Den yngste var 16 år, två från varje ålder mellan 17 och 20 år, en 21-åring, två 22-åringar och en 25-åring. Den äldste var 27 år. Tolv av ungdomarna var pojkar och två flickor. Två beskrev sig som bisexuella och de andra som homosexuella. Tre bor hemma hos föräldrar som är gifta och en hos ensamstående moder. Sex bor i egna lägenheter, en för ett nomadiskt liv, en bor tillfälligt utomlands, en bor på skolhem och slutligen en har egen familj. De var födda i Sverige, Europa, Sydamerika, Nordafrika och i Mellanöstern. Ungdomarnas föräldrar var protestanter, anglikaner, katoliker, grekiskt- eller armeniskt ortodoxa, judar och muslimer. Av ungdomarna var en förståndshandikappad och en adopterad. En var tvångsgift och hade familj med tre barn, medan en annan är tvingad till ett arrangerat äktenskap. Alla upplever sig starkt kontrollerade, några psykiskt och fysiskt misshandlade men endast tre av dem har polisanmält misshandel. Innan vi tar del av deras berättelser låt oss nämna något om de ungdomar som svarat på frågeformuläret på internet.

5.1.2 De som svarade på frågeformuläret

Vi fick in 15 svar på frågeformuläret på internet med varierande längd på svaren. Vi har valt att redovisa dem som F 1, F 2 och så vidare, då vår kunskap om dem begränsas till deras svar på frågorna som beskrivits under metodavsnittet. Kontakterna med tre av dem, F 1, F 4 och F 7, ledde till intervju och redovisas där.

- F 2 är en 22-årig bisexuell flicka, som har blivit tillsagd av föräldrarna att inte säga något om sin sexuella läggning. Då skulle hon av morföräldrarna exkluderas ur släkten på grund av den skam hon utsätter dem för.
- F 3 är en 25-årig homosexuell flicka som blivit utestängd ur släkten på grund av familjens heder.
- F 5 är en 20-årig homosexuell pojke som kom ut för sin familj för tre år sedan. De ”accepterar honom om han inte visar sin läggning utåt och drar skam över familjen och släkten”. Funderat på att ta sitt liv.
- F 6 är en 18-årig kvinna-till-man-transperson (Ftm-ts). Har under flera års tid blivit utsatt för fysiskt och psykiskt våld, trakasserier, utslutning och är frihetsberövad på grund av familjens heder. Skriver att han mår extremt dåligt, är självdestruktiv och isolerad. Har blivit utkastad hemifrån och har inte rätt till några bidrag eftersom föräldrarna är betalningsansvariga.
- F 8 är en 25-årig homosexuell pojke som är kristen i en muslimsk Mellanösternsläkt. Blev slagen och hotad till döds av sin far i samband med att han kom ut, då detta drog skam över familjen. Sedan dess är han utsatt för psykiskt våld och vågar inte leva ut sitt liv. Önskar att han kunde ”rymma från sitt liv”.
- F 9 är en 21-årig homosexuell pojke som bor hemma och lever hemligt i fruktan för sina föräldrar och släkt på grund av heder.
- F 10 är en 17-årig bisexuell flicka som fick föräldrarna och släkten emot sig när hon kom ut och blev sedan socialt utfrusen på grund av skam. ”Det första året efter jag ‘kom ut’ var tufft” skriver hon men beskriver också hur hon och föräldrarna kunnat närma sig varandra lite.
- F 11 är en 17-årig homosexuell pojke. Han beskriver sina föräldrar som grekiskt-ortodoxa och styrda av heder. Han skriver ”en sak kan jag börja med att säga min pappa kommer ALDRIG någonsin att tycka det är ok att vara böj. Han har växt upp i en helt annan tid och för honom är det onormalt”.
- F 12 är en 17-årig homosexuell pojke som skriver att han är tvungen att smyga med sin läggning på grund av familjens heder.
- F 13 är en 16-årig bisexuell flicka som måste leva hemligt på grund av familjens heder.

- F 14 är en 24-årig bisexuell flicka som lever hemligt på grund av familjens heder.
- F 15 är en 16-årig homosexuell kurdisk muslimsk flicka som fruktar för sin familj och omgivningen där hon bor då de är ”många med liknande kultur”.

Resumé

Låt oss göra en kort resumé över de tolv ungdomar som svarade på frågeformuläret på internet. Sex av dem var flickor och sex var pojkar. Två var 16 år, tre 17 år, en på vardera 18, 19, 20, 21, 22 och 24 år samt två på 25 år. Sju var homosexuella, fyra bisexuella och en var ftm-ts. Nio bor hemma, två bor själv och en vet vi inte var hon bor. Låt oss nu gå över till att redovisa svaren från alla ungdomar utifrån olika teman som vi funnit vara viktiga och återkommande.

5.2 Sexuell läggning

Eftersom uppdraget var att belysa situationen för de ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning är det naturligt att börja med frågor kring deras sexualitet. En central fråga handlar om att komma ut som homo- eller bisexuell.

5.2.1 Att komma ut

Alla ungdomarna har funderat på sin sexuella läggning och åtminstone kommit ut för sig själva. De som har kommit ut offentligt är också de som upplevt olika grader av hedersrelaterat våld direkt i förbindelse med sin sexualitet. De andra som lever kvar i ursprungsfamiljen lever ett hemligt liv. Att komma ut för sig själv sker för många vid tidig ålder, ofta redan innan högstadiet.

Hans: När upplevde du att du blev homosexuell?

Miro: Blev och blev, (skratt) jag upptäckte väl det när jag var elva.

Hans: Elva? Är det något speciellt minne eller?

Miro: Ja, jag kände mig bara inte som alla andra. Jag har växt upp och alltid vetat att det fanns homosexuella. Men jag hade aldrig ställt frågan till mig själv, ifall jag kanske var det. Det gjorde jag när jag var elva.

Hans: Ja, men räknar du dig som homosexuell eller bisexuell?

Fares: Ja, homosexuell.

Hans: När kände du att du hade en homosexuell läggning?

Fares: Ah, det var rätt tidigt, det var i tolv, tretton års ålder, tidigt.

Hans: Och när hade du dina första sexuella kontakter?

Fares: När jag var femton år.

Miro vet med bestämdhet att han kom ut när han var 11 år och Fares när han var 12, 13 år. För några av ungdomarna är det dock en process som sker under ett antal år.

Ikaros: Det har också att göra med den egna osäkerheten att kanske bekänna det för en själv också. Jag tror att det är lite grann att när man uttalar det för någon annan så måste man också ha bekänt det för sig själv. Det kanske tog mig två, tre år innan jag kunde säga det om mig själv: ”Jag är nog inte straight.” Nu kan jag tänka mig att allvarligt vara ihop med en kille. Inte bara flörtande, kyssar och sex, utan att det verkligen finns känslor där. Jag har många straighta kompisar, som har sex med samma kön, killar och tjejer. Bara för den fysiska sakens skull, det finns inga känslor inblandade, ingen kärlek, ingenting, utan bara rent fysiskt. Jag tror faktiskt att alla människor oavsett sexuell läggning har ett behov, ett köttsligt behov, en attraktion gentemot det egna könet.

Elisabet: Hur var det under din skoltid? Hade du några funderingar kring homosexualitet?

Janet: När jag kom ut för mig själv, om man säger så, var jag arton och ett halvt. För det första kom det som en chock för mig själv, på något sätt. Jag tyckte det var jättejobbigt. Jag mådde dåligt för att jag kände på det sättet. Men sedan när det hade lagt sig, några månader senare, ett år senare till och med, insåg jag att jag alltid hade känt så, för tjejer. Jag kunde minnas, redan på lågstadiet, när alla tittar efter att vara tillsammans med någon kille, man gick hand i hand eller något sånt, men det var aldrig något för mig. Men jag förstod det inte förrän i tonåren vad det var.

När ungdomarna väl kommer ut verkar allt rulla på utan att de har kontroll över det. Något som andra kamrater ser. David som bodde hos sin mamma efter föräldrarnas skilsmässa beskriver sin väg:

David: Det blev att jag nästan kom ut snabbare på grund av att jag inte hade så mycket att förlora i skolan. När jag sökte vänner utanför skolan så hamnade jag på gaychatter och fick kontakt med folk. Så innan gymnasiet byggde jag upp min krets utanför skolan. Jag kom väl ut någon gång i slutet av åttan. Jag var väldigt osäker, lite i början så sa man inte rakt ut som man säger i Sverige ”jag är böj” eller så där.

För några respondenter, som Ikaros, möjliggörs processen av att man kommer i en verksamhet som tillåter en att få känna som man känner. Detta skulle kunna ha skett tidigare om det inte hade varit för omgivningens homofientlighet.

Ikaros: Jag hade nog aldrig vågat ta steget själv om jag inte hade fått erbjudandet att arbeta i föreningsaktiviteten och faktiskt kunnat prata om det. Första gången jag sa det till någon, inför öppen publik, det var faktiskt när vi skulle presentera varandra

på en kursgård. Den första uppgiften var att man skulle presentera varandra. Man hade intervjuat varandra och jag kommer ihåg att en deltagare säger: "Ja, den Ikaros helst skulle vilja ha sex med det är Ryan Phillip." Så bara. Jag ser alla sitta och jag tänker: "Herregud. Nu är jag verkligen exploaterad. Nu vet precis alla. Nu har jag verkligen sagt det." Så hör jag alla: "Oh, den snyggingen!" (skratt). Jag bara kände oj, man kanske har fått lite medhåll. Det var första gången. Jag var arton år, när detta kunde blottas inför en större samling människor. Jag tror inte människor tyckte det var speciellt konstigt. När jag var yngre såg jag nog homosexualitet som någonting lite skamligt. Eller att det där med att bli attraherad av sitt kön, är lite fult. Eftersom jag är uppvuxen i en ganska hård miljö, i södra delen av staden, som är väldigt invandrartät. Det är mycket machoideal och "överlevarsamhälle" över det hela. På så sätt har jag alltid fått det inpräntat. Nu när jag varit utomlands och sett hur straighta killar håller på med varandra. Speciellt när de är fulla, så har jag mer och mer börjat suddat ut gränserna mellan sexualitet. Jag vet inte riktigt om jag tror på sexualitet, som indelningar, du är hetero, du är homo. Jag tror det handlar väldigt mycket om vilka gränser man själv sätter som person och om man vågar vidga sina vyer.

Respondenterna ser sin person som mycket större än sin sexualitet och vill att de ska betraktas som de söner och döttrar de är:

Ali: Jag vill få den respekten jag förtjänar, Jag vill inte att mina föräldrar ska se mig som en bög. Utan jag vill bli älskad som en son och inte hatad som en bög. För det betyder mycket för mig när jag har respekt, när de respekterar mig. För har jag ingen respekt för mig själv, ger jag ingen respekt tillbaka. Får jag respekt, får de mer respekt av mig.

Pojkarna som vi intervjuat gör sin första sexuella debut med en person av samma kön mot slutet av grundskoletiden. Någon har haft den tidigare med det motsatta könet.

Hans: När hade du sex med en kille första gången?

Ikaros: Oj, när var detta? Det var ganska tidigt. Du vet, tidigt, det beror på hur man ser det. När jag var sexton år, den sommaren när jag var sexton och åkte till Sydeuropa.

Hans: Mellan åttan och nian eller?

Ikaros: Nej, mellan nian och ettan.

Hans: När var du med en tjej?

Ikaros: Med tjej, det var tidigt, det var våren i åttan, så jag var fjorton, skulle bli femton.

För de ungdomar som valde att komma ut för sina föräldrar medan de bodde hemma blev konflikten total. För Janet ledde det till rättegång och för Kim betydde det att hans föräldrar har fryst ut honom sedan han var 16 år.

Elisabet: Kan du berätta om det?

Janet:(pust)... de hade misstänkt lite, min familj. För jag hade träffat en del tjejer och så, lite halvt om halvt men ingenting riktigt seriöst. Ett halvt år efter att jag kom ut för mig själv, om man säger så, berätta jag för mamma. Hon i sin tur berättade för pappa och det blev ett himla liv. Han bestämde sig för att han skulle döda mig. Jag bodde hemma hos mamma och min flickvän var där. När pappa kom dit sa jag att jag bara skulle följa henne till stationen och han ville inte visa alla de här hoten. Han ville inte visa det inför henne i och med hon var svensk och han var rädd att hon skulle skvallra. Jag följde henne till stationen och sedan gick jag därifrån direkt till polisen, för jag vågade inte gå hem. Jag pratade med dem och sedan körde de mig till socialen. Där fick jag prata ännu mer om vad jag trodde skulle hända och vad han hade sagt. Jag fick bo i en lägenhet i ett par dagar, sådan hemlig adress, som de ordnade ifrån socialen.

Hans: Din pappa, när fick han veta det?

Kim: Han fick veta det av min mor. Jag måste tänka...jo han blev jätteförbannad. Han sa att han inte ville ha någon bög till son och så där. Han skrek åt mig att jag var äcklig och fan. Jag skulle aldrig komma hit till Sverige och så smällde han igen dörren och bara gick därifrån. Det hjälpte inte mig. Jag mådde redan dåligt vid den tiden. Det blev bara värre.

Hans: Du kände att han kopplade ihop det här med att du är adopterad, han hade fått fel barn så att säga, du skulle egentligen åka hem igen?

Kim: Ja, eller aldrig ha kommit hit från början...

Hans: Aldrig ha kommit hit från början?

Kim: För att de fick eget barn från början, men hon dog. Hon hade något hjärtfel, tror jag. De sa att "hon aldrig skulle blivit homosexuell, det måste vara dina föräldrars gener som gjort det" och så...

Konfrontationen blir så kraftig i Nennes fall att hon går tillbaka till sitt förstådda jag.

Nenne: Det var i ettan på gymnasiet. Jag började gymnasiet ett år senare än alla andra, för jag var lite stökig under min högstadietid. När jag började på gymnasiet och träffade min första tjej som jag blev jättekär i berättade jag det för mina föräldrar. Jag gjorde det bara för att jag litade på dem så mycket att jag trodde att de skulle ta det bra, men det gjorde de inte. Utan far sa att jag skulle byta efternamn och sticka hemifrån för han ville aldrig mer se mig. Han blev jätte jättearg och han skämdes och det var det värsta som kunde hända...

Elisabet: Sa han så eller?

Nenne: Ja, det var enda gången jag sett honom gråta. Han blev jätte jättearg, så jag stack hemifrån. Mamma sa inte så mycket, hon bara blev jätteledsen. Det var pappa som bestämde alltihopa. Så jag drog hemifrån till den här tjejen, var där en vecka. Sedan orka jag inte mer så jag kom hem och sa att jag inte var tillsammans med henne längre. Att jag bara hade hittat på, vilket de köpte eller ville köpa för att de ville tro det. Sedan var jag tillsammans med min flickvän under ett års tid, i hemlighet...

Elisabet: Så ni fortsatte att vara tillsammans fast du hade flyttat hem igen och sagt att ni inte var ihop?

Nenne: Ja.

5.2.2 Öppen homosexualitet

Homosexualitet är något som inte kan visas offentligt i familjer som styrs av heder. Man kan utöva homosexuella handlingar om det inte syns, men inte ha en homosexuell identitet. På så sätt finns det i praktiken en outtalad motsättning. De homosexuella som finns i släkten och är offentliga har under respondenternas uppväxt stått som varnande exempel för dem. Janet berättar:

Elisabet: Är det så att man kan göra vissa saker bara man inte visar det?

Janet: Precis. För en tio år sedan kommer jag ihåg diskussioner om att min farbror var bög. Pappa sa bara, nej, nej, fy fasen säg inte så. De senaste kanske sju, åtta åren, när det har nämnts så har pappa sagt detsamma fast han vet att det är sant. Det är många öppna killar som har bott i närheten och man har sett min farbror gå upp till dem och så vidare. Det har varit väldigt avgörande. För i pappas värld går man inte in till en homosexuell kille, om man inte själv är homosexuell. Man kan inte ha en homosexuell kompis. Det har varit ok eftersom min farbror inte visar det genom att bo med en kille eller något sådant. Då är det ok.

Elisabet: Hade du inte haft flickvän så hade det inte hänt?

Janet: Så länge jag inte hade visat det inför folk, så att folk visste att hans dotter var lesbisk så hade det kanske varit en annan sak...

5.2.3 Att bli upptäckt

För dem av ungdomarna som bor i familjen finns en ständig rädsla att bli upptäckta. Ali berättar om en händelse när hans bror pratade med honom om att han hade sett honom med en annan pojke:

Ali: Ja, min bror pratade med mig om det. Han hade "mycket hjärta", han var "sårad i hjärtat". Senare på natten grät han riktigt så sårad han var. Han sa att många

personer hade sett att jag var ihop med en kille. Jag frågade vem hade sett mig. Han ville inte svara. Han sa att han hade sett vilka hemsidor jag var inne på och sånt.

Hans: Var det han sa vad du var för någonting, att du var homosexuell? Sa han homosexuell?

Ali: Nej, han sa att han vet att jag är bisexuellt lagd, att jag träffar en kille.

Hans: Vad vill han att du ska göra åt det?

Ali: Han vill att jag ska göra slut med den killen.

Hans: Räcker det om du bara gör slut?

Ali: Ja.

Hans: Du ska inte göra något annat istället?

Ali: Nej, det ska räcka att jag gör slut med honom och att jag fixar en flickvän istället.

Hans: Du måste fixa en flickvän istället?

Ali: Inte måste, men det är bättre om jag har en flickvän än en pojkvän.

Hans: Känner du någon press att bli heterosexuell?

Ali: Ja, jag känner en stor press på mig. Samtidigt kan jag inte känna mig fri. Jag har hela mitt liv kontrollerats. Ska jag ut och träna så vill pappa följa med. Är jag ute med mina kompisar efter träningen undrar han varför jag är ute med dem. Ska jag ut och käka på kvällen och gå till närmaste ställe, så undrar de varför och med vem och vilken tid jag kommer hem. Trots att det är bara för att käka.

Professorerna i psykologi Richard E. Nisbett och Dov Cohen (1996) beskriver i sin text *Culture of honor, the psychology of violence in the south*, hur kränkningar mot hedern får psykiska likaväl som fysiska reaktioner. De genomförde en psykologisk studie på ungdomar från nord- och sydstaterna och jämförde resultaten. De ungdomar som växt upp i södern upplevde starkare hedersrelaterade kränkningar och detta fick biologiska konsekvenser. Utifrån Nisbetts och Cohens resultat är det inte konstigt att både Janets pappa och som i berättelsen tidigare Alis bror gråter. Heder, kränkning, vanheder och skam handlar alltså om starka psykiska och fysiska reaktioner.

Ungdomarna ger uttryck för en rädsla som bottnar i fruktan vad som kan hända. En fruktan som är baserad på vad ungdomarna hört hända med andra homosexuella. Men det blir ett val som de måste göra någon gång. Emil berättar om sitt val att komma ut inför sin familj:

Emil: Ja, jag valde så här, jag tänkte, antingen så börjar jag berätta för dem eller så håller jag på i smyg och det funkar inte. För hallå jag har bott här hela mitt liv och vill vara som alla andra. Jag vill leva ett fritt liv, vill inte hålla på och smyga runt. De ville att jag skulle gifta mig och hålla på så. Det tyckte jag var jobbigt. Jag valde att berätta det för dem och när jag berättade så blev det ett helvete och helvetet har inte slutat än. Jag är nitton år nu och det har inte slutat än. Jag kommer inte hit för att

besöka dem, på grund av det här, med min läggning. De skämdes när det kom folk hem till oss. De ville inte ha mig inne i rummet eller något sånt. Många gånger har de uttryckt: "Hade du varit död eller något sådant, hade det varit bättre."

I muslimska kulturer som styrs av heder finns det en stark press att gifta sig i linje med föräldrarnas vilja. Äktenskapet konfirmeras genom samlaget där kvinnans oskuld är helt knuten till familjens heder. På samma sätt är mannens förmåga att genomföra ett heterosexuellt samlag knuten till familjens heder. För att äktenskapet ska få full legitimitet krävs det att det är fullbordat, det vill säga att makarna haft samlag. Mannen gör då flickan till kvinna. Om inte mannen kan prestera är det en grund till skilsmässa. Denna fruktan finns även kvar när man ska gifta sig, eftersom det kan komma fram att man inte tänder på det motsatta könet. Traditionellt används ett litet tygstycke eller en duk som bevis och den har olika namn beroende på språkgrupp och land. Till exempel på arabiska kallas den för Baiaz al-wajeh vilket kan översättas till svenska med "Det vita ansiktet". Med det menas att det finns inga skamfläckar på ansiktet. Kan de inte visa upp den blodiga duken, kan det vara tecken på att kvinnan inte varit oskuld eller att mannen inte haft erektion tillräckligt för att genomföra samlaget (Schiratzki 2001). En man ska ha erektion och har man inte det, är man "omanlig". Gandhi berättar:

Gandhi: Ja, och sedan man har gift sig har man sju dagar på sig att visa det där vita tyget. Då blir det uppenbart om han inte klarar och får stånd när han har sex. Då blir det helt klart att han inte kan hålla på med såna grejer som sex med tjejer, utan med sådant som är skamligt för familjen. Är man bisexuell, klarar man sig, eftersom man är van att ha sex med båda könen. Sedan om han vill sluta med frun, efter ett eller två år, fått barn eller inte fått barn, så kan han fortsätta sitt liv som han hade förut. Hålla på med båda sidorna eller om han vill ändra sig igen.

Gandhis svar visar på ett återkommande tema att "bara" man gifter sig och reproducerar sig så kan man sedan ha sex utanför äktenskapet med såväl kvinnor som män. Detta verkar bara gälla för de manliga respondenterna att föräldrarna säger så. Ingen av ungdomarna har visat på att samma beteende skulle vara acceptabelt för flickor.

Ungdomarna säger att risken att bli avslöjade blir större ju fler HBT-personer man känner och ju mer man visar sig i HBT-miljön. Denna risk bidrar till rädsla att knyta kontakter som i sig ökar isoleringen. Ikaros var med i en aktivitet med homosexuella.

Ikaros: Ja, precis, den här aktiviteten förra året. Det är självklart att man börjar umgås och trivas med vissa människor på fritiden. Jag hade uppmanat dem att ringa mobilen och inte hem till mig. För ibland vill man göra vissa grejer och så vidare. De kunde förstå att jag ville försöka hålla detta så hemligt så långt det gick, eftersom jag vet hur mina föräldrar ser på bisexualitet, homosexualitet och så vidare. Så hade

jag glömt min mobil där hemma. Mamma svarade. Den här killen säger något i stil med "Oj, är Ikaros hemma, jag skulle bli jätteglad om jag skulle kunna få prata med honom" (i fjollig ton). Jag kom hem, hade varit ute med några kompisar. Mamma blev skitsur. Hon sa: "Vem fan var det som ringde?" "Det var bara någon kompis av något slag", sa jag. Sedan sa jag att jag behöver bilen, för nästa vecka ska jag och den här killen vi ska bara dra ut och göra någonting. Vi är bara kompisar, han är jätteschysst kompis, och vi ska bara ut och käka eller någonting. Vad jag inte visste var att min pappa var på ovanvåningen och kommer nerspringande och säger: "Vad fan är detta för någonting? Vad är det jag hör för någonting? Vad är det ni pratar om?" Han stänger alla fönster och alla dörrar och börjar skrika. "Vad fan är det du håller på med? Det är fan inte sunt att två killar ska hitta på, äta lunch eller äta mat eller vad ni nu ska göra för någonting tillsammans. Är du sjuk i huvudet? Du är en riktig skam för mig" och hela det här köret. Så en följd av det var att jag aldrig mer enligt honom fick träffa någon som var bi eller gay eller vad det nu var för någonting. Att jag aldrig fick umgås med dem. Pappa menar på att jag var straight, men att det är de som försöker dra över mig, eller förföra eller försöka smitta mig. Precis, inte smitta, men försöker dra över en på andra sidan, locka, alltså nästan lite, lite pedofil syn på det hela. Det här med att man är oskyldig, man är ett objekt på något sätt, för de här förövarna och så ska de försöka dra över en på andra sidan.

De ungdomar som kommer ut för sina föräldrar beskriver att det var något som brast, som inte går att reparera. När de kommer ut kan det dessutom anses som enbart en fas. Detta gäller av föräldrarna likaväl som av de yrkesverksamma som ungdomarna kommer i kontakt med Janet, Kim och F 5 berättar:

Janet: Det har ju varit lite till och från med mamma. Ena stunden säger hon att ... även om hon inte accepterar det fullt ut, så försöker hon ändå anpassa sig. Det känns liksom att allting är bra, men sedan går det ett par månader och så får hon ett utbrott där: "Ska du inte lägga ner det där nu." För hon tror fortfarande inte att jag är homosexuell....

Elisabet: Vad tror hon då?

Janet: Ja, hon tror bara att det är någon sådan fas, det var tre och ett halvt år senare som jag kom ut.

Kim: Det var nog i slutet av nian tror jag, när jag försökte berätta det för min mor. Men hon ville inte lyssna. Hon tyckte att jag är för ung och det kommer att gå över. Först blev hon jätteförbannad och sedan började hon gråta. Hon ville inte prata mer om det utan började prata om vädret eller någonting...

F 5 skriver: "Har gått till någon terapeut, men de förstår inte. Är precis som man pratar ett främmande språk... Det enda jag fått höra är ge det tid det går över."

Kommentar: Intervjuerna visar att alla ungdomarna är helt klara med sin sexuella läggning för sig själva. Idag finns det en möjlighet att forma sin identitet, bland annat genom tillgång till förebilder i media. För bara några årtionden sedan var homosexualitet lika med ”snuskgubbe”.

Många av ungdomarna kom ut för sig själva i början av tonåren, en av dem när han var 11 år. Mot slutet av grundskolan har de en egen visshet om sin sexuella läggning. På grund av den homofientlighet som finns i samhället omkring dem och i familjen väljer de flesta att dölja den. Man förlägger sin komma-ut-process till gymnasieskolan, där det upplevs som möjligt men familjens och släktens reaktion blir hård och obeveklig. Ett faktum som gör att många av respondenterna aldrig tänker berätta det för familjen.

Jämfört med resultatet från enkäterna till skolorna, tolkar skolhälsopersonalen att ungdomarna inte har kommit ut på skolan, som att ungdomarna inte är helt övertygade om sin sexuella läggning. Respondenternas svar visar på felaktigheten i denna tankegång. För vår målgrupp handlar rädslan om en faktisk fruktan för våld. Det hedersrelaterade våldet är i sin tur inbäddat och orkestrerat av ett homofientligt våld i samhället i stort, såväl i Sverige som utomlands.

Ungdomarna beskriver sig som inte sedda i skolan. I exempelvis Uganda kan män leva ut vad vi här i Sverige skulle anse som ett väldigt ”fjolligt” beteende eftersom homosexualitet inte finns i människors medvetande där (<http://www.geocities.com/gayuganda/menu.html>). På samma sätt utesluter heteronormativiteten i skolan möjligheten att se och utveckla andra sexuella uttrycksformer, exempelvis Janet, Gandhi och Ikaros som kom ut i slutet av tonåren. För Janet kan ännu en bidragande faktor vara att flickors sexualitet överlag är mindre synlig än pojkars i samhället. Pojkarna är i större utsträckning subjekt när det gäller sexualitet. Flickorna är däremot mer sexualiserade som objekt än pojkarna. Om heterosexuella flickors subjektiva sexualitet är mindre synlig, är troligen de lesbiska flickornas subjektiva sexualitet än mer osynlig.

Enligt en nyligt publicerad Amnesty-undersökning av Vanessa Baird (2004), är homo- och transsexualitet fortfarande straffbart i sjuttio länder. I nio av dem är det ett brott som medför dödsstraff. Enligt rapporten ... *det var bara en bögdjäväl* (Knutagård 2003b) framkommer det att trots den svenska lagstiftningen kvarstår en struktur som i praktiken yttrar sig i homofientlighet. Denna homofientlighet i det svenska samhället utgör en viktig grund för att ungdomar som på grund av sin sexuella läggning utsätts för hedersrelaterat våld inte får den hjälp och det stöd som de borde.

Att ha ett barnperspektiv på HBT-ungdomar betyder inte att se tiden fram till 18 år som en förberedelse för det kommande vuxenlivet. I stället bör man se barndomen som en del av livet med ett värde i sig. Det gäller inte bara att försöka förstå ett barn utifrån ålder, kön, klass, etnisk tillhörighet och kulturell bakgrund. Man måste även se barns och ungdomars sexualitet om man ska kunna se dem i deras sammanhang.

De som kommer i kontakt med ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning måste förstå de olika faserna i HBT-ungdomars komma-ut-process. Denna är invävd med ungdomars sexuella utveckling som i sin tur är inbäddad i människans sexualitet. Till exempel har Hans Hanner (2002) undersökt psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar 16–24 år som attraheras av personer av sitt eget kön. Undersökningen visar på att pojkar först kommer ut genom handling för att sedan forma sin identitet. Flickor kommer ut genom att först forma sin identitet genom samtal med andra, för att sedan handla.

För ungdomarna utgör internet och dess gay-communities en viktig del för utvecklingen av identiteten. Ibland är det den enda arenan att nå kunskap om och få kontakt med andra i HBT-världen. Om denna möjlighet begränsas hamnar ungdomarna i en än mer utsatt och isolerad position. Samtidigt finns det en reell fara med internet, dels att utlämna sig själv för mycket, dels att bli utnyttjad på olika sätt.

5.3 Ungdomarna och tro

Ungdomarna har rötter inom judendomen, kristendomen och islam. Inom dessa religioner är en vanlig tolkning av texterna att samkönat sex är synd och därmed förbjudet. Det finns tendenser att ju mer ortodox man är, ju högre värde har man både i egna och i andras ögon. Det högre värdet ger tolkningsföreträdare avseende vilka människor som är värdiga respektive ovärdiga. Många av ungdomarna är troende, oftast inom samma religion som föräldrarna. Några av dem har tagit avstånd från sina föräldrars tro, till exempel Kim som är ateist. Några är djupt troende, till exempel Ali som regelbundet går i moskén, ber och håller ramadan. I sin tro hittar Ali en möjlighet att vara bisexuell, något som inte accepteras i majoriteten av tolkningar inom Islam. Samma sak gäller för Ikaros som är katolik.

Ikaros: Jag är jättetroende, men frågan är om jag är så himla katolik. Jag är katolik för att jag är född i katolska kyrkan. Jag har dessutom blivit döpt i katolska kyrkan. Men jag känner mig inte riktigt hemma i den katolska tron, förutom vissa delar. Den katolska kyrkan säger att homosexualiteten är en stor synd. Jag ser katolicismen som ett plockbord, ett smörgåsbord, man tar lite här och lite där. De flesta katoliker menar att man måste ta samtliga delar, hela kittet. Jag har lite svårt med det. Jag tror på det här med alla helgonen och med jungfrun Maria som den här modern som ändå har en väldigt central roll. Jag tror på bikten, att förlåta. Jag tror inte på den här

inskränkta, fördömande människosynen, att vi alla människor är syndare. Man måste vara gift och det här. Man stöper människor, lite grann som stearinljus, alla ska vara precis likadana. Jag tror på Gud som är hundra procent kärlek och väldigt accepterande. För att människan är svag, enligt den katolska tron. Eftersom sexualiteten är en av våra grundlustar, en av våra grundfunktioner, så tror jag inte riktigt på att man måste hämma den, genom att stänga in den i ett äktenskap. Eller att man inte får ha sex med samma kön. Jag har väldigt svårt att identifiera mig med det, eftersom jag försöker vara väldigt "open-minded" och försöker ta vara på min sexualitet, istället för att stänga in den. Mina kompisar säger: "Hur kan du vara så när du är katolik?" Men för mig handlar att vara katolik inte om att gå i kyrkan varje söndag och så. Utan jag tror att det handlar om tron. Jag försöker verkligen ha det här som Jesus hade, att man ska acceptera alla. Man ska älska alla. Eller man ska älska sig själv och sin nästa som sig själv. Det är nog mer det jag försöker hålla mig till.

Ungdomarna vi intervjuat har alla mer eller mindre påverkats av hur deras föräldrar omvandlar sin religion i praktiken. För nästan alla finns väntan på ett bättre liv. För Benny innebar det att familjen skulle möta Gud på en bestämd plats och därmed lösryckte familjen sig från samhällets verksamheter, "den syndfulla världen".

Benny: De fick höra från Gud att det snart kommer att bli krig och vi ska därför utvandra till Israel. Så vi fick alla ta med oss så mycket man kan fylla en sjuttiofemliters ryggsäck med, alltså de tjugo kilona man får ha med sig på flygplan. Det var väldigt hårt för mig att lämna alla kompisar. Vad ska man säga till dem? ... Ska man säga: "Hej då! Jag ska åka till Israel." I alla fall vid flygplatsen, när vi varit i Israel två tre dagar, så började de inse alltså, reality, det här funkar inte. Både jag och min stora syster sa verkligen till. Jag sa verkligen till att "det här funkar inte för fem år aldrig". Hon började inse det så småningom. Hon kunde inte vända tillbaka för att då skulle det vara så jävla skämmigt för henne att hon misslyckats. Så vad gör vi istället? Ja det blir vi åker till Sverige.

Tidigare har vi beskrivit att i den hedersrelaterade verksamheten är homo- eller bisexuella handlingar misslyckanden som behöver korrigeras. Emil beskriver ett sätt att korrigera:

Hans: De försöker tvätta bort sin skuld.

Emil: Ja, ja, när de slår mig tillrätta.

Hans: De slår dig tillrätta?

Emil: Ja, så jag blir rätt.

Hans: Måste de tala om det för folk, öppet också? Får de inte mothugg?

Emil: Nej, nej, de håller tyst om det. Får folk reda på att jag är homosexuell går snacket om mina föräldrar. Men när de visar för folk att, vi har slagit honom. Vi har

gjort det och vi har gjort det. Vi har misshandlat honom, då är skammen borta från dem...

Kommentar: I intervjuerna framkommer en svårighet att beskriva sin religiösa tillhörighet för de ungdomar som är etniska svenskar. De identifierar sig inte i religiösa termer eftersom de tillhör majoritetssamhället. De ungdomar som tillhör minoritetssamhällen definierar sig i religiösa termer oavsett om man är troende eller inte.

Frågan kring religion handlar om rening från synd och skam. Det förefaller som om protestanter bär sin egen synd och skam själva om man inte är troende och någon absolution existerar inte, ej heller som känslomässig upplevelse. Detta betyder att även om man utövar hedersrelaterat våld blir man inte renad och fri från skammen. Inom en del andra religioner finns absolution och möjlighet att tvätta sig ren från synden och skammen, individuellt liksom kollektivt med en känsla av total renhet.

Både Ikaros och Ali verkar fungera som alternativ till sina religionssystem. Med andra ord utövar de alternativa handlingar enligt verksamhetsteorin som kan antingen påverka en förändring av systemet eller bidra till deras egen utslutning. Den norske sociologen Thomas Mathiesen beskriver detta som ”konkurrerande motsägelser”. Han skriver att ”det alternativa samhället finns alltså hos själva utvecklandet av det nya, inte hos dess fullbordande” (Mathiesen 1972:15).

Religionsprofessorn Charles Kimball (2004) beskriver i sin text *När religionen blir ond* hur gruppen inom religioner kan utveckla fundamentalism. Bland annat menar han att anspråk på absolut sanning, blind lydnad, etablering av den ”fulländade tiden”, att ändamålen helgar medlen och att förklara heligt krig mot de orättfärdiga kännetecknar fundamentalister. Vi kan benämna dessa anspråk som en dominerande kravstruktur i verksamhetssystemet, om till exempel de verksamheter som ungdomarna deltar i är sammanflätade genom denna kravstruktur i hemmet, i friskolan, på fritiden etcetera. Om detta kluster av invävda verksamheter sedan fjärmar sig genom en exkluderingsprocess från samhällets övriga verksamheter förstår vi bättre den process som gör att Benny står tillsammans med sin familj med allt han äger och har i en ryggsäck och inväntar tusenårsriket på en flygplats i Israel. Det är i dessa fundamentalistiska gemenskaper oavsett religion vi finner ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. De gemenskaperna finns på Limhamn som i Rosengård och i Helsingborg som i Vitaby.

Slutligen finns en föreställning i Sverige att de muslimska länderna ska kännetecknas av stark homofientlighet. Historikern Robert Aldrich (2003) uttrycker i sin text *Colonialism and Homosexuality* att så inte varit fallet. Under historien har samkönade sexuella relationer, främst bland män funnits till hands mer eller mindre ”offentligt”. Den senare

tidens homofientlighet anser Aldrich kan ses dels som ett resultat av kolonialism, dels som en reaktion mot den. Tankar som sociologerna Stephen O. Murray och Will Roscoe (1997) stödjer i sin text *Islamic Homosexualities*. Att det för dagen finns en stark homofientlighet i muslimska, såsom i många andra länder gör att HBT-personer upplever en stor svårighet i sitt liv. I Badruddin Khans (1997) *Sex Longing & Not Belonging* skildras hur en homosexuell muslim söker efter kärlek och mening under homofientliga strukturer.

5.4 Hur ungdomarna upplever heder

När det gäller hedersrelaterat våld ställs frågan vad som är skillnaden på detta våld och annat. Våldet är detsamma men det utövas av en grupp av människor som gett/tagit sig mandatet. Ett kännetecken är att det refereras tillbaka till en hederskodex som finns inom gruppen, familjen, släkten eller nätverket, det så kallade verksamhetssystemet. Hedern används som ett begrepp i uppfostran. Det är svårt för en som är 16 år att reflexivt beskriva ett förhållande som man är en del av, men Ali försöker förklara:

Ali: Mina föräldrar säger: ”Tänk på det du gör.” Ibland är jag en skam för familjen. Så de säger: ”Nu har du mist vår respekt helt och hållet. Människor respekterar oss och ni ska bry er om oss. Ni har en hel framtid framför er.” Ibland säger de: ”Tänk om er farfar får reda på att ni gör så och så. Då blir hela familjen kränkt och vi har inte lika stor rörelsefrihet som vi har nu. Farfar han kommer att skämmas om det kommer ut.”

Det kan sägas att hedern ger rörelsefrihet, position och företräde i livet, i samma grad hos aristokratin och hederskulturen som hos gatugänget. Något som bland annat sociologiprofessorn Elijah Anderson (1999) nämner i sin text *Code of the street. Decency, violence, and the moral life of inner city*. Den heder som uttrycker sig i våld verkar vara direkt kopplad till respekt inom gruppen. Respekten är något som man själv kan sträva efter och som ges av det kollektiva. På så sätt blir familjen och barnen viktiga för att öka hedern, för mer företräde som i sin tur ger mer inflytande. Detta kan liknas vid ett ständigt valarbete i familjestaten.

Ali: Min pappa kan bygga ut sin respekt. Det är en del av att bygga hans respekt genom att vi barn behandlar de äldre i gemenskapen med respekt. Då kommer de äldre att lita på oss.

Några av respondenternas föräldrar lägger ”felet” hos andra, andra söker ”felet” inom sig själva. Allt för att hitta en lösning på hur skammen ska kunna tvättas bort. Conny berättar:

Conny: Att det var onormalt, att det kändes för jävligt. Hon undrade vad hon hade gjort för fel? Vad hade hon gjort att förtjäna en homosexuell son? Vad hade hon

gjort för fel när hon uppfostrade? Var det på grund av att hon låtit mig leka med min syster, när hon lekte med sina barbiedockor? Var det på grund av att jag istället för att vara trollkarl på dagis var häxa, precis som min syster? Var det på grund av sådana saker som jag hade blivit konstig och onormal?

Emil: Ibland säger mina föräldrar så här: ”Vi tog fel barn från sjukhuset. Vi tror inte att du är vårt barn.” För att de tycker att jag är för mycket open-minded. Men det är jag glad för. Jag vet inte om det är enligt religionen. Men skulle man komma ut med något sånt, är det någon slags heder, det är en skam för hela släkten och för familjen och allt sånt. Det är på något sätt att de aldrig kan acceptera något sådant och på grund av det blir det stora konflikter. Jag har själv upplevt det innan jag har blivit misshandlad av min familj för jag är homosexuell.

Vi utgår från att kulturverksamheten inom familjen, släkten, den etniska gruppen och samhället är i ständig process med att producera och reproducera sig. Vissa värderingar är flyktiga och kan lätt bytas ut, andra har ett mer grundläggande värde och kanske tar generationer att förändra, men värdesystemet är inte statiskt. Nenne exemplifierar detta:

Nenne: Pappa blev arg på mig för att jag inte skulle komma på min brors födelsedag och mamma blev arg på pappa för att han uppförde sig som han gjorde. Hon sa att om han inte skärpte sig så får hon göra något. För hon orkade inte springa och medla mellan mig och pappa och så vidare. Så fyllde min bror år och jag kom inte och det blev värsta tivolit. Pappa var jätteförbannad och mamma flyttade hemifrån och jag mådde jättedåligt. Jag ville ju inte att de skulle skiljas på grund av mig. Min bror fyllde år i juni och i mitten på juli ringer pappa till mig för första gången på lite mer än ett år. Då säger han att han är för stolt för att ta råd från sina vänner och från mamma och undrar vad han ska göra. För att, ja, han vill att vi ska ha en bra relation. Det enda jag kom att tänka på är en hemsida, RFSLs hemsida. Där fanns sådana broschyrer som föräldrar kunde läsa och jag maila över dem till honom eller till mamma och som skrev ut dem till pappa. Jag tänkte han kommer aldrig att läsa de här. Det finns inte. Så ringde han dagen därpå och sa att han hade läst allting hela natten och hittat något telefonnummer och ringt dit och fått tid. Han åkte dit med bara några dagars varsel och pratade fyra gånger på två veckor eller något sånt där. Det var intensivt i alla fall. Under den här tiden så pratade vi inte med varandra. Pappa var jätteledsen och han jobba inte under de här två veckorna. Sedan ringde han och bad om ursäkt till min flickvän för att han hade uppfört sig och sedan blev vi hembjudna där. Sedan dess så har det varit bra. Men nu när det tog slut mellan min flickvän och mig så kommer han och säger: ”men då ska du träffa en kille” och så här. Han hoppas ju fortfarande, ja det är inte så mycket att göra.

Emil menar däremot att hans föräldrars värderingar är svåra att förändra:

Emil: Vissa saker går att ändra, men inte när det gäller såna saker som homosexualitet, såna saker har de fast inne i bakhuvudet. Det ändrar de inte på. Men du, det är svårt för dem att utveckla till att acceptera något sådant. Det är omöjligt helt enkelt.

För alla respondenter utgör familjen, släkten eller klanen den grund på vilken hedern är baserad. Gandhi berättar om ordningen för äktenskap, varför man försöker gifta sig med nära släktingar (endogami):

Gandhi: Det brukar jag säga att vi har precis samma regel som araberna har. Först ska man gifta sig med en första släkting, om inte det går så i klanen. Det tredje alternativet är att gifta sig med någon från hemlandet och det fjärde alternativet är att gifta sig med någon som har samma religion, så är det.

Hans: Släkt, klan, hemland, religion?

Gandhi: Så vill de, men religionen säger inte så. Religionen säger att man kan gifta sig, bara man är en god troende, då får man gifta sig.

I vissa respondenters familjer byggs det upp stora förväntningar att få söner. Janet berättar:

Janet: Ett av pappas största bekymmer var att han bara fick döttrar. Han menade att det inte var hans fel, utan det var mammas fel. Ibland kunde han misshandla henne för det, när han kände att han var lite förbannad över den grejen. Han kunde misshandla oss också för det. Mina andra syskon har inte blivit regelbundet misshandlade som jag. Min syster, den mellersta, har inte kommit undan helt, det har varit lite då och då....

Det ser ut som om ungdomarnas fäder inte släpper kontrollen fast föräldrarna flyttar ifrån varandra. Detta verkar grunda sig på att den släktbaserade gemenskapens domän i hög grad inte är bunden till ett visst landområde utan kan vara mobil. Janet beskriver sin fars kontroll:

Janet: Pappa skaffade sig en egen lägenhet, men han ansåg att det var hans familj och ingen fick komma dit. Mamma fick inte träffa någon ny och vi fick inte göra vad vi ville och allt det där. Han skulle vara där och kontrollera så vi inte gjorde någonting som vi inte fick.

Kim berättar att hans föräldrar hela tiden upplever att han drar skam över familjen och släkten. En heder som han menar är knuten till den kategori människor som har ekonomiska möjligheter att skaffa adopterade barn:

Kim: Det är svårt att säga, mina föräldrar är mycket så här vad andra tycker och tänker hela tiden. Att man drar skam över familjen och släkten och vad ska alla andra säga. De tycker att det är en skam att jag är homosexuell. De äcklas, att det inte är normalt. Jag känner andra adopterade som berättar många historier att det är skam och är mycket krav och så. Många som är adopterade kommer oftast till sådana familjer som har hög inkomst och kanske är adel. Det blir en väldig press på dem, oftast för att det är så mycket status.

Hans: Du säger att familjer som adopterar är de som har råd...

Kim: Ja, det kostar ju.

Hans: Säger du också att i de familjerna finns det också någon slags släktbaserad gemenskap, man är beroende av status och vissa positioner?

Kim: Gissa! Det är också så att man många gånger ger pengar istället för att säga "jag älskar dig". Det har jag upplevt många gånger. Att vara adopterad och sedan homosexuell, blir dubbelt utanförskap. Men rasism och sådant har jag aldrig upplevt.

Intressant är att Kim inte har upplevt rasism men väl homofientlighet.

Kommentar: Vi ser av intervjuerna att hedern är relaterad till skam. Det framträder också tydligt att det som individen gör påverkar hela gruppen.

5.5 Regler

Ungdomarna hänvisar ofta till regler inom familjen. En del regler står i motsättning till nationalstaten, andra bottenar i traditioner eller sedvänjor som är främmande för Sverige men inte mot lagstiftningen. Ali berättar hur hans föräldrar pratar med honom om vad som är rätt och fel. Något som de inte gör precis varje dag men ganska ofta, ungefär tre, fyra gånger i veckan. Det sker till exempel när han kommer hem för sent, vilket innebär 22.00 en fredagskväll, eller pratar i telefon:

Ali: Mina föräldrar kan hålla på i flera timmar eller i någon minut beroende på vem jag talar med. Alla är i rummet. Ibland lämnar jag, ibland brukar de överlämna diskussionen till min bror. Jag försöker komma bort. Då kallar de dit mig igen och så blir jag tvungen att sitta där.

Ali fortsätter att beskriva reglerna:

Ali: Ja, de kanske förstår att deras regler inte är svenska regler, utan från hemlandet. Jag har regler, familjens regler, hur de vill att vi ska bli uppfostrade på ett bra sätt. Svenska regler kan man lära sig på två år. Jag har rätt att flytta hemifrån, utan att

mina föräldrar vet om det. Men de reglerna är inte arabiska regler. För i de arabiska länderna blir man dödad om man är bög och man blir hängd framför alla människor. I arabiska länder är det ofta fadern som dödar sonen om sonen är bög. På så sätt visar han att sonen inte tillhör familjen. Sådant får inte förekomma i familjen. Där gör han slut på det som har hänt och fortsätter som om det inte hänt. Det kan hända vad som helst. Fadern fixar det, för religionen och familjens heders skull. Om en son är bög gör man ofta mord. Det kan vara att pappan säger till sin son att "nu går vi ut och handlar". De går till skogen eller till någon annan plats där det är tomt och där händer det. Där det inte syns.

Hans: Ser det ut som mord eller ser det ut som självmord?

Ali: Som jag ser det nu så tvingas sonen prata. Han har att erkänna och pappan han har inget val. Sonen vet att han kommer att bli dödad när som helst. Vad ska han göra? Men här i Sverige kan mina föräldrar inte göra det. Det är olagligt. De vet hur det är här i Sverige, att jag har lagen med mig.

Några av respondenterna, som till exempel Ali, beskriver en schablonbild om hur det är att leva i en "svensk" familj, att man är "fri". Det verkar som om föräldrarna i ännu högre grad omfattar denna stereotyp om en "frihet" som hotar den familjära ordningen. Verkligheten är en annan och som vi sett finns samma starka kontroll i etniska svenska familjer utifrån samma typ av hedersbegrepp. Svenskar kan å andra sidan ha liknande fördomar om hur "ofritt" det är i utländska familjer. Ali beskriver skillnaden mellan hans familj och en "svensk":

Hans: Om du tänker dig en svensk kille i en svensk familj lika gammal som du och bisexuell. Vad ser du för skillnad mellan honom och dig i att komma ut eller leva som bisexuell?

Ali: Han har mer frihet. Hans föräldrar kan förstå det, fast det är inte alla svenska föräldrar som förstår det. Men det är rätt så mycket skillnad. Svenskar får gå ut, sova över hos kompisar och resa bort till kompisar också. Det får inte jag. Säger jag: "Jag vill följa med mina kompisar när de reser bort." Då säger de: "Vi ska snacka med de kompisarna. Vi vill veta vilka kompisar det är." Ibland stämmer det att mina kompisar ska resa och då säger jag till mina föräldrar att prata med dem. Då säger de: "Nej det får du inte, för vi tycker att du ska stanna här hemma."

Gandhi berättar om regler som syftar till äktenskap:

Hans: Får du inte vara ihop med killar?

Gandhi: Nej, det är förbjudet i kulturen. Man ska vara manlig, gifta sig och få barn.

Hans: Måste du gifta dig? Vad är det som tvingar dig till att bli gift?

Gandhi: Det är ingen som tvingar dig, men de försöker att du blir gift så länge du lever.

När Gandhi säger att det är ”ingen som tvingar”, så är det en sanning med modifikation. Sanningen är att han själv blivit tvingad att skilja sig från en fru för hon var svenska och gifta sig med en kvinna från hemlandet. Gandhi berättar vidare om att när han sedan flyttade ut från förläggningen så flyttade han ihop med en ”kamrat”, ett förhållande som de dolde. De flyttade ihop och delade lägenhet men hade till exempel var sin säng.

Gandhi: När det blir kväll kan vi göra vad vi vill, eftersom dörren är stängd. Men framför folk, de som kommer på besök, kompisar, släktingar och framför vem som helst säger man att var och en bor i sitt rum och sover i sin säng. Det är en vanlig lägenhet som delas av två.

Man visar alltså upp ett sätt att leva men lever egentligen på ett annat sätt.

Hans: Ville din familj att du skulle gifta dig?

Gandhi: Jag gifte mig med en som föräldrarna valde. En kvinna som de tror är lugn, fin och bra.

Hans: Men du gifte dig först med en svensk flicka?

Gandhi: Ja, ja, jag gifte mig. Vi var tillsammans två år. Ett år utan att vara gifta och sedan ett år som gifta. Sedan blev min mamma lite orolig och så där...

Hans: Din mamma? Har det någonting med heder och skam att göra eller?

Gandhi: Jo, för hon tror att jag kommer att bli lurad eller att det kommer att förstöra mitt liv. Det kommer att börja bli krångligt mitt liv, och så kommer jag att börja dricka och såhär. Till sist blir inget bra. Om vi skiljer oss hamnar barnen inte i samma land. Sådana tankar har de fortfarande. Det är lätt att få skuld om man skiljer sig. Vem ska ha barnen? De menar att om man är gift med någon från ett annat land och man inte kommer överens, vi är människor och det är lätt att vi inte kommer överens, var hamnar barnen? Om jag har samma land kommer mina barn att hamna i samma land. Jag ser dem, även om jag inte tar hand om dem har jag vårdnaden. Men om det blir någon annan utländsk, spelar ingen roll om de är svenskar, amerikaner eller algerier, hamnar barnen där mamman kommer ifrån. Det är inte lätt att du överlever där. Det betyder att du har ingen kontakt med barnen.

Hans: Så du skilde dig från din svenska fru och sedan så hittade dina bröder och din mamma en ny fru till dig?

Gandhi: Ja.

Hans: Var hittade de henne någonstans?

Gandhi: Främre Orienten, men hon är född i Nordafrika.

Hans: Hur länge hade du träffat henne innan du gifte dig?

Gandhi: Nej, ingen träff. Bara kontakt en gång. Jag såg henne när jag flydde hit. Jag var i samma hus som henne, hon var bara tolv år gammal. När jag gifte mig med henne var hon arton år. Hon var väldigt liten. Hon var ett barn.

Kommentar: Det framkommer i intervjuerna att familjerna inte är ovetande om de regler och lagar som gäller men de anser att deras egna regler utifrån hederskodexen är mer värda. Det verkar dessutom som de är beredda att upprätthålla dessa även med risk för straff. Genom stereotyper, till exempel att de andras livsstil hotar den egna gemenskapen, upprätthåller man också gränsen mellan ”vi och dem”. På så sätt blir det svårt för ungdomarna att tillägna sig ”de andras” handlingskompetens och använda den på ett legitimt sätt inom den egna gemenskapens verksamhet.

5.6 Maktaspekter

5.6.1 Maktfördelningen

Hur ser ungdomarna på vem som har makten i familjen? Ali menar att det är hans pappa som är aktivast att hålla på reglerna, men att mamman står bredvid:

Ali: Ibland kan mamma stå vid ens sida. För det mesta står hon på min pappas sida och hjälper honom. Det är pappa som håller på hela tiden. Ska jag ut kan jag fråga min pappa. Säger min pappa okej och min mamma säger nej, så är det ett nej. Men om min mamma säger ja och pappa säger nej, så kan min mamma övertala pappa till att det är okej att jag får gå ut.

Hans: Så egentligen har din mamma mer makt än din pappa?

Ali: De delar på makten. De diskuterar igenom det.

Benny beskriver ett matriarkalt förhållande, där pappa leds av Gud genom mamman:

Benny: Precis, min mamma. Det är hon som är hårt kontrollerande. Det är hon som är påven, kan man säga. Det är hon som har direkt kontakt med Gud. Pappa, han är en som dyrkar henne på ett visst sätt. Jag tror att han vill ha mer kontakt med mig eller umgås mer med mig fast det är hon som håller tillbaka honom. Det gäller också för mina yngre syskon som fortfarande bor kvar hemma.

Ikaros, vars pappa enligt honom har ett extremt häftigt temperament, berättar om sin mors roll:

Hans: Hur är din mammas roll? Delar hon din pappas syn eller stöttar hon honom eller vad?

Ikaros: Hon delar min pappas syn, när det gäller homosexualiteten, eftersom de är ganska trångsynta båda två. Hon skulle aldrig slänga ut mig. Jag kan citera henne: ”Om jag skulle få reda på att ett av mina barn är homosexuellt, så hade jag blivit besviken, men det är ändå alltid ens barn.” Så hon är lite mildare än vad min pappa

är. Han säger: ”Jag vill aldrig se dig och jag kommer att kasta ut dig, jag kommer att skilja mig och åka tillbaks till Sydeuropa.” Mamma säger att hon blir besviken, det är lite mer känslomässig utpressning från min mammas sida. Samtidigt är det väldigt hårt av min pappa att han vill bara pusha bort en.

Janet: Speciellt när jag blev lite äldre så tyckte min mamma att det krävdes så mycket ork för att slå någon riktigt hårt. Då kunde hon ringa pappa. ”Kom hit nu, för att jag vill att du ska slå henne.”

Elisabet: Gjorde han det?

Janet: När han kunde. Var han på jobbet eller något sådant eller med kompisar och tyckte att han hade blivit avbruten, så var han ännu mer förbannad än han var egentligen var. Det gick oftast ut över mig.

Janet beskriver dessutom komplexiteten av våldets funktion i familjen. Å ena sidan använder mamman pappan för att utöva våldet och blir därmed fri från skuld. Å andra sidan slår våldet tillbaka på modern i det att pappan också slår henne. Vi kan även bygga på med ytterligare en dimension. Enligt Sørensen (1983) så kan inte kvinnan i en hederskultur ”hämnas” själv utan detta måste gå genom mannens förmedling.

5.6.2 Syskonens roll

De flesta ungdomarna ger uttryck för att hela systemet samverkar till att föra den ”avvikande” rätt. Det betyder att man kan spela vad man ibland kallar ”good cop, bad cop”. För att få fram sanningen av någon så är den ena snäll medan den andra är hård. Som yrkesverksamma bör vi vara observanta på detta inom gruppen, likaväl som mellan gemenskapen och oss. Med andra ord ska vi inte förledas om någon i systemet är välvilligt inställd. Det kan vara en del av maktteknikerna för att upprätthålla hederskulturen. Detta ligger i linje med tankarna i verksamhetsteorins kollektiva jakt där alla medverkar för att uppnå samma mål. Ali berättar:

Hans: Kan din bror faktiskt ha sagt till dina föräldrar att han misstänker någonting?

Ali: Ja, jag tror han har pratat med mina föräldrar. För de verkar konstiga. Det känns så. När vi sitter hela familjen och tittar på teve och pratar om handlingen. Så lämnar jag rummet och går till ett annat rum, så känns det som om de börjar prata om något annat. Kommer jag tillbaka byter de direkt diskussionen och så där.

Hans: Men de låter din storebror föra diskussionen med dig för att du ska ha en chans att prata med dina föräldrar utan att tappa ansiktet eller...?

Ali: Ja, för att det är ett stort problem. Min storebrorsa han vill pressa mig för att få slut på mitt förhållande. Ibland känns det som familjen inte vill ha mig där hemma. Min storebrorsa har själv sagt att mina föräldrar har sagt till honom att det är bara han som kan ta hand om mig. Jag sa till honom att det är ingen som kan göra det. Jag har det i huvudet. Han tror för mycket att han kan ändra på mig.

Hans: Så det är din storebrors uppgift att få dig att göra slut med din pojkvän helt enkelt?

Ali: Precis.

Hans: Han ska trakassera dig och förfölja dig och göra det svårt för dig, som du sa tidigare?

Ali: Ja.

Hans: Ska dina föräldrar vara där och vara vänliga och ta emot dig när det börjar bli bra?

Ali: Ja.

5.6.3 Om att alla barnen i familjen påverkas

När det gäller starkt kontrollerande familjer utifrån ett hedersvåldsperspektiv så är samtliga involverade. När det gäller barnen så finns samma tryck på samtliga barn fast det kan vara av olika styrka. Det hedersvåld som homo- och bisexuella ungdomar utsätts för drabbar även deras heterosexuella syskon. Emil har ett gott förhållande till sina syskon, som accepterat hans homosexualitet och inte ser den som ett problem. Han berättar:

Emil: Nej! De försöker övertala mina föräldrar men de får också bara stryk så det hjälper inte.

Hans: Kan dina systrar välja vilka pojkvänner som helst?

Emil: Nej.

Hans: Gäller det samma mönster?

Emil: Ja, de blev bortgifta om man säger så. Min syster fick inte gifta sig med vem hon ville.

Hans: Var det inom släkten?

Emil: Ja. Det var en av släkten för alla mina systrar.

Hans: Är det någonting som finns i hela systemet?

Ikaros: Ja.

Hans: Det är en helhet så att säga.

Ikaros: Precis. Ja, absolut. Min syster har varit mer utsatt när det gäller killar. Eftersom min syster är helt straight så handlar det snarare om att hon inte fick träffa killar och när hon gick på gymnasiet och hon hade pojkvän. Det var också lite dubbelmoral där. För att hon fick vara där, men hon fick inte sova över. Hon kunde vara till tre, fyra på morgonen, men hon blev ändå tvungen att bli hämtad hem, så att hon sov hemma. En principalsak. Hon fick aldrig gå ut och festa längre än kanske till tolv. Hon skulle vara hemma vid tolv, ett. Medan hennes kompisar fick vara ute till tre, fyra. På så vis har pappa också varit väldigt strikt mot henne.

Några ungdomar beskriver att även deras mammor eller syskon har blivit utsatta för hot eller våld för att på så sätt komma åt ungdomen, Janet berättar:

Janet: När de tog honom så hade han en kniv i väskan som han bar med sig. Han hade precis kommit hem till mamma och precis sagt att ”jag ska döda henne”. ”Jag ska döda dig om du inte säger var hon är”. Min syster ringde polisen. När polisen kom och tog honom, så blev det ett stort bevis på att det han sa var sant. Eller att det min mamma sa var sant. Alltså att han bar vapen. Han hade tidigare viftat med pistolen framför en av mina systrar. Hon kunde också förklara hur den såg ut. Hon var fjorton tror jag, eller femton någonting. Det var inte bara det här. Han hade hotat mamma också, för hon hade precis träffat en kille. Det han dömdes för var inte bara mot mig, utan det var hot mot mamma och hot mot min ena syster också.

5.6.4 Om släkt

Som vi tidigare nämnt är familjen den minsta delen i en större enhet, släkten, klanen, stammen i den släktbaserade gemenskapen. Dessa linjära enheter förhåller sig i sin tur hierarkiskt till varandra i familjestaten. En familjs position är därmed beroende av släkten och förhållandet till släkten blir på så sätt viktigt. Många praktiska vardagliga ting bestämmer familjen själv över, men i viktigare saker måste släkten involveras. Samma förhållande gäller i nationalstaten, där den enskilde medborgaren sköter mycket av vardagslivets praktiska uppgifter medan man vid större angelägenheter måste rådfråga samhället/staten. I båda fallen krävs en kontinuerlig kontakt, till exempel har Alis föräldrar kontakt med släkten i hemlandet minst varannan vecka. När det gäller etniska svenskar så ställer man inte samma fråga; hur ofta har du kontakt med din släkt? Eller snarare ditt samhälle, din stat. På så sätt missar vi att samma fenomen finns i familjer oberoende av geografisk lokalitet.

För de respondenter som kommit ut från mixade familjer så är det oftast omöjligt att besöka den ena föräldrarnas hemland eller att umgås med en sida av släkten. David berättar:

David: Allting har väl konsekvenser. Hur jag lever idag skulle inte kunna kombineras med att åka och hälsa på släkten i Nordafrika. Bara en sådan enkel sak som att jag har plockat mina ögonbryn lite, för att jag inte tycker om att ha dem sammanväxta. En sådan liten sak skulle de märka direkt. De har inte sett mig på ett antal år. Sist jag var där var innan jag började dansa balett och innan jag började umgås med fjollor. Det om något är smittsamt (skratt). De skulle antagligen först vara tysta. De skulle inte prata mycket, mest iaktta och prata om det sinsemellan, fiska lite sådär. Man vill inte säga något som kanske inte är sant. Där har jag fördelen av att de inte vet om ifall jag har tagit åt mig för mycket av den svenska kulturen eller något sådant. De har lätt att skylla ifrån sig på sådana saker, plus att min pappa har varit jättestrulig. Fast det är nog lättare att skylla över det på Sverige i och med att jag är tjugo nu. De kommer inte att vara lika snälla mot mig som de var när jag var tolv. De är väldigt glada för att skämma bort barnen och väldigt

barnglada, men sedan när man börjar bli vuxen så är de väldigt hårda. Jag har inte känt av det från dem. Jag har bara känt av den där bortskämda biten.

Emil: Jag har inga släktingar här. De är i hemlandet. De visade vad de tyckte när jag åkte ner. Jag blev totalt misshandlad där borta och kunde inte göra någonting, varken polisanmäla eller någonting. Jag kan inte i hela mitt liv återvända dit igen, aldrig åka ner på semester eller någonting. För att jag har ingen där. Varken min mammas eller min pappas släkt som står vid min sida. Alla vill hämnas.

Hans: Hur känns det att vara så ensam? Alltså utifrån din släkt så att säga?

Emil: Det är jobbigt egentligen. Det är jättejobbigt att känna att till och med min familj. Jag har inte stöd utav dem. Det är jättejobbigt. Men nu när det har gått tid och jag har bott ensam mycket och försöker klara mig själv, tror jag att jag skulle kunna leva med det och så. Jag har fått stöd av min pojkvän, han visste inte då, men det blir för jobbigt för honom ifall man belastar honom hela tiden med sådana problem. Egentligen ska man prata med en psykolog eller någonting så blir det mycket bättre, för annars blir det för mycket för honom.

En annan aspekt är att familjen i hederskulturen har möjlighet att aktivera släktingar och olika nätverk inom kulturen för att utöva sin makt. Detta betyder att det inte alltid innebär en ökad säkerhet att flytta till någon annan geografisk plats. Janet berättar om hur släkten engagerar sig i domstolsförhandlingen etc.:

Elisabet: Är han ensam i det här så att säga, eller har han stöd från sin del av släkten?

Janet: Min pappa har mycket stöd från sin del av släkten, speciellt under rättegången. Två av hans bröder dök upp i pausen och försökte få mig att ta tillbaka allting. ”Det är din pappa och hur kan du göra så mot honom” och sådant. ”Hur kan han göra så mot mig?” sa jag. Åklagaren och min advokat var närvarande under det här samtalet i väntsalen. Så säger min ena farbror: ”Ja men du är en hora, för att du anmäler, det är bara horor som anmäler sin egen pappa.” Den andre farbrodern vänder sig om mot mamma och säger: ”Hade du inte varit en hora så hade inte din dotter blivit det också.” Alltså han som sa det till mamma, det är allmänt känt sedan tjugofem år tillbaka att han är böj, men han har inte kommit ut även om han är över fyrtio. Han är fyrtiotre och han har aldrig haft flickvän. Man har sett honom tillsammans med killar som är öppna. Jag sa: ”Alltså, du är böj så du borde veta vad det här handlar om.” Då tänkte han slå mig när åklagaren och advokaten var där. Trots att det var två poliser som stod där så hoppade han på mig och tänkte slå mig, för att backa upp pappa och allt det här. Det var mycket sånt. Den andre brodern han hade kommit till mamma och ville snacka med henne och ville snacka med mig några dagar innan rättegången och försökte få oss att ta tillbaka allting.

5.6.5 Om en fientlig värld

Ungdomarna menar att föräldrarna agerar på ett sätt utåt och ett annat sätt inåt mot familjen. Vissa av ungdomarna har väldigt svårt att berätta något negativt om sina föräldrar, för då blir de som förrädare. Man ska lita på familjen och släkten. Benny berättar:

Hans: När kom du på att du var bisexuell?

Benny: Det var väl efter vi hade flyttat hit. Vi hade flyttat så ofantligt många gånger i och med min mamma. Hon har både jobbat med ungdomar som har problem och på dagis. Hon har försökt att påverka barnen på dagis och sådant där. Att de ska be innan maten. Tror det blev några problem för henne. Fast det var inte på de ställena där hon var chef. Hon är väldigt smart alltså. Hon är väldigt klipsk. Hon vet exakt vad hon håller på med, om man säger så. Även med myndigheter och allting. Hon vet precis hur man ska göra.

Hans: Vad menar du med att hon är smart med myndigheterna? Spelar hon ett spel menar du eller?

Benny: Ja, hon.....(tittar på bordet)

Hans: Känns det svårt att säga saker om din mamma? Men jag undrar varför?

Benny: Hon vet exakt vad hon kan göra och inte kan göra. Innan det går för långt och det blir public. Hur mycket man kan, enligt mig, spela på det här kristliga. Jag kan tycka att det är väldigt fel att påverka människor i sådant här i ung ålder.

Hans: Har hon en egen agenda? Kan man säga en gömd agenda?

Benny: Ja, hon har sin egen övertygelse.

Hans: Du sa tidigare att hon ser hela världen utanför som fientlig.

Benny: Min mamma tror någonting. Vad ska man säga? Hon tror på någonting, som Strindberg säger, om makterna. Någonting som jag också är väldigt intresserad av. Att det finns några som styr och ställer i samhället och också över hela världen. Några som sitter på toppen, som vi inte alls har någon koll på. Det som brukas kallas "de små männen" har ingen koll på någonting. Vi ska vara lydiga, fogliga och göra det vi ska göra. Och in med pengar till samhället och så där.

Ungdomarnas föräldrar är nästan alla välintegrerade i samhället, utom Davids och Janets pappor.

Hans: Din familj har de känt sig förkastade av det svenska samhället på något sätt? Att de är utanför samhället eller...?

Emil: Nej, tvärtom. Min pappa har jobbat sedan han kom hit och mamma har också jobbat. De är ganska integrerade i samhället, men ändå....

Hans: Tror du det förhållandet har haft någon betydelse för att socialtjänsten och andra myndigheter inte sett din situation, eftersom dina föräldrar har varit inne i samhället?

Emil: Det har visat en bra sida av dem.

Hans: De har jobbat i Sverige i 20 år?

Emil: I arton, nitton år (skratt). Jag var två, tre månader när jag kom hit.

Hans: Men trots nitton år i Sverige så finns den här kärnan kvar?

Emil: Ja, herregud, ja. Man uppfostrar sina barn med den tanken och den kärnan i huvudet sedan de är små. Detta är fel, detta ska man slå för, detta ska man döda för, detta ska man göra, förstår du? Ju äldre man blir, desto mer fast blir detta i huvudet. När man sedan är vuxen kan man inte få bort det. Det är fast i huvudet. Hur än man blir open-minded om man säger så. Det hjälper inte. Inte så man kommer till den andra sidan.

Hans: Känner dina föräldrar att de tillhör det svenska samhället? Eller tycker de att det svenska samhället har övergett dem, förkastat dem eller?

Ali: Nej på ett sätt känner de sig som svenskar för de jobbar och det gör svenskar och så där. Men sedan finns det vissa regler som de vill ska funka där hemma och som inte finns i svenska lagar som kommer ifrån arabiska lagarna och familjens.

Kommentar: Något som inte framkommer i våra intervjuer, men ofta förekommer i den svenska debatten, är att eftersom ”invandrarna” inte kommer in i samhället så söker de sig tillbaka till sin egen kultur. Hemkulturen blir så mycket starkare och även fastlåst vid ett tidigare boende i hemlandet. Man bortser då från att många ”invandrare” ständigt är på besök i hemlandet och att den släktbaserade gemenskapen är mobil.

Socialantropologen John K. Campbell menar att för Sarakatsani, den grekiska byn han undersökte, fanns det tre kategorier i samhället. Den första gruppen är blodsläktingar, fram till sidolinjen av andra ledet kusiner på faderns eller moderns sida. Dessa ska man älska, vårda och ha tilltro till, man ska aldrig lura eller ljuga för en släkting. Den andra gruppen är besläktade relationer. Mot dessa ska man uppträda hedervärd, även om man inte litar på dem. Med dessa kan man samarbeta om de är kvalificerade. Den tredje gruppen var orelaterade människor, främlingar, vilka ansågs nästan som fiender. Man måste vara dum eller svag att tro på dem, ovärdig eller omanlig att inte utnyttja dem inom de gränser som konventionerna kräver. Campbell menar att ”släktingar och besläktade måste erbjuda varandra moraliskt och praktiskt stöd i en fientlig värld” (Campbell 1974: 142). Ett synsätt vi funnit råda även hos några av ungdomarnas familjer. Vi måste ha i minnet att detta kan likaväl gälla för rituella gemenskaper som för nätverk.

5.7 Socialisation

Den mest grundläggande och viktigaste socialisationen för barn sker inom familjen. Ju äldre barnet blir och framför allt under tonåren kommer påverkan även från andra håll när det deltar i nya verksamheter. Vi har tidigare beskrivit den släktbaserade gemenskapen som hyllar ett stort mått av självförsörjande. I de familjer som ungdomarna kommer ifrån

sker de flesta nya verksamheterna under barn- och ungdomstiden inom familjen/släkten/gruppen vilket utesluter influenser från andra. Även långt upp i tonåren är man med på släkträffar under helgkvällar. Ali berättar:

Ali: Det är ibland så att jag följer med mina föräldrar när de ska hälsa på sina kompisar. Då är vi med i deras diskussioner och så lär vi oss en del hur vuxna behandlar varandra, hur de umgås med varandra. Därför har jag och min brorsa till och med erfarenhet om att vara vuxen, som vuxna beskriver det. Vi får höra om deras problem och så kan vi snacka igenom det hela. Sedan i familjen pratar vi vid matbordet, vi snackar alltid med varandra. Ibland har vi familjemöte där vi kan ta upp problem, vad som hänt i familjen eller om ekonomin är i kris eller så.

Vi finner att vi kan göra en kategorisering i om ungdomarna kommer från kulturer baserade på skrifter, där det nedtecknade ordet är en viktig del i kommunikationen mellan människor, eller om de kommer från kulturer med muntlig tradition, där kommunikationen sker genom återberättelser. Tankar och tal har en intimare relation i den muntliga traditionen, som skriftkulturen inte längre understödjer. David berättar om den muntliga berättartraditionen som finns i hans fars kultur som för homofientligheten vidare:

David: Det började när jag var liten och fick höra berättelser om någon gammal kompis till pappa som hade kommit ut och sedan flytt till Europa. Sedan har de aldrig sett honom igen, sådana saker. Sedan har man lagt ihop det själv på något sätt. Det är inte så att jag har gått ut och sagt ”Vad skulle ni göra om jag var homosexuell? Nej, jag bara skojade” (skratt).

Hans: Man berättar till exempel hur det har gått för dem, hur de har...?

David: Jätteviktigt. De flesta kan rabbla upp sin morfars, morfars, morfars, morfars, far utan att glömma. Det är inga problem. Det är något som alla kan. I Sverige har vi blivit mer och mer bundna av böcker och av staten. Staten tar hand om oss. Sociala skyddsnetet är familjen både ekonomiskt och socialt. Det är familjen som man får luta sig på där. Därför får det vissa konsekvenser. I och med att man lever så nära varandra, blir det att man håller koll på en väldigt bra och så. Det finns alla normer man ska följa och sexualitet är en del av det.

Förutom den muntliga traditionens påverkan beskriver David sin uppfostran under uppväxten som mycket fysisk.

David: Folk missuppfattar det väldigt mycket och tror att arabisk kultur bygger väldigt mycket på våld. Jag tror att nordmän särskilt uppfattar dem som väldigt aggressiva. Särskilt med språket och hur man rör sig. Folk är jättenoga med det. Jag kan bara tala för Nordafrika, kulturen skiljer sig väldigt mycket. Visst våld. Det är

väldigt mycket kroppsspråk. Man bokstavligen talar om för folk: ”Nej, sitt inte så, för då säger du det.” Man tillrättavisar inte bara att folk säger fel, utan man tillrättavisar också när folk sitter fel. Inte bara att man ska sitta duktigt, fint och artigt. Utan ”vid de här tillfällena sitter du med dominans” och ”du brer ut dig. Sitt ordentligt nu! Jag förstår inte vad du säger? Kan du inte gestikulera någonting mer! Du verkar jättemesig när du inte gestikulerar någonting”. Sådana saker är också en viktig del av uppfostran. Man är dessutom mycket mer känslomässig.

Det finns alltså en fysisk påtaglighet som inte ska förväxlas med våld. Emil berättar om hur begreppet heder är en del av socialisationen och en uppfostringsmetod:

Emil: Det är till exempel när ens syster är tillsammans med en kille eller när man blir tillsammans med någon kille eller såna saker. Det är en självklarhet ifall brodern skulle upptäckas vara bög, att det är bara att döda honom eller något sånt. Det är en självklarhet. Det är till och med så att en kille inte kan vara lite modern av sig. Han kan inte ta på sig lite tightare byxor eller något sånt. Då blir det ”Va fan har du sådant på dig. Gå och byt om”, förstår du? Det är de här sakerna som man blir uppfostrad med, att när någon i familjen går över gränsen på olika sätt då är det...kört.

Hans: Men du ska egentligen vara den som utövar våld eller kontroll mot dina systrar?

Emil: Ja, jag ska vara den äldste som ska kontrollera dem och så. Men eftersom jag inte är man, enligt dem, så får jag inte den rätten att styra dem. Vilket jag inte heller vill.

Hans: Är det din yngre bror som har den?

Emil: Nej, det är min pappa.

Hans: Din pappa har inte lämnat över den.

Emil: Nej, han och mamma. De har full koll (skratt).

Gandhi menar att i uppfostran finns det ett krav att ta hand om familjen:

Gandhi: Jag ska ta hand om familjen för pappa är död. Det är därför jag är lite tålmodig och accepterar mamma för att hon har haft en dålig man. Min pappa skilde sig från henne när jag var liten, så hon har haft mig hela sitt liv. Plus att jag är den första pojken som kom till livet. Så det ska gå bra med mig och jag ska ta hand om resten av bröderna. Jag har blivit bisexuell. Det är därför som hon blivit sjuk. Jag vill inte förstöra hela familjen på grund av min sexuella läggning. Är jag duktig och bra kan jag rädda mitt liv, rädda min familj och rädda allting, genom att använda mina förfäders teknik att gifta sig.

Skolkuratoren som för Hobits talan menar att Hobit har socialiserats i traditionell lantlig arbetarklassfamilj. Skolkuratoren utgår från moderns kränkning:

Skolkuratoren: Hon blir oerhört kränkt av pojken. Hon skäms. Det är en stor skam och det är en skam för hela familjen. Det är nog det mest avskyvärda hon kan tänka sig. För hennes del är nog inte homosexualiteten så negativ, som hans uttalade kvinnlighet. Det är jättestort. Hon skäms ögonen ur sig. Hon skulle aldrig få för sig att gå någonstans med honom. Jag vet att han skulle handla kläder och sånt. Hon vägrar att följa med. Hon visar sig inte på offentlig plats. Han föreslog att de skulle åka många mil i väg för att göra det. Hon vägrade. Nej, det kan vara någon som känner henne och ser henne tillsammans med ”det där”. För det är inte ens ”han”, det är ”det där”. Hon har lagt det på den nivån.

Hans: Var har hon hämtat hedersbegreppet någonstans? Var har det slagit rot?

Skolkuratoren: Min spekulation är att det handlar om uppväxt i ett litet samhälle, i en arbetarkultur, med väldigt tidigt grundlagda normer hur man ska bete sig, uppföra sig. Vissa koder som jag tror följt med dem i generationer. Jag tror att i väldigt små samhällen, så finns där en mindre acceptans för ett avvikande beteende. Det finns en viss kod, man ska falla in i ramen och allt utanför är fel. Väldigt svart och vitt. Det är någonting som står inpräntat från hennes barndom att man ska hålla på familjen och den ska vara så här och så här. Det finns mycket värderingar som hon har med sig tror jag och som stärks av att bo i ett mindre samhälle, med den sociala kontrollen. Jag tror att i ett litet samhälle är det väldigt lätt att bli utfrysad om man på något sätt avviker. I Hobits fall blir det väldigt tydligt...

Hans: Betyder det att han klär sig i flickkläder? Hur kommer samhället eller arbetarklassen in i bilden? Hur får du det att gå ihop?

Skolkuratoren: Jag tror kanske inte att arbetarklassen, men jag tror att det finns. Det är stora problem, allra helst för killar. Man ska föra traditioner vidare. Det finns många ungdomar som kommer från de mindre byarna ute på landsbygden. De har andra referenser än kanske en del av ungdomarna som kommer inifrån stan. De har en högre tendens till hantverksyrken. Det är bra yrken, det är sådant som killar ska hålla på med. Samhället bekräftar de här beteendena, de tycker det är ok. De har följt med över flera generationer. Det har också skett en förändring, för många av dem kommer ur arbetarklassen, men har ändå förändrat sig eller brutit sig ifrån vissa värderingar. Däremot kommer man ut på landsbygden så ligger de kvar, inrotade i systemen, både i familjerna och i byarna. Var hittar man gemenskaperna, de mer utarbetade gemenskaperna? Det är inte i storstäderna, i hyreshusområdena, kanske en hyresgästförening. Men byaföreningarna har en enorm kraft och bestämmande. Där är en helt annan gemenskap i besluten. Den gemenskapen är nog svårare att hamna utanför än hyresgästföreningens i ett bostadsområde.

Elisabet: Alltså har den här gruppgemenskapen något slags eget regelverk eller...?

Skolkuratorn: Ja, jag tror att ju starkare gemenskaperna växer desto mer sluter de sig, tror jag.

Ungdomarnas uppfostran grundar sig på att de ska ledas och fostras in i den rätta läran som är en blandning av religion och tradition. Något som inte bara kännetecknar hederskulturer. Ikaros berättar:

Ikaros: Om min mamma varit en super-mamma, som jag hade velat ha, då hade hon istället för att säga ”nej, Ikaros du har inga känslor för killar och du gillar inte killar, nej, det är bara struntsnack” sagt ”Ikaros är det så? Och är det så, är det helt ok”. Så hade en riktig mamma agerat, en riktig förälder som kan ta sitt ansvar. Jag känner att mina föräldrar aldrig har tagit det ansvaret, som föräldrar att stötta, att ta om hand. För det är vad villkorslös kärlek handlar om, att acceptera en som man är. För att man ändå är frukten av deras kärlek, som de själva säger. Man kan inte riktigt stöpa sina barn som den katolska kyrkan vill göra, enligt vissa mönster enligt vissa könsroller. Utan där måste man på något sätt ta det man får och låta det utvecklas sin egen väg. För att annars blir barnet olyckligt. Det är det mina föräldrar fortfarande inte riktigt förstår. Det är den gamla synen att barn inte själv kan utvecklas, utan behöver en ledare. Föräldrarna vet bättre än en själv, och det är också rädslan för att vara olika. Jag vet inte om mamma stereotyper könsroller eller om det är så att hon hämtar stöd i sin kristna tro, oavsett om den är protestantisk eller katolsk. Det är svårt att säga faktiskt.

Janet berättar om att våldsamheter var ett naturligt inslag i hennes fars vardag under hans barndom:

Janet: Pappa jobbade för Yassir Arafat och ingick i terroristgrupperna, om man säger så. Ja, han gick omkring och slog ner folk. Han kan fortfarande berätta hur stolt som helst, att när han gick i tvåan så hade han alltid med sig en kulspruta till skolan och sånt. För att den läraren som inte gav honom de betygen som han ville, skulle få båda knäna avskjutna och lite sånt. Han kunde fixa bra betyg till andra i klassen för en viss summa pengar. Det sitter han och berättar jättestolt fortfarande och sitter och skrattar åt det. På den tiden var han mycket våldsam utåt. Men sedan när vi kom till Sverige så har väl alla upplevt honom som jättesnäll och han är en helt annan person mot andra.

Elisabet: Var kommer de här reglerna ifrån? Eller de här förväntningarna eller vad man ska kalla det? Förväntningar på ett visst beteende? Var kommer de ifrån?

Janet: ...(pust), ja det undrar jag med. För att det är bara på pappas sida, det här med misshandel och sånt. Det har pappa alltid haft i sin familj och hans pappa har blivit misshandlad i sin tur av sin pappa och så vidare. Medan mamma, det är aldrig någon som har rört henne i hennes familj eller någonting. Det har aldrig funnits. Men hon

blev ju, i och med att hon blev misshandlad av pappa, så gick det ut över mig sen, först och främst. Så började hon med det här med misshandel.

Elisabet: Så på din pappas sida är det en uppfostringsmetod så att säga? Som grundar sig flera generationer tillbaka? Eller någon slags kontroll så att du ska styras in på ett visst beteende i alla fall?

Janet: Ja, precis.

Kommentar: Det ser ut som om några av ungdomarna socialiseras i en familjekultur hela sin uppväxt, medan andra genom till exempel skilsmässa får tillgång till nya gemenskaper. Socialisationen under ungdomarnas uppväxt är inte statisk utan de kan komma in i och ut ur olika släktbaserade gemenskaper. Vi ser också att vissa familjer eller släktled är våldsamma, har en handlingskompetens av våld och en handlingsberedskap att utöva den för att i detta fall behålla hedern. Vi anar också en skillnad på att förlita sig på det skrivna ordet och att förlita sig på det muntliga, där det talade ordet i livsmiljön påverkar ens heder och därmed ens möjligheter att överleva i livsmiljön. Hedern är framförallt ett rykte där hedern/vanhedern underlättas mer av en muntlig tradition än en skriftlig.

5.8 Strukturellt våld

Som vi tidigare nämnt anser Hammerlin att strukturellt våld ”avspeglar en social organisering, differentiering och relationer där livsbetingelserna är undertryckande och upplevs som våldsamma” (Hammerlin 2002:198). Ungdomarna upplever inte bara att deras vårdnadshavare har en homofientlighet, utan även släkten likaväl som deras omgivning. Conny berättar om två episoder. Den första är när hans styvpappa pratade om homosexuella på ett speciellt negativt sätt. Styvpappan menade att han ”bara hade upprepat” det som hade sagts på ”Fråga Olle”, ett upplysningsprogram om sex på TV. Det andra är när morfadern ville skicka hem honom på grund av hans rosa t-tröja:

Conny: Ja, jag upplevde det som en kränkning. Samtidigt berättade han att när han var ung så åkte de till toaletterna, någonstans där det är känt att homosexuella killar håller till. Åkte dit ner och spöa homosexuella som hade sex och sådant på toaletterna. Det satt han och berättade vid matbordet. Vad jag vet så har vi aldrig någonsin haft någon som har varit homosexuell i vår släkt, varken man eller kvinna. En gång kom jag upp till mormor och morfar för jättelänge sedan och hade en rosa t-shirt på mig. Det första morfar sa var: ”Usch för fan åk hem och byt tröja, du ser ju ut som en bögjävel.” Det kommer jag ihåg att han sa till mig. Så skrattade han. Han skämtade med mig och tyckte det var roligt. Han trodde att jag också skulle tycka det, men det tyckte jag inte och han förstod inte varför.

Det som kommer fram under intervjuerna är att föräldrarna och släkten ständigt uttrycker sin avsky för homosexualitet. Det kan vara uttalat, outtalat eller genom exempel. Hedern

tillhandahåller en struktur för att handskas med sociala problem, varav ett är homosexualitet och metoden är avsky mot det ovärdiga. Ikaros berättar om varför hans mamma och pappa tycker det är fel att vara homosexuell:

Ikaros: Antagligen för att det går emot normen. Den stereotypa normen är att en man och en kvinna gifter sig och skaffar barn. Mamma och pappa var i tjugooårsålder, mamma var arton, när hon fick min syster. Arton år! De var barn, när de blev med barn. Vilket har gjort att de aldrig riktigt själv har kunnat utvecklas, utan de har fått ta hand om barn, fostrat barn, and that's it. De har haft barn i trettiofem år! På så vis aldrig riktigt hunnit göra något. Låt oss säga om hon hade träffat pappa när hon var tjugosju, tjuogoåta. Hon hade varit ute, pluggat och rest, kanske tågluffat, vad vet jag. Låt oss bara säga att hon hade hittat en massa influenser, från hela världen. Varit öppensinnad, mött andra kulturer, vad vet jag. Åkt ner till några stammar i Afrika, någonting som jag planerar att göra när jag får möjlighet.

Hans: Men din mamma har varit hemma hela...

Ikaros: Jaja, alltid, hon har varit på samma jobb i trettio år, trettiofem år. Pappa har absolut inga influenser, utan det är samma människor och kompisar han har. Det är lite samma mentalitet, det är den här hårda mentaliteten och de är uppvuxna i ett samhälle...

Hans: Sydeuropeisk kultur, som du sa tidigare...

Ikaros: Ja, precis. Det känns lite grann att när mamma var arton år, när hon var arton, nitton år så slutade hennes process att utvecklas. Hon fick barn och antog mammarollen direkt. Och fick utveckla sin mammaroll istället för att utveckla sitt förnuft, eller vad man nu ska kunna säga. På den tiden på sextio-, sjuttioåtalet så var det ju inte vanligt med homosexualitet. Jag vet inte om det var till och med kriminellt med homosexuella handlingar. Det var alltså inget som var vanligt. Nu med tanke på att mina föräldrar bara har haft barnfostran och haft samma jobb, har de aldrig riktigt kommit i kontakt med det. De vet att det finns på tv, det är nåt sjukt, att män och män inte ska vara tillsammans. Som morfar sa, vad kan en karl ha gemensamt med en annan karl, det är det här tankesättet, för att man aldrig riktigt har kommit nära det.

Ett tänkesätt som finns strukturellt förankrat i föräldragenerationen är ett "vi" heterosexuella och ett "de" homosexuella. Eller som Ikaros beskriver hur strukturen dessutom hindrar morföräldrarna att uttala ordet homosexuell. Istället blir det ett ord för något föraktlig, något som inte är ett subjekt, utan bara är "sådden" ("sådan där" på skånska).

Ikaros: Jag citerar min mormor, ”titta som ungdomarna tar sig, så bra”. Men sedan när de har fått reda på att det är en ”sådden”... De kan inte ens säga homosexuell utan det är en ”sådden”. Det är de mot vi, de mot oss.

Kommentar: Huvuduppgiften med det strukturella våldet verkar vara att upprätthålla gränslinjen mellan de värdiga och de ovärdiga. På så sätt upplever sig ungdomarna som inte tillhörande, inte värdiga, ett system de är totalt beroende av. Gränslinjens funktion är att hindra medlemmar från att träda över och andra från att träda in. Därigenom hindras ungdomarna från att ”träda in” i andra verksamheter i samhället, samtidigt som de påverkas i ”renlärighet”. Släktbaserade gemenskaper, där hedersrelaterat våld förekommer, lever i mångt och mycket skilt från samhällets övriga verksamheter. Integrering i samhället kan vara en viktig väg till påverkan. Om även då Sverige i sin struktur är homofientligt leder inte denna integration till någon större frihet för de ungdomar vi kommit i kontakt med.

5.9 Socialt våld

Som vi tidigare beskrivit kan socialt våld beskrivas som olika metoder för sortering, avståndstagande och för att skapa sociala hierarkier. Det kan förstås som att behärska rummet och olika former för sociala utstöttningsprocesser och som utfrysning. Socialt våld kan även utgöras av verbalt våld som till exempel utförs genom förlöjligande. Det sociala och strukturella våldet bygger på historisk tradition, härskande normer och sociala strukturer i samhället som både lagligen och praktiskt möjliggör våldet.

5.9.1 Socialt våld inom familjen

I socialt arbete menas vanligtvis att föräldrars förmåga till bra omsorg består av tre delar: att uppfosta, att tillfredsställa barnets behov och att se till att barnet utvecklas så bra som möjligt. Föräldrars uppgift att fostra sina barn inkluderar vad som är rätt och fel, att sätta gränser och ett visst mått av uppsikt och kontroll av dem. Vad flera av våra respondenter beskriver är hur de på ett eller annat sätt ständigt blir kontrollerade, i meningen att behärska deras livsrum. Föräldrarna övervakar, utifrån en strikt makthierarki vart de går, till vem de går, när de kommer hem och vem som ringer till dem. De undersöker dagböcker, brev, mobiltelefoner, datorer, etc. Föräldrarna snokar, lurpassar och avlyssnar när ungdomarna är utanför hemmet. Ali beskriver det som att han blir spionerad på:

Ali: Troligen har de spionerat på mig. Kanske har de läst mina meddelande när jag sovit. Tagit min mobil och läst meddelande. Hört när jag pratat telefon eller gått efter mig när jag är ute.

Hans: Men tar du inte bort meddelandena?

Ali: Jo, ibland tar jag bort dem, ibland så sparar jag dem. Beror på från vem det är. Har någon skrivit tar jag bort det, är det något gulligt och bra, låter jag det vara. Är

det från en kille brukar jag ta bort det, men om det är någon av tjejerna kan jag spara det.

Hans: Du sa något om att de tittar i din dator också, eller?

Ali: Ja, jag tror de har försökt knäcka min kod till mina mail och jag vet inte om de har lyckats. Jag tror det tyvärr. Sedan är det när jag sitter och pratar i telefon till exempel så lyssnar de. Det är som min brorsa ska in och hämta sina böcker. Sedan kommer min pappa in och ska fixa någonting och så kommer min brorsa in igen för att fråga en gång till.

Hans: Kan du berätta om någon händelse?

Ali: Ja. Ibland är jag ute på någon hemsida och chattar, helt plötsligt står pappa bakom mig och läser vad jag skriver. Likadant min brorsa. Sedan när jag avslutar prövar de kolla på nätet vad jag har skrivit.

Under slutskrivningen av rapporten berättar Ali att hans mamma sett en QX-sida med ett kön på när hon smugit upp bakom Ali. Strax efteråt säger pappan att de ska byta internetleverantör. Ali har nu varit utan internet i över en månad. I intervjun nämner Ali att hans bror är med i kontrollerandet. Benny berättar något liknande om hur hans syster var involverad i spioneriet:

Benny: Min syster och jag har gått i samma klass i tretton år. Vilket också var en djävulsk pina för mig, för jag har aldrig kunnat, vad ska man säga, vara riktigt den jag vill vara, i och med att hon går där hela tiden och var som en spion. Hon var som en spion de resterande två åren jag gick på gymnasiet. Allt som jag gjorde, allt som jag betedde mig gick tillbaks till familjen. Varje gång jag kom hem fick jag värsta frågeformuläret och utfrågades totalt, men jag lyckades alltid hitta på rimliga logiska förklaringar.

Conny och Emil berättar om kontrollen över vilka kamrater de får ta med sig hem, en kontroll som starkt begränsar deras sociala liv. Föräldrarnas rädsla för att pojkarna ska ta hem en pojkvän, utesluter social kontakt med alla vänner som är pojkar. De enda som blev godkända var tjejkompisar:

Conny: Jag var tvungen att komma hem innan elva. Jag fick inte lov att ta hem killar överhuvudtaget. Jag fick inte ens lov att ta med hem killkompisar, för mamma kunde inte längre avgöra om det var en killkompis eller det var något annat. Därför fick jag inte lov att ta hem killar överhuvudtaget. De var bannlysta. De fick inte komma hem till mig.

Emil: Någon gång har jag köpt kläder själv och det gillade mina föräldrar inte, så det ändrades på det. Kompisarna, en tid var det för många killkompisar och det gillade de inte heller. Det ska vara många tjejkompisar. Kompisarna, säger mina

föräldrar att det har jag i skolan. ”När du kommer hem från skolan är det inga mer kompisar, förstår du?” Att gå ut och så, det var inte så lätt heller. ”Du ska umgås med familjen hela tiden.”

I intervjun med Emil kommer det fram hur föräldrarna är med i vardagslivets alla skeden, som att köpa kläder. Hos vissa ungdomar är föräldrarna med även för att köpa underkläder, rättare sagt ungdomen är inte tillåten att handla själv. För vem skulle han göra sig snygg? Ett förhållande som inte bara starkt begränsar hur personen vill se ut utan också ger kontroll in på bara skinnet.

En fråga som uppkommer är var gränsen går mellan en ”normal” omsorgskontroll och det som vi kallar för stark kontroll över barn, som i fallen med hedersrelaterat våld. Det är svårt att dra någon slutsats utifrån intervjuerna, eftersom ungdomarnas situationer ser olika ut. Kim försöker beskriva hur han upplever att hans föräldrar har passerat gränsen:

Kim: Jag tror det är när man nervärderar sina barn, när barnen är homosexuella exempelvis och det användes emot dem. Att det är dåligt och så där, för det är inget fel. Sedan ska man inte ställa pengar som motkrav till ens känslor. Om du ändrar dig, får du det och det. Det är mycket vanligt. Det är bara sjukt, då känner man verkligen så här ... dubbel sits, alltså man sitter på två stolar ...

Kontrollen gäller inte bara när man får gå ut utan också vart. I Alis fall så finns föräldrarnas erfarenheter kvar som begränsar möjligheten att bland annat gå på disko. Oftast verkar det som det är lättare att se hur erfarenheter från andra länder påverkar invandrarföräldrar, än hur ”svenska” erfarenheter styr svenska föräldrar. Ali berättar:

Ali: Ja, men så säger de: ”Ja men så länge du bor här hemma är det våra regler som gäller.”

Hans: Vad säger de? Ni lever ju i Sverige. Det är ju svenska regler som gäller här.

Ali: Då säger de: ”Oavsett vad du vill ha av svenskarna, så har vår familj regler. Vi ska inte välja allt det andra som svenskarna säger. Varje familj har sina regler.” Så. Inte att man har så hårda regler att de krossar landets regler, men det räcker så. Det är att man inte får gå ut senare än tolv på natten eller att man inte får gå på diskotek och fester med kompisar.

Hans: Men varför får du inte gå på diskotek?

Ali: De anser för det första för religionens skull sedan tror de att det bara är gatubarn som går dit, att det är mycket slagsmål och bråk och så.

Hans: Vad säger religionen om diskotek?

Ali: Den säger att det är förbjudet att gå på sådant.

Hans: Där pojkar och flickor är tillsammans?

Ali: Ja, där man dansar och så.

Hans: Vad menar du med att det är ställen där gatubarn finns?

Ali: Ja, mina föräldrar tror att där är mycket problem och så.

Hans: Var har de fått det ifrån?

Ali: Från deras hemländer.

Hans: Går gatubarn på diskotek?

Ali: Ja, det är deras tillhåll. Innan fick vi inte gå på bio för de trodde att man hade vapen med sig på bion allihopa. För det hade hänt i deras hemländer och så.

Hans: Är det av omtanke på något sätt de inte vill att ni ska bli skjutna när ni går på bio?

Ali: Ja precis.

Hans: I vissa arabiska länder så är det gatubarn och våld som är på diskoteken?

Ali: Nu sist i somras när vi var i hemlandet pratade min bror med en släkting och sa: "Har ni ett diskotek som vi kan gå till." Han tittade konstigt på oss och sa: "Går ni på sånt?" Då sa vi: "Ja det har vi gjort någon gång så." Så sa han: "Säg inte det till någon här." Så säger vi: "Nej vi ska inte säga något." "Kommer det ut kommer man att mista respekten för er. Man kommer inte alls att förstå er, för här är ett gatubarn ute efter tjejer hela tiden och har sex hela tiden och så."

Under tiden ungdomarna bor hemma så får de sköta träffar eller sällskap i smyg. Träffarna kräver hela tiden nya variationer på lögnar eller överlevnadsstrategier. Ali berättar:

Ali: När jag går ut med min pojkvän eller träffar någon jag känner försöker vi göra så att vi inte går tillsammans. Alltså jag går och hälsar på de jag känner eller går vi förbi varandra och träffas på en annan plats lite längre bort.

Hans: Ok. Hur lyckas ni träffas du och din pojkvän?

Ali: Vi chattade på nätet.

Hans: Men hur lyckas ni träffas? Om ni ska träffas idag eller imorgon? Hur ser ni till att träffas?

Ali: Vi pratar i telefon. Vi diskuterar det. Men före vi ska träffas vet jag inte säkert om jag får gå ut. Delvis stämmer det. Men det är inte säkert för det kan hända ibland får jag inte gå ut för mina föräldrar. Då blir det att man får sitta hemma. För om jag och min pojkvän bestämmer något är det inte hundra procent att jag kan göra det, högst femtio procent.

När ungdomen sedan öppet visar en relation kommer våldet som en omedelbar reaktion. Emil berättar om våldet som svar på Hans fråga:

Hans: För att du är homosexuell eller du var ihop med någon kille?

Emil: I början var det för att jag är homosexuell. Sedan skulle jag förlova mig med en kille och när de fick reda på det blev jag misshandlad igen. Det var också en av anledningarna varför jag flyttade hemifrån.

Familjens kontroll gäller inte bara i det egna hemmet utan även som i Hobits fall, när han bor på elevhemmet. Skolkuratoren berättar om mammans kontroll över Hobit för att han inte ska klä sig i kläder som företrädesvis används av tjejer:

Skolkuratoren: Det var dels att rubba hans sömn. Att försöka ha full kontroll på honom. Dels att påverka personalen genom att systematiskt ringa och väcka oro, ångest hos dem. Att de skulle kontrollera. ”Det var deras skyldighet” ... och det var det och det var det. Att försöka kartlägga hans liv in i minsta detalj. Vad ska man säga ... det var verkligen att bakbinda honom genom omgivningen. Att låta andra, för hon hade inte den kontrollen, eftersom hon hade pushat ut honom från familjen, han var inte välkommen. Så försökte hon ha samma kontroll, som hon säkert hade haft innan, i den yttre omgivningen istället och på så vis få honom till att söka sig tillbaka. Men var gång han försökte blev det nya smällar. Det var fysiskt också, som hon var på honom och sånt, när han var hemma och ...

Elisabet: Och gjorde vad?

Skolkuratoren: Det var lusingar, försöka dra av honom, halsband och sådant...och den typen ... Det var inte sparkar eller slag med tillhyggen. Utan det var lusingar när han kom hem. Konflikter ... ja ... mycket ord ... och så slita av honom saker och försöka få honom att lägga undan accessoarer och så, slänga smink och ja ...

Elisabet: Hur var hans sociala liv här? Försökte hon kontrollera även vänner och den biten?

Skolkuratoren: Hon utnyttjade hela hans omgivning till att skaffa kontrollen över honom.

Elisabet: Hade hon kontakt med hans vänner eller hur gjorde hon det?

Skolkuratoren: Nej, det var mer de professionella, runt om honom som hon försökte få till att sätta särskilda gränser för honom. Att förbjuda vilka han fick möta, han skulle inte få gå ut, och han skulle inte få det, han skulle inte få det. Det var vår skyldighet att göra de avgränsningarna. När hon inte lyckades med det gick hon på honom, parallellt och sa en massa lögnar och försökte spela ut relationen mellan honom och personalen. Så han var oerhört ensam, periodvis, till slut visste han inte vem han kunde lita på. För mamma sa det, personalen sa det. Jamen ni har sagt det, ni har sagt det. Det var hela tiden det här spelet. Sedan var det ”fara för honom”, han hade ”farit illa” och han hade ”blivit utsatt” för de här bögjävlarna! Böggarna hade varit på honom.

Elisabet: Mamman pratade på det viset?

Skolkuratoren: Ja, och ”han är ju inte riktigt klok i huvudet” och ”han har hål i huvudet” och ”han är ju ...”. Ja, hela det här spelet. ”Han kunde ju inte ta vara på sig

själv. Han fick ju till och med bo på ett elevhem om han ska klara det.” Och det är inte sant. Det är ju lägenheter.

5.9.2 Att frysa ut

En annan kraftig intervention som kommer fram i intervjuerna är att frysa ut den unge, kortare eller längre tid.

Ali: Speciellt om de är sura på mig. Då kan de titta surt på mig och jag kan gå förbi dem utan de visar något.

Hans: Som om du inte finns alltså?

Ali: Ja, precis. De går bara förbi. Ska de titta på mig, tittar de på mig med en konstig blick. Typ ”du är en äcklig person, en dålig person”. Jag tror om jag hade träffat på dem på stan så hade de gått hem. De hade gått förbi mig som de inte känner mig.

Hans: När din mormor och morfar fick reda på att du är homosexuell vad tyckte de då?

Conny: Jag vet inte, de säger att det inte handlar om min läggning, utan att de tycker jag har behandlat min mamma illa. De tycker att jag gjorde fel som flyttade hemifrån och gick till socialen på grund av att vi är en fin familj och en respekterad familj. Morfar hade ett jättefint jobb här i stan och var välkänd bland de flesta, de flesta vet fortfarande vem han är. I och med att vi är så fina och respekterade tyckte mormor att det var väldigt pinsamt att jag från en fin familj kontaktade socialen. För att aldrig någonsin har någon i vår familj gått till socialen och bitt om hjälp. Utan vi har alltid stått på våra egna ben och klarat oss själva. Så tyckte hon att även jag skulle göra. Jag har försökt förklara för henne att jag tyckte det var omöjligt. Då sa hon bara: ”Nej, går du till socialen förstör du för alla oss andra”, sa hon. Min morfar har inte pratat med mig överhuvudtaget. Han har jag inte hört av på mer än ett år.

Conny berättar hur han upplever att han förstör det för alla. Implicit sägs att hedern är kränkt eller att han har dragit skam över alla. När ungdomarna beskriver hederns framträdelseformer använder varken de eller föräldrarna alla gånger ordet heder. För vissa ungdomar är utfrysningen kortvarig, andra intermittent och för ytterligare några ett konstant tillstånd som varar i år. Kim berättar hur det känns att vara utfrys, eller som han anser, inte bli älskad av sina föräldrar sedan han var 16 år:

Kim: Det var jättejobbigt. Jag försökte verkligen att ta kontakt med dem och prata med dem. Jag sa till min morsa: ”Vi kan väl prata om det, försöka”, men hon ville inte.

Hans: Kan man säga att ditt liv består av tre delar, upp till tolv år när du uppfattar att du var homosexuell, upp till sexton när du berättar för dina föräldrar och sedan det som är nuvarande, att du är utesluten.

Kim: De är ganska kalla. Min morsa skäms. När hon är ute vågar hon inte prata med mig till exempel om hon sitter på samma buss som mig. Hon blir nervös av att folk ska kommentera att jag är homosexuell på bussen. Då blir hon helt så här hysterisk, att ”hur tror du det känns för mig” och ”om någon ser att du är böj på bussen”, alltid så här. Mina föräldrar, min morsa, är väldigt mycket fasad, att det får inte komma ut för att då är det katastrof!

Hans: Så när ni är ute du och din mamma, så går ni inte ihop, ni sitter inte ...

Kim: Vi är aldrig ihop! Vi är aldrig ute tillsammans!

Hans: Men om ni skulle vara?

Kim: Vi har varit det en gång, för ett år sedan typ. Vi gick ut och åt middag, men hon blir bara nervös om jag hälsar på mina böjkompisar. Hon var inte otrevlig, hon ville bara....(suck), hon gick iväg och tittade åt ett annat håll och så där, så vi gick hem igen...

5.9.3 Socialt våld utanför familjen

Det är inte bara familjen som håller kontroll. Vi vill gärna lyfta fram en episod som belyser kontrollen i det offentliga rummet. Den inträffade när Hans skulle intervjua Gandhi i en mindre stad. När de gick på trottoaren i centrum mötte de en landsman till Gandhi. Hans såg hur mannen tittade på honom, en vit okänd person som gick och pratade med Gandhi, och hur Gandhi tittade bort. Det blev tydligt för Hans hur personen avsiktligt gick emot Gandhi för att stöta till honom och hur Gandhi försökte undvika honom. Genom att stöta ihop med Gandhi kunde mannen hälsa på honom och därigenom ställa frågan vem Hans var. Samtidigt hade Gandhi full kontroll över vilken relation mannen hade till Gandhis släkt, mannens position och hierarkin mellan dessa. Personen kunde ha passerat utan att röra Gandhi med god marginal. Gandhi förklarar situationen och försöker förminska händelsen, samtidigt som han är livrädd för att hans bisexualitet kommer ut:

Gandhi: De är lite nyfikna. ”Vad håller du på med? Vart har du varit? Vart går du?”

Nej, det är inte deras problem. Men det är så, och det är speciellt de som ställer frågorna de är de som ... inte har utbildning bakom sig, som sagt, de som inte kan skriva. De är mest nyfikna och vill veta allting, även om han kommer att få veta något har han ingen nytta av det.

Utifrån ett verksamhetsteoretiskt perspektiv kan man säga att socialisation är ett internaliserande av sociala relationer. Det betyder att den sociala kontrollen är internaliserad och levande fast den unge flyttat hemifrån eller släppt kontakten med föräldern/föräldrarna. David ger exempel på hur han, trots att han inte mött sin pappa på flera år, upplever samma känsla som tidigare.

David: Det känns som ... just när det är ens far blir det alltid som när man var så liten. Det är en konstig form av rädsla, respekt som kommer över en ... Som inte bygger så mycket på respekt egentligen när man tänker efter. Men ändå det blir så när han kommer in i ens liv. Man kan inte leva fritt. Bara hans blotta närvaro gör det, han behöver inte säga vidare mycket.

Kommentar: En stor, väsentlig och svår fråga som intervjuerna väcker är gränsdragningen mellan ”normal” omsorgskontroll och stark kontroll. Det verkar som om gränsen går mellan där ungdomens väl och ve sätts i relation till henne/honom och där det sätts i relation till gemenskapen.

Eftersom hedern är social är också makttekniker som använder socialt våld effektiva. Dessa har en lång historia. Stewart nämner till exempel i sin text att det finns en skriftlig bestämmelse från Franken, nordvästra delen av Bayern, Tyskland, daterad 1517, om hur adelsmännen ska bete sig om någon ur gruppen handlar på ett vanhedrande sätt. Då får ”de andra inte äta med honom, inte dricka med honom, inte vara hans vän, inte behålla umgänget med honom. I grund och botten, förlorad heder betyder i de här fallen uteslutning från gruppen” (Stewart 1994:111).

5.10 Psykiskt våld

Oftast fokuseras det fysiska våldet i debatten, men det psykiska våldet kan upplevas med samma intensitet. Med psykiskt våld menar vi det våld som direkt eller indirekt har en annan persons eller andra personers psykiska tillstånd, känslor och kognitiva processer som mål. Ikaros klär i ord hur ungdomarna upplever det psykiska våldet, den känslomässiga smärtan, det som sårar deras innersta kärna, när han berättar:

Ikaros: Det är fruktansvärt. Jag känner mig smutsig framför allt. Det är väldigt skamfyllt. Man skäms. Det är lite grann att de går in så djupt på sexualiteten. Som om människor inte förstår en. När människor attackerar ens sexualitet, så är det väldigt kränkande. Det är verkligen att få en kniv i ryggen och när det dessutom är ens föräldrar som gör det är det snäppet värre. Man känner sig instängd. Fruktansvärt instängd. Man känner att man inte har någonstans att ta vägen. Rent bokstavligt var jag ju instängd mycket på mitt rum, för att jag inte klarade av det. Jag klarade inte av att se dem i ansiktet, när de bara slänger ur sig. För man är så sårbar just i den situationen. Att vara ung och att ha en annan sexualitet. Det är också om du går förbi någon på gatan som skriker, ”jävla bög” eller vad det nu är för någonting. Sådana saker är alltid, alltså det är sådant man aldrig vänjer sig vid. Jag kan säga det eftersom jag varit med om det i många år, när man får slagord, det är sådant man aldrig någonsin vänjer sig vid. Det är alltid lika hårda knivhugg i ryggen och det är lika kränkande varenda gång och min spontana reaktion, oh, shit, måste jag gömma mig. När det då sker av ens föräldrar, som är, som älskar en då ... älskar

en ... och har fostrat en, där man bor, och under deras tak och när man får höra någonting, då har man ingenstans att ta vägen för att ens hem är ändå ens borg och ens föräldrar ska vara de som, typ som skyddar. De man först söker stöd hos och när det stödet faller, det är då, det är då man inte vet vart man ska ta vägen. Jag vet inte riktigt hur pass jag ska kunna beskriva känslan förutom det, utan att det är ett fruktansvärt kränkande, man känner skam.

5.10.1 Verbala trakasserier

Det mest vanliga som ungdomarna beskriver är de verbala trakasserier. De brukas som ännu en teknik för att föra den unge tillbaka till den heterosexuella vägen. De används subtilt, indirekt eller mycket tydligt. Trakasserier hämtar sin näring ur ett negativt förhållande till kärlek och sexualitet, utanför det som Rubin kallar "den välsignade cirkeln" (se illustration 2). Alis föräldrar delger honom och hans syskon sina värderingar bland annat när de är ute i samhället. Ser de något de inte tycker om berättar de det. Ser de något om homosexualitet kommenterar föräldrarna det med att de homosexuella skämmer ut sig. Ali berättar:

Ali: Nej, vi har inte snackat om det, men jag tror mina föräldrar inte tycker om det.

Tror de tycker att man är sjuk, man är dum i huvudet om man är det.

Hans: Hur vet du det om de inte har sagt någonting?

Ali: Jo, för ibland när man är på stan så säger och kommenterar de om de homosexuella och så ...

Hans: Säger dina föräldrar det?

Ali: Ja, det gör de. Man är tvungen att hålla med. Alltså jag är bisexuell. Så då är man tvungen att hålla med dem. Men innerst inne blir man sårad.

Hans: Om de ser två stycken hetero, en pojke och en flicka som går hand i hand och pussas i stan, vad säger de?

Ali: De säger typ "sitter de och kysser varandra på stan framför alla", säger de. Att "de skämmer ut sig så. Alla människor tittar på dem". De säger typ att "de är äckliga på det viset att de visar att de sitter och kysser varandra framför alla andra".

Det verbala våldet, ofta i kombination med andra makttekniker, upplevs av ungdomarna som en långdragen psykisk terror. I intervjun med Ikaros framkommer det hur föräldrarnas utbrott sätter sina spår:

Ikaros : Han tog inte min mobil, men han kollade räkningarna, tror jag, och han kollade hela tiden var jag var någonstans, vem jag ringde, hur jag ringde och det var inte bara det. Det jobbigaste jag tyckte det var den här psykiska terrorn, var att han gick upp och ner, upp och ner. Först var det lite utfrysning i och med att han inte pratade, och sedan kunde han prata...och sedan blev han helt vansinnig och fick ett vansinnesutbrott. "Jag förstår inte hur du kunde göra så här mot mig, att människor

har sett dig ute med de ”dära”, med de där äckliga människorna och fy fan, vad äckligt, åh, jag skäms över dig, jag förstår inte hur du någonsin bara kunnat göra något sådant här mot oss” och bla, bla, bla, bla. Sedan går det ner, och så gick det så här upp och ner, upp och ner, upp och ner ...

I Connys fall så består hans nuvarande familj av biologisk mor och styvfar. Detta belyser att det hedersrelaterade våldet kan komma in även i ett senare skede av ungdomens liv. Conny skildrar när han kom ut för sin mamma och hans styvpappas reaktion på det:

Conny: Nu i sommar, två veckor innan sommarlovet, är det snart ett år sedan jag berättade för min mamma. Vi gick till en park här i staden satte oss på en bänk och tog en glass. Så berättade jag för henne. Hon sa bara att det spelade ingen roll. Hon kommer alltid att älska mig ändå. Jag är hennes son och det är klart att det kommer att bli jobbigt och det kommer ta en tid för henne och vänja sig vid det. Men hon kommer att acceptera det så småningom och sedan var de inte mer med det. Så gick de väl någon vecka och mammas pojkvän var väldigt mycket emot homosexuella. Han tycker de är jätteäckliga. Ser han någonting om homosexuella på TV, till exempel att det är två killar i någon film eller det bara rör homosexuell kärlek överhuvudtaget, slår han över till en annan kanal och börjar beklaga sig över hur äckligt de är. Hur omänskligt det är och lite så här. Vid ett antal tillfällen satt han vid matbordet och pratade om hur äckliga de homosexuella var och jag hade precis kommit ut för mamma. Då fick jag nog av att han satt och snackade skit om homosexuella. Han berättade att homosexuella människor hade kromosomer som fattades i huvudet, det var ett handikapp. De var omänskliga, det borde vara olagligt och det var äckligt och de var sjuka i huvudet. Ja, en himla massa skitsnack om homosexuella. Att mamma visste om det, men sa ingenting. Jag sa till mamma att hon skulle berätta det för honom och det gjorde hon. Efter det så tycker jag att han började behandla mig lite annorlunda än vad han hade gjort innan. Inte för att han hade varit kramig eller pratat mer eller mindre innan. Jag vet inte men det förändrades. Jag minns att jag kollade mamma och sa till henne: ”Varför gör du ingenting?” Sedan reste jag mig från matbordet och bara gick därifrån och efter ett tag tog jag kontakt med socialtjänsten i stadsdelen som jag tillhör.

Conny har bott hemifrån i sex månader vid intervjutillfället och konstaterar:

Conny: Nu har min biologiska pappa mer och mer börjat höra av sig och min mamma har också börjat höra av sig mer och mer. Min mamma har mer eller mindre accepterat det nu. Hon ringer mig och frågar hur det är med mig och skickar sms och önskar mig lycka till. Som nu när jag skulle börja jobba skickade hon ett sms och skrev: ”Lycka till hoppades det går bra, visa nu alla att du klarar av det.” Mamma har brutit kontakten med mormor och morfar. Hon tycker de är för jävligt av dem att

de inte accepterar mig och det är därför de skiter i mig. Hon tycker det är för jävligt av dem. Detta är lite i skymundan på grund av att hennes pojkvän inte tycker om homosexuella. Hon är sådan när han inte är med, men när han är med så ... tycker hon och tänker hon som han.

Samtidigt kommer det fram i vissa intervjuer att ett bisexuellt varande med heterosexuell framtoning kan man acceptera, men inte homosexualitet i sig. Conny berättar vidare:

Conny: Hon har påpekat vid flera olika tillfällen när vi pratar om killar: ”Ja men du är väl bisexuell?” Sedan säger hon: ”Min dröm är att du i framtiden ska ha en vacker fru och fina barn, och komma hem på julafton och midsommarafton med din fru och era barn.” Då har jag sagt till henne att ”jag kommer inte att ha någon fru. Jag kommer inte att komma hem till dig med min fru, men jag kanske kommer hem till dig med min pojkvän och våra barn.” Då har hon sagt att det kommer jag aldrig någonsin kunna. Som hon känner det nu, så kommer hon aldrig någonsin tillåta att jag kommer hem på en julafton, på en födelsedag eller när som helst alltså med min så kallade pojkvän och vårt barn eller våra barn. På grund av respekt till hennes pojkvän och på grund av att de skulle kännas obekvämt för henne.

Hans: Varför är hennes pojkvän så negativ till homosexualitet?

Conny: (skrattar) Det undrar jag också. Han hatar två saker. Det är svarta och homosexuella. Han tål inte homosexuella. Han tål inte svarta människor. Han, jag vet inte, han är jättemycket emot det. Han har själv sagt att om hans dotter skulle bli tillsammans med en svart kille skulle hon bli bannlyst från familjen. Så jag vet inte varför han är så hatisk.

I nästan samtliga intervjuer framkommer både en stegring av våldet liksom att olika våldsformer finns parallellt med varandra. En klar gräns går när den unge blir tvingad att lämna hemmet, vilket inte behöver betyda att hot om våld och våld inte fortsätter. Emil berättar om upptrappningen av våldet, från verbala trakasserier till mer fysiskt våld:

Emil: Nej, nej, det är klart, alltså i början var det en massa tjafs och så. ”Du tror att du är homosexuell. Det är du inte.”, du vet det här snacket. Mina föräldrar försökte ändra på mig. De ville att jag skulle förlova mig med en kusin, jag ser henne som min syster. Jag sa till dem att det inte funkar, jag vet vad jag är. Jag är bestämd av mig, så jag vet vad jag vill ha och jag vet vad jag är och det kunde de inte förstå. Efteråt när de såg att jag menade allvar med detta, så började misshandeln... och det började med kränkningar och sånt ... Man blir ju, alltså, jag kan säga så här, de första sex månaderna när jag hade berättat, var ett helvete alla sex månaderna. Jag gick inte ens till skolan normalt. Jag blev förnedrad varje dag och det var jättejobbigt, det var jättejobbigt.

Hans: Var det din pappa som utövade mesta våldet?

Emil: Ja ...

Hans: Vad gjorde din mamma?

Emil: Hon gjorde samma sak.

Hans: Hon slog dig också?

Emil: Ja, men det var mest pappa som tog det hårt.

Hans: Hur var det med dina farbröder och ...

Emil: Jag har inga här, de är i hemlandet, men de visade vad de tyckte nu då när jag åkte ner. Jag blev totalt misshandlad där borta och där borta kunde jag inte göra någonting, varken polisanmäla eller någonting. Jag kan inte i hela mitt liv återvända dit igen. Jag kan aldrig åka ner på semester eller någonting ... för att jag har ingen där. Varken min mammas eller min pappas släkt som står vid min sida. Alla vill hämnas.

Emil nämner att hans föräldrar vill att han ska gifta sig med en kusin. Alis föräldrar är kusiner. Att gifta sig med en kusin förekommer i de gemenskaper ungdomarna tillhör. Detta för att behålla förmögenhet och makt inom släkten, men det ger också en stor möjlighet att utöva olika slags våld, speciellt psykiskt. Vi har inte kunnat finna några uppgifter om kusinäktenskap i Sverige. Wyatt-Brown fann en skillnad mellan nord- och sydstaterna i USA. Bland en grupp rika köpmän i New England, mellan åren 1740 och 1759, gifte sig 66,6% med sina kusiner (Wyatt-Brown 1983:217). Hundra år senare hade den siffran sjunkit till 20,6% i nord, men var fortfarande hög i syd. Vi bör även tänka på hur de europeiska kungahusen historiskt gifte sig taktiskt för att behålla makt. Hur gemenskapen konstrueras är inte alls oviktigt för hur makten och våldet utövas och vad de får för resultat.

5.10.2 Vårdnadshavarnas självdestruktivitet

Ett annat fenomen som beskrivs i några intervjuer är att en eller båda föräldrarna utnyttjar sin självdestruktivitet som ett redskap för att styra respondenterna. Detta har respondenterna svårt att handskas med. Gandhi berättar om hur modern, som genom att bli sjuk med risk för att dö, "tvingar" honom att gifta sig med en utvald kvinna. Hela släkten vet om att moderns sjukdom beror på sonens olydnad. När Gandhi väl gift sig blir modern något bättre men behåller ändå greppet över honom genom att inte bli helt frisk.

Hans: Vad hade hänt om du inte hade gift dig med henne?

Gandhi: Min mamma började bli sjuk.

Hans: Din mamma blev sjuk?

Gandhi: Hon sa att hon höll på att dö eller kunde bli tokig på grund av min skuld och så.

Hans: Det var din skuld att hon blev sjuk?

Gandhi: Ja, ja ... det var min skull att hon blev sjuk. Men ... men ingen kommer att tolka att hon är ansvarig utan man tolkar att det är min skuld då ...

Hans: Så, när du blev gift, blev din mamma bra igen?

Gandhi: Inte direkt. Det är inte helt läkt. Men hon kände sig bra, lugn i hjärtat och sådär. Det tog ett tag innan jag kom tillbaka och hon förstod det "han är riktig och han är sådär". Då tar det ett tag även om man varit duktig.

Kim beskriver föräldrarnas självdestruktivitet, mamman blir deprimerad och pappan börjar dricka. Kims mor skyller både sin depression och faderns problem på företaget på honom:

Kim: Alltså de var inte fysiska. Psykiskt var det. De började bråka sådär. Min morsa blev hysterisk och sa att jag var äcklig. Det hände någon gång att hon spottade på mig och sådär. Hon är väldigt manipulativ, hon kan vara väldigt elak, alltså. Att hon är deprimerad är mitt fel och...att hon inte mår bra är utanför och skriker, är mitt fel. Min farsa, jag fick veta att han har börjat dricka ganska mycket sprit, alltså. Han är inte alkoholist, men han drack väl kanske lite mer än vad han brukade göra. Det var jättejobbigt och han blev alltid förbannad på mig och skrek till mig att han skulle slå ihjäl mig och... /.../ Det var mitt fel, för att min morsa blev deprimerad och min farsa, han var dåligt jobb och arbetet och...(suck) och på grund av det att jag är homosexuell och...att det var mitt fel att han inte kan sköta sitt jobb.

Ungdomarna beskriver situationer där familjens fortsatta väl och ve är i deras händer. Till exempel Ikaros pappa hotar både med att skilja sig och att flytta tillbaka till hemlandet om Ikaros är homosexuell.

Ikaros: Jag har inte sagt någonting, för att det är opraktiskt för mig. När min pappa och jag hade det där bråket den där kvällen, för att han ringde mig på mobilen. Detta skedde på måndag kvällen ... då sa han så här till mig att "det var det värsta som kan hända mig, att min son, någonsin ... att jag skulle se dig med en annan kille". Det är det värsta som finns i princip. "Jag skulle hellre kunna se någon mörda min mamma." Han säger jävligt mycket, men jag vet att han aldrig skulle göra det. Men det var någonting i stil med att han hellre skulle bränna upp huset, när alla låg och sov. Hellre kör han över mig. Det var bara på mig. Det som gjorde mig riktigt så här (chockljud, visar hur han blir överkörd) som gjorde mig rädd, det var det att han sa. Om det skulle vara så att jag såg dig tillsammans med en kille, han skulle ta ut skilsmässa från min mamma och flytta tillbaka till Sydeuropa ... det var väldigt klart. Och om jag fortsatte arbeta i aktiviteten, så skulle jag aldrig få sätta min fot där hemma.

Hans: Du skulle aldrig få bo hemma mer?

Ikaros: Ja precis, eller aldrig få sätta min fot hemma.

Hans: Vad skulle det betyda, att du skulle bli arvlös eller?

Ikaros: Utkastad.

Hans: Utkastad hemifrån, ingen tillgång till pengar eller någonting sånt.

Ikaros: Precis.

Hans: De slänger ut dig.

Ikaros: Precis.

Kommentar: När det gäller de ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning måste det psykiska våldet lyftas fram. I inledningen hänvisades till Isdal som menar att det psykiska våldet präglar in en livskarta i ungdomens själ. Denna karta skapar en oförmåga till bärande relationer genom en brist på tillit och närhet. Hur mäter vi det och när blir det ett argument som bär vid tingsrättsförhandlingar?

5.11 Fysiskt våld

Med fysiskt våld menar vi det våld som riktar sig mot en persons eller flera personers kropp eller hans/hennes egendom eller materiella saker.

5.11.1 Våld som uttrycksform

I intervjuerna framkommer skillnader i hur våld används i familjen. Ett par respondenter, till exempel Janet visar på ett våld som en uttrycksform inom familjen, men också att inte alla i familjen behöver välja våld som uttrycksform:

Janet: Ja, grejen är den att ... alltså innan det här med att jag kom ut och så vidare, så har jag alltid blivit misshandlad av pappa ... sedan jag var ... enligt mamma, så var jag ett och ett halvt år gammal, när han började ...

Elisabet: Vad är det han har gjort?

Janet: (pust) Ja, hm, allt från och misshandlat med ... alltså till och med nitskärp, till fimpat cigaretter på kroppen och till och med basebollträ en gång, när jag var sju tror jag ...

Elisabet: Och vad var skälet till det här, som han säger?

Janet: ... jag kan ta ett exempel ... en gång ... hade mamma och pappa bråkat om...att det var något tjafs mellan mamma och pappas föräldrar och då visste han inte riktigt på vems sida jag stod på, jag var tre år gammal. Jag var ute och lekte och så träffa jag min morfar ... eller min farfar. Så hälsade jag inte på honom, men å andra sidan hälsar inte han på mig. Jag var bara tre år gammal. När pappa kom hem misshandlade han mig för att jag inte hade hälsat på farfar ...

Elisabet: Visa det på någonting, alltså står det för någonting i hans värld, att inte hälsa på det viset, eller någon slags, du ska visar ...

Janet: Jag ska visa respekt för hans föräldrar och för honom. Men han är den mest extreme av sina syskon. För att hans syskon inte är alls lika engagerade i att pappa betyder mer än resten av världen. Pappa är fyrtiofyra år nu och han vågar fortfarande inte ens röka inför sin pappa, fastän farfar vet att han gör det.

5.11.2 Hot om våld och förnedring

Som tidigare nämnts sker våldet som en process där hot om våld oftast föregår ett fysiskt våld. Lativ skriver om ett fysiskt förnedrande våld genom att fadern tar av honom kläderna inför hans syskon:

Lativ: Jag kommer från Främre Orienten. Jag har sex stycken syskon, tre är flickor. Min far förstår att jag är homosexuell. Han hånar mig, drar av mina kläder framför mina syskon och skriker: "Titta hur en bög ser ut." Jag hatar mitt liv, det är så dåligt. För oss muslimer visar man sig inte naken för sina systrar. Det är en katastrof för mig.

F 8, en 25-årig homosexuell kristen pojke från Mellanöstern, beskriver hur han utsätts för kontinuerligt hot:

F8 skriver: "Eftersom jag kommer från Mellanöstern och har annan kultur är det extremt svårt för mig att kunna leva ut min homosexualitet. Dessutom är jag kristen vilket gör det hela än svårare, speciellt för min släkt. För snart nio år sedan berättade jag för min familj om min läggning. Men jag blev hotad till döds av min pappa, eftersom han ansåg att jag skulle förstöra familjens och släktens heder. Han hotade med att stycka mig i bitar och gräva ner mig nånstans. Sedan fortsatte han med att han skulle sörja mig i några månader. Men när han tänker på att jag skulle ha skämt ut hans och släktens namn skulle han vara stolt över det han gjort. Och det hotet är överhängande än idag. :(

Eftersom vi har den kulturen att man måste bo hemma tills man gift sig har jag inget privatliv alls. Mina syskon snokar jämt runt bland mina saker, jag vågar inte göra något alls!

Efter att jag berättat för min familj om min läggning för nio år sedan blev jag tvungen att skydda killen jag var kär i. Det jag har gått igenom och fortsätter gå igenom borde ingen levande människa få uppleva!! INGEN vet hur jag har haft det, INGEN!

Det finns mer att berätta ... mycket mycket mer ... och jag tror inte ni vill veta mer, ni skulle säkert tro att jag är galen."

5.11.3 Riktat mot kroppen

Samtliga respondenter berättar om starka krafter som sätts igång vid de olika uppgörelserna. Krafter som påverkar samtliga i familjen, inklusive syskon. Emil berättar om det våld som han utsatts för och polisanmält:

Emil: Jag var sexton och ett halvt år när jag flyttade från mitt hem. Det var på grund av att jag blev så svårt misshandlad att jag hamnade på sjukhuset. Därefter blev jag placerad på någon slags barnhem eller vad det heter. Jag var där i typ en månad. Sedan flyttade jag därifrån upp till en större stad och sedan fick jag en egen lägenhet i en mindre stad när jag var sjutton ungefär. Blev besökt av min pappa där och blev misshandlad igen och hamnade på sjukhuset. Därefter så har jag tagit avstånd från dem. Sedan var det ett semesterbesök som jag hade i hemlandet och där blev jag misshandlad av släkten, mammas man, min mormors brors son rättare sagt, och flydde från Mellanöstern och kom hit igen. Senast i mars i år, berättade jag att jag skulle förlova mig och där blev jag misshandlad av min systers man här hemma ...

Hans: Kan du berätta lite hur misshandeln har gått till? Kommer de hem till dig och slår man på dig fysiskt hemma i din lägenhet?

Emil: ... en gång har det hänt hemma hos min syster och där har jag fått en kniv i min arm, en mindre skada och det blev örfilar och slag och så. Senaste gången så var det stryptag och såna här saker. Och varje gång vågar man inte dra ärendet vidare via polisen och så. Det handlar om familjen och släkt och så. Man får bara ta emot det och ... och inte kunna göra någonting alls.

5.11.4 Att kasta ut

Gandhi, som inte själv kan uttala ordet homosexualitet på grund av sin uppfostran, berättar om en slags utfrysning som även innebär deportation:

Gandhi: Ja ... det är förbjudet av kulturen ... det är förbjudet av religionen...och det är någonting hemskt...menar...föräldrarna och menar släktingarna. De säger, titta vad din son håller på, usch! Såna grejer, det är inget bra. Det beror på familjen. Eller de där pojkarna som har blivit så bra, det beror på deras föräldrar, hur snälla de är, hur starka de är, hur de har namn framför folk. Och har han problem, om de är bråkiga eller om det där (homosexuella)...en del dödar de, en del ... gör de illa ... en del gör de så att de blir handikappade, så att han inte kan hålla på sådär. En del bara förlåta de. Förlåter betyder inte acceptera dem. NEJ, förlåta dem betyder försvinn härifrån. Vi ok, kan acceptera dig vad du är men ... kom inte i närheten till oss ... det beror på familjen, några gör dem illa och några vill inte göra illa...

Hans: Men hur vet man det, hur ens familj ska ta det?

Gandhi: Jamen, han, själva personen vet hur hans broder är. Man ska akta sig för brodern och pappan, hur tuffa de är, hur bråkiga de har varit, hur aggressiva de är. Då vet han hur illa de gör honom ... det är som ...

Hans: Du kan känna efter vart vinden blåser?

Gandhi: Ja, har man aggressiv broder och han har bråkat många gånger, han har haft och använt pistol, han har burit kniv någon gång. Har han gjort det mot någon annan person kan han också göra det mot honom ...

Gandhi ger i sin berättelse också en ledtråd vid bedömning av hotbilden för fysisk misshandel och mord. Genom att se på handlingskompetenser för våld i systemet kan vi lättare förstå om där finns en beredskap till att utöva fysisk våld eller mord för att återföra eller exkludera ungdomen.

5.11.5 Våld mot egendom

När det gäller fysiska trakasserier inkluderar vi även det som sker mot personens egendom. I sin självbiografi berättar Malmö-tandläkaren Christer Priwe (2004) om sin uppväxt på den skånska landsbygden och hur han blev, genom familjens makttekniker, utan arv på grund av att han var homosexuell. Det ser ut som att där våld inte kan utövas offentligt blir de ekonomiska sanktionerna desto kraftfullare som härskarteknik. Både Benny och Kim berättar om olika slags ekonomisk utpressning.

Hans: På vad sätt hindrar de dig att vara bisexuell?

Benny: Jag fick inte vara ute helt enkelt. Jag hade inga ekonomiska resurser, bodde i en håla och för att ta sig till mina kompisar behövdes pengar. Jag fick fråga om pengar hela tiden för att min mamma tog min studiegrejen man får när man går på gymnasiet, hon tog det för hon tyckte att det skulle ligga på ett konto och spara de pengarna istället för universitetsstudier. Hon sa hela tiden: ”Ja gå du först klart universitetet så kan vi sedan prata vidare.”

Kim: ... för att min morsa har också sagt, jag fattar inte hur hon tänker, om du inte varit homosexuell, så kunde jag fixat en stor etta i centrum, köpt lägenhet och allting. På grund av att du är homosexuell så får du inte det ... men om du ändrar dig så får du det ...

Kommentar: Wyatt-Brown påpekar i sin studie om hederskulturen i USA:s sydstater att ”förtröstan på hedern som en social kontroll nästan mekaniskt förutsatte unga mäns benägenhet till våld” och att ”våldsamheter och impulsivitet väckte blandad beundrad och bekymmer i gemenskapen” (Wyatt-Brown 1983:168). Det verkar som att ju hårdare en gemenskap är bunden till hedern desto mer handlingskompetens till våld tillägnar sig dess medlemmar.

Sverige införde redan 1979, som första land i världen, en lag mot aga och annan kränkande behandling av barn. Med andra ord kan vi i Sverige falla tillbaka på en lagstiftning som förbjuder fysiskt våld mot barn och ungdomar, med eller utan

uppfostrande eller ”pedagogiskt syfte”. Lagstiftningens intentioner måste med kraft realiseras och resurser till lämpliga insatser vara för handen.

5.12 Överlevnadsstrategier

Samtliga ungdomar har utvecklat en mängd överlevnadsstrategier. Strategier som inte fullt ut möter kravstrukturen utan hellre undviker den, med andra ord har de utvecklat alternativa handlingskompetenser. Vi ställs inför ett etiskt dilemma vid redovisningen av intervjuerna. Detaljerade svar blottlägger strategier som inte har blivit upptäckta och är nödvändiga. Vi har därför inte redovisat en del svar med omtanke om ungdomarna. Nästan alla respondenter ser till att skaffa verksamheter som gör det möjligt för dem att komma hemifrån och där ha möjlighet att träffa andra.

Benny: När jag bodde kvar hemma? Jag tog till sport ganska mycket. Jag spelade fotboll konstant. Det var också det som var droppen när jag stack. Jag hade packat min väska och skulle bort till träningen, men så fick jag inte det på grund av någon grej. Då sa jag: ”Okej då är det så här.” Jag slängde ut alla grejer och stoppade i andra grejer och sa att jag sticker. Men det var så att jag spelade väldigt mycket fotboll. Det är därför jag var väldigt mycket inne och tränade. Behärska svenska språket så snabbt som möjligt. Jag lärde mig räkna på en dag. Alltså det gick väldigt snabbt. Fick toppenbetyg när jag gick ut högstadiet. Idrott är mycket viktig. Därigenom fick jag också kontakt med många andra. Sedan har internet varit väldigt viktigt för mig. Man har kunnat skicka mail. Det var någonting som mina föräldrar inte förstod sig på. Där hade jag en lucka som var verkligen en stor ventil. Jag var alltid iväg och tränade och slapp vara hemma. Ibland så var jag väldigt mycket ute och löpte. För det mesta var jag inne på mitt rum.

I intervjun med Benny lyfter han upp internet som en nödvändighet, men även där är det kontroll, då gäller det att ljuga. Conny berättar:

Conny: Alltså i början försökte jag förneka att vara homosexuell för mig själv. Jag tänkte nej det är säkert bara någonting för tillfället. Sedan höll jag väl mer eller mindre tyst om det. Sa inte det till någon. Sedan fick jag reda på att det fanns på internet, Sylvester och blev nyfiken på vad det var. Jag gick in på den sajten och blev medlem där. Jag började prata med andra som var homosexuella där. Så frågade min mamma, för hon gick in på senast besökta sidor. Hon sa: ”Jag ser att någon har varit inne på Sylvester.” Då sa jag: ”Det är inte jag, det är i så fall min syster som varit där inne.” Så skyllde jag på min syster och sa att det var hon som hade gjort det. Efter det så vågade jag inte gå in där igen. Så gick jag aldrig mer in där. Så försökte jag mer eller mindre förneka för mig själv. Jag sa det inte till någon och sedan berättade jag det för min bästa tjejkompis. Så visade det sig att hon och jag var kära i samma kille. Så ja.

En annan variant av att ljuga är att ”knipa igen” som Ikaros säger. Att aldrig yppa något kan vara en strategi som är framgångsrik när det gäller att inte bli avslöjad. På samma gång gör den strategin det omöjligt att dela erfarenheter och kunskaper tillsammans med andra med samma sexuella läggning, samt att få förebilder och hämta stöd.

Ikaros: Det är svårt, men man kan alltid hitta vägar. Jag kan ta som exempel förra sommaren. Jag hittade alltid på ursäkter. Jag ringde upp kompisar och sa bara så du vet det, så säger jag att jag är med dig nu. Så ring inte hem till mig. Ringer mina föräldrar till dig nu, så säger du att jag är på toa eller någonting, så att vi inte förstör den här situationen. Så man hittar alltid på vägar och ljuga och hitta på. Men samtidigt blir det väldigt jobbigt. För vad händer om de skulle komma på mig? Så att man lever under ständig oro, ständig skräck. Tänk om det nu skulle komma ut och om de skulle få reda på det. Vilket kanske ibland gör att man drar sig lite grann för att göra saker, för man vet vilka konsekvenser det kommer till att bli. Så oavsett vad så är man alltid instängd. Men övriga strategier från femton och sexton års ålder, var helt enkelt bara att ”knipa igen”. Att inte säga någonting, att försöka göra så mycket bakom ryggen och att försöka måla upp fasader. Att det ser ut som att vi bara är kompisar, men sedan bakom, är det mer som sker. Att hela tiden försöka avläsa: ”Misstänker de någonting?”, ”Misstänker det?”, ”Måste jag göra någonting för att bevisa motsatsen?” och så vidare. Så man måste hela tiden försöka hitta genvägar och bakvägar. Det tror jag ändå är det största misstaget. Jag trodde aldrig mina föräldrar misstänkte någonting, överhuvudtaget. Fast min pappa hade ändå gått och funderat på det lite grann. Att han hade tänkt det en längre tid och försökt då verkligen förtränga det. Att jag verkligen skulle gilla killar och det tror jag är det största misstaget av barn. Att barn alltid tror att de kan göra allting bakom sina föräldrars ryggar, utan att de märker någonting. Vilket de inte gör för att de vet så mycket mer om människor, de vet så mycket mer än vad man någonsin skulle kunna ana.

Ungdomarnas överlevnadsstrategier gäller även hur de själva ska handskas med de traumatiska förhållandena i familjen, oftast helt ensamma och utan att kunna dela bekymren med någon.

Hans: Var gör du av din gråt och aggressivitet?

Ali: Innan jag sover tänker jag på allt detta varje dag. Jag tänker mycket på det och jag tänker igenom det och struntar i en hel del. För gör jag det stort, blir det större problem av det. Försöker jag minska det, blir det mindre. Jag försöker alltid göra det mindre, men jag kan inte göra så att jag kan ta bort det.

Några av ungdomarna, till exempel Emil, har valt en mjuk framtoning, medan Fares strategi är att vara självsäker.

Hans: Om du hade gått ut och varit öppen, hade din familj behandlat dig på annorlunda sätt?

Fares: Självklart hade det kommit som en chock. Sedan vet jag inte hur de hade reagerat vidare, eller på vilket sätt de hade reagerat. Klart är att de hade reagerat på ett negativt sätt. Men är jag självsäker eller de kanske trott att det var en fas, det är bara om jag spekulerar så ... nej jag vet inte.

Hans: Men du spelar fotboll också?

Fares: Ja, alltså det är två som spelar fotboll som också är homosexuella.

Hans: Ja, ni håller det tyst.

Fares: Jaa, tyst och tyst. Vi brukar skämta om det och sådär. Alltså vi är självsäkra grabbar, så att... Nej, jag är jävligt självsäker av mig själv, så det är inget att prata om.

Hans: Är det en försvarsmekanism att vara självsäker?

Fares: Jag är självsäker. Jag har alltid varit självsäker. Jag vet vem jag är och så länge jag vet vem jag är så. Det är jag som tittar mig själv i spegeln varje dag och så länge jag känner mig som en person så ... struntar jag i allt och alla.

Men överlevnadsstrategin i en verksamhet kan få motsatt effekt i en annan verksamhet. Fares självsäkerhet gör att han tror sig vara skyddad från nästan allt ont som kan hända honom.

Fares: Alltså jag är dålig på att använda kondom.

Hans: Det är du?

Fares: Ja, en på tio.

Hans: Vad är det som gör det?

Fares: Det är att ... jag tänker inte på det när jag ska ha sex. Nej det gör jag inte, kanske efteråt så tänker man efter, men jag tänker inte på det. Till saken är att många gånger när jag har haft sex har jag haft kondom i plånboken, men jag har inte tagit upp den, eller tänkt på det.

Hans: Ja, det finns de som tror att, om jag är aktiv så får jag inte hiv.

Fares: Nej, jag försöker alltid inbilla mig att om den personen jag har sex med är frisk är det inte farligt. Vilket är dåligt att tänka på.

För att få leva som de är reser till och med några av ungdomarna till Stockholm eller utomlands. Gandhi berättar:

Gandhi: Jag har sagt till dem att jag är trött på livet. Att jag har fullt med skolan och här och familj och barn. Så jag vill åka runt lite, till Stockholm eller utomlands och festa lite och sådär.

Hans: Åker du mest till Stockholm om du ska festa eller?

Gandhi: Stockholm, London och ...

Hans: Går du på gayklubbar eller vad gör du?

Gandhi: Ja, det beror på, vad de ska bjuda mig. Ibland gayklubben och ibland tillsammans, blandat och sådär...beror på vilken som är bra då, just den där kvällen, om det är onsdagskväll eller om det är lördag eller söndag, och det är lite ...

En överlevnadsstrategi är att finna någon viktig person som kan hjälpa en. Conny hittade den personen i sin gudmor, han berättar:

Conny: Min gudmor var den första som fick reda på det. Jag berättade det för henne och det har hon vetat om jättelänge. Hon var den första av alla som fick reda på det och hon är bästa kompis med min mamma. Hon har alltid varit som en andra mamma för mig och hennes syster är själv lesbisk. Så hon vet, hon förstår sig på det mycket bättre. Jag berättade det för henne först av alla och har pratat jättemycket med henne angående homosexualitet. Hon har pratat med sin syster som är gift med en annan kvinna och så kom hon till mitt kalas och hon har ställt upp hela tiden. Hela tiden har hon ställt upp och sagt att det är bara till att ringa, det är bara till att komma om du behöver sova över och så. Det har varit jätteskönt med henne. Så bodde jag där i tre månader och hade ungefär ingen kontakt varken med min mamma eller pappa.

Kan vi finna dessa stödpersoner ser det ut som om vi har större möjlighet att hjälpa.

5.12.1 Om att flytta hemifrån

Flytten hemifrån blir olika för våra respondenter. Benny berättar att han planerade ett halvt år i smyg att flytta hemifrån dagen han blev 18 år. Ändå blev han tvungen att flytta tidigare än tänkt.

Benny: Grejen är den, att egentligen så berättade jag aldrig. Det var mer att jag inte höll med om tron överhuvudtaget. På något sätt så ville jag inte säga något heller. Det var inte förrän jag kom hit till Sverige. Det var en gång jag mådde ganska dåligt och då sa jag ”att om jag berättar det här så kommer jag att flytta ut”. Då ville jag berätta att jag var homosexuell. Men jag sa bara att jag var ateist och att jag inte höll med till hundra procent. De sa bara: ”Nej, nej.” Min mamma blev plötsligt tvärtemot, ”Nej det är klart du kan bo kvar här och ingenting sånt.” Men det blev aldrig så. Jag blev ett svart får i familjen och till slut orkade jag inte längre och planerade min flytt. Jag tror det var tvåusenett, där vid årsskiftet, då det var som

värst. Sedan planerade jag ett halvt år i smyg att flytta ut hemifrån. Tog kontakt med både kurator, socialkontoret, socialsekreterare och allt möjligt. Fixa lägenhet och allting i smyg. Sedan var det planerat att jag skulle flytta innan jag började andra året på gymnasiet. Fast det blev så pass jobbigt, så efter skolavslutningen i ettan så stack jag.

Ungdomarna känner trygghet och frihet när de fått egen lägenhet. Flytten till egen lägenhet innebär för Kim att han ”känner mig fri för första gången på länge”. Ali berättar om stunderna med sin pojkvän där han kan känna sig trygg:

Ali: Jag känner mig mest trygg när jag är hos min pojkvän för där kan jag prata ut om mina problem alltså. Där hemma om det är lugnt kan jag känna mig trygg där också. Jag känner alltid att det är några risker hemma, det känns direkt i hjärtat att de har någonting som de döljer för mig.

Kommentar: En fråga vi ställer oss är vilken betydelse dessa överlevnadsstrategier får för ungdomarnas självbilder. Att nästan dygnet runt delta i verksamheter där kravstrukturen tvingar en att handla i motsats till vad man är. Samtidigt finns det få möjligheter för dem att delta i verksamheter där de kan utveckla bra handlingskompetenser med överlevnadsvärde i HBT-miljön.

När det gäller stödperson har man bland annat inom KASAM-forskningen sett att en viktig hälsofrämjande faktor för en ungdom är möjligheten att kunna relatera till en vuxen.

När det gäller att flytta hemifrån ser det ut som att i ungdomarnas fall går det alltid fortare än vad de tänkt. Detta på grund av allt annat som hör ihop med deras sexuella läggning. Det verkar som om socialtjänsten bör uppmärksamma denna grupp mer.

5.13 Konsekvenser av hedersrelaterat våld

Samtliga ungdomar berättar om tankar om självdestruktivitet. Till exempel Ali och Janet funderar ibland på att ta livet av sig. Några som Emil och Janet går så långt som till självmordsförsök. Emil talar om sitt självmordsförsök efter misshandeln, men också om det frånvarande stödet efteråt:

Emil: Alltså, jag försökte inte leva kvar egentligen. Jag försökte ta livet av mig en gång. Jag tog femtiotvå tabletter och hamnade på sjukhuset. De sa att det var jättenära att jag inte hade funnits mer. Det var på grund av min sexualitet. Det kom en kurator till sjukhuset och jag berättade varför och allt sånt. Ändå, ingenting hände. Det blev en rapport till socialen. Socialen kontaktade mig. Jag pratade med

dem och träffade dem en gång och berätta varför. Då sa de: Vi ska kontakta en psykolog och allt det och bla bla bla, och ingenting hände.

Conny som har blivit utsatt för psykiskt våld berättar om sin "livskarta", hur den har det påverkat hans relation till andra pojkar:

Conny: Ja att jag är väldigt, väldigt, väldigt fördomsfull mot allt och alla. Jag är väldigt fördomsfull och väldigt kritisk mot alla. Jag kan låta en människa komma nära mig jättesnabbt. Människan upplever att den kommer nära mig, upplever sig känna mig jättevä. Men jag släpper inte in människor så himla lätt och jag litar inte på människan så himla lätt. Jag har ALDRIG haft en pojkvän. Jag vet inte varför, men jag har inte velat. Visst på grund av att jag är så rädd för att bli sårad. Det är så himla mycket som gjort så ont, som verkligen har svidit. Mycket därför att jag inte har velat bli sårad på något mer sätt. Just därför vill jag inte släppa kompisar för nära inpå mig, för jag vill inte bli sårad av dem. Jag vill inte släppa någon kille som jag tycker om för nära inpå. När det väl börjar bli för allvarligt med någon kille som jag känner att jag gillar, brukar jag dra mig tillbaka och låtsas som jag inte är intresserad längre. Just på grund av att jag inte ska bli sårad i slutänden.

Några respondenter ger utlopp för sin destruktivitet med mycket sex och alkohol. Några av respondenterna nämner, i samband med sitt destruktiva liv, att de även har sålt sexuella tjänster. En respondent berättar (vi har medvetet utelämnat namnet):

Oh ja, jag har varit väldigt destruktiv. Inte så mycket kriminellt eller våldsamt. Utan det har varit sex, sex, sex eller dricka, dricka, dricka. Eller något annat som jag har förklätt som ett coolt socialt liv (skratt). Ja det har varit såna saker. När jag var yngre hände det, jag hade fortfarande månadspeng, att någon sa på chatten att du får tvåtusen kronor om jag får suga av dig. Oj tvåtusen! Oj, oj, oj vad man kan köpa för det. De var med ute och shoppade nya kläder som betalning. Så gjorde man det en gång till. Så började det gå rykten kring oss. Jag kan väl förstå att erbjuda en sextonåring tvåtusen inte är rättvist.

Respondenterna känner sig ensamma och utelämnade. På frågan om han, från det han var 16 år fram till nu, har mått så dåligt att han har sökt hjälp svarar Kim:

Kim: Jag har gått i terapi. Jag har pratat med en kurator. Det hjälpte lite ibland, men sedan har jag blivit deprimerad igen. En gång var jag jättedeprimerad, inne på självmord och så här, men jag gjorde aldrig någonting, men mina tankar skrämde mig bara.

Hans: Vad var det som fick dig att tänka på självmord?

Kim: Jag kände mig ganska misslyckad. Det var bättre att jag tog självmord, så slipper alla andra problem med mig och så här.

Hans: Alla andra ... ?

Kim: Främst min mamma och pappa. För man fick höra att man var misslyckad. Då kanske det var lika bra att jag är misslyckad och, ja, ta mitt liv.

Hans: Vad var det som fick dig att inte göra det?

Kim: ... Jag hade ingen styrka eller stark självkänsla och även fast jag inte har det vill jag alltid veta vad som händer imorgon, alltså. Jag tror det är mycket därför jag inte ville. Jag var för nyfiken på morgondagen. Kanske låter konstigt men ...

Kommentar: En rad undersökningar visar på att HBT-ungdomar har en högre benägenhet till självmord än normalbefolkningen. Hans Hanner (2002) har undersökt ungdomar som attraheras av personer av sitt eget kön. I undersökningen framkommer det att dubbelt så många flickor och tre gånger så många pojkar, som attraheras av personer av sitt eget kön, har försökt begå självmord, jämfört med ett urval av normalbefolkningen. Tiden för självmordsförsöket låg före den offentliga komma-ut-processen och innan de haft samkönat sex eller deltagit i samkönade sociala aktiviteter. Mot denna bakgrund kan vi ana ett livslidande där döden får företräde framför livet.

I den omfattande levnadsundersökningen av kvinnor och män som är homosexuella i Norge, den så kallade NOVA-rapporten (Hegna, Kristiansen, Ulstein Moseng 1999), framkommer att självmordstankar är sex till sju gånger vanligare hos homosexuella kvinnor och män än hos normalbefolkningen. Bland unga lesbiska flickor är självmordstankar tio gånger vanligare än bland jämnåriga heterosexuella flickor. Av materialet i undersökningen framkommer dessutom att 88% av dem som uppgett självmordstankar har prövat att begå självmord innan de fyllt 25 år.

Vi har under vår undersökning inte kommit i kontakt med något fall av självmord relaterat till hedersvåld. Däremot har vi från flera av ungdomarna och andra insatta personer hört berättelser om självmord inom Sveriges gränser och utanför, men också om mord som framträder som självmord.

5.14 Samhällets hjälp

Det finns ett genomgående tema i respondenternas svar att de inte fått rätt hjälp eller ingen hjälp alls från samhället. Janet berättar:

Janet: Jag har haft en hel del självmordstankar. Första gången jag pratade med en psykolog, det var efter att jag tagit en massa piller och åkt in akut till sjukhuset. Då fick jag prata akut, den kvällen med en psykolog och sedan skulle han skicka en ny tid med posten. Den kom aldrig. När jag sedan hörde av mig och skulle ha en ny tid, fick jag veta att han hade flyttat. Då kändes det inte som om jag ville prata med en

ny igen. För då hade jag suttit och pratat med honom i två och en halv timme eller något sådant. Det var nog i november tror jag. Nästa gång när jag kände att jag mådde jättedåligt, fick jag en akut tid på vårdcentralen först, sedan gav de mig remiss till psyket, eller vad det var. Så pratade jag med någon där som skulle skicka mig en tid inom tre veckor, var det. Så fick jag Zoloft. Så gick det en och en halv månad och jag fick hemskickad en tid som skulle bli om två månader, istället för tre veckor. Ett par dagar innan den tiden, fick jag ett nytt brev där det stod att de hade skjutit på det ännu två veckor (pust). När jag sedan kom dit, så var det någon helt ny person igen, som jag snackade med. Då tyckte hon att hon kunde skriva ut lite saker till mig. ”Här så.” När jag fick Zoloft sist mådde jag bara jättedåligt av det och tyckte att det var jättejobbigt. Jag vet att man kan må dåligt i början när man tar den medicinen. Jag mådde dåligt av att känna så lite. För det var inte det som var mitt problem. Utan mitt problem var att jag hade problem som jag ville diskutera och lösa. ”Jaha, men du ska få prata med någon annan igen.” Hon frågade vad för person jag ville prata med. Om det var psykolog eller sköterska eller om det var en tjej eller kille och så vidare. Då sa jag, att jag ville prata med en psykolog. Så drog de på det en månad till innan jag fick en tid på posten. De hade bokat en tid hos en sjuksköterska. Då ringde jag. Alltså, det hade ändå gått från jag sökte akut i november tills i slutet av mars. Då hade jag ännu inte fått tag på rätt person att prata med. Jag gick aldrig hos den sjuksköterskan. Jag pratade igen med dem, ja men ska du ha en psykolog så tar det flera månader, om du vill vänta i den kön. Då sket jag i det, för det kändes inte lönt. Då kände jag bara, nej jag pallar inte ...

F 6 skriver: ”Mest har det påverkat mitt psyke. Jag har under hela den här tiden mått extremt dåligt. Jag har sett mig själv som ond. Jag har fått social fobi. Blivit självdestruktiv och fått dålig självkänsla. Det har också lett till att jag fått en väldigt svår ungdom och känt mig isolerad. Kvarstående men är att jag har väldigt svårt för att lita på människor, dålig kontakt med min familj. Känner mig ensam och utlämnad.”

F 8 skriver: ”Jag vågar inte leva ut mitt liv, vågar inte träffa någon, vågar inte bli kär! Senaste gången jag var kär var för just nio år sen, vilket var skälet till att jag berättade om min läggning.

Jag har ingen frihet alls, känner mig ständigt övervakad, både älskad och hatad, konstig, onormal. Ofta förbannar jag dagen jag föddes!! Jag känner mig helt kuvad och ingen verkar bry sig om det heller, jag känner mig ensamast i hela jävla världen!! :(”

Kommentar: Katarina Weinehall vid Umeå universitet skriver i sin avhandling, *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet* (1997), att barn som växer

upp med våld i hemmet inte är glömda barn. De är inte *passivt glömda* utan tvärtom, anser Weinehall, är de *aktivt osynliggjorda*. Hon menar att myndighetsutövare, speciellt socialtjänsten, blundar för det våld som familjen försöker dölja. På så sätt slipper man se det och göra något åt det. Vi hoppas att denna rapport på något sätt synliggör de ungdomar som utsätts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

5.15 Ungdomarnas syn på skolan

Respondenterna känner överlag en positiv attityd till skolkuratorn, även om de inte kan ta hjälp av skolkuratorn. Ali berättar:

Hans: Det här med att du är bisexuell. Vem kan du prata med det om, förutom din pojkvän? Finns det ingen annanstans du kan gå? Har du tänkt prata med skolkurator eller ungdomsmottagning eller?

Ali: Jag kan inte prata om allting känns det som, eftersom jag är kontrollerad och spionerad av mina föräldrar så kan jag inte prata om det. För föräldrarna har krav.

Hans: Så det är dina föräldrars krav och kontrollerande tvång som hindrar dig att gå till skolkuratorn. Annars skulle du kunna gå till en skolkurator?

Ali: Ja.

Hans: Känner du något förtroende för en skolkurator?

Ali: Ja, jag har visst förtroende för henne. Jag är rädd för att visa mig som bisexuell. För i skolan blir de homosexuella helt andra personer. Nu har jag rätt så bra respekt i skolan. Skulle jag säga att jag är böj, skulle jag inte kunna prata med min pappa. Då skulle jag inte ha lika bra respekt som jag har nu.

Hans: Måste du vara en annan i skolvärlden?

Ali: Ja.

Hans: Så i familjen och skolan är du heterosexuell. Det är bara med din pojkvän som du är bi?

Ali: Precis.

För de respondenter som haft kontakt med skolkuratorn har detta varit en positiv upplevelse. Conny berättar om kontakten med skolkuratorn:

Conny: Den var väldigt bra. Hon ställde upp extremt mycket. Jag var hos henne var och varannan dag och pratade med henne för att jag mådde så himla dåligt över det. Hon sa till mig att själva komma-ut-processen kan också vara väldigt jobbig. Särskilt svårt när jag känner att varken min mamma, hennes pojkvän, min pappa eller någon runt omkring kan acceptera det. Att jag känner själv att det inte är lätt. Hon var väldigt förstående och pratade väldigt mycket med mig om just det här. De som har hjälpt mig mest är min kurator och min gudmor, de två har ställt upp mest för mig.

Däremot kan övriga elever och skolpersonal bidra till att göra situationen ohållbar och tvinga ungdomarna att rymma. Conny berättar vidare varför han sporadiskt flyttar in hos en tjejkompis och flyttar till en större stad:

Conny: Jag hoppade av skolan på grund av mobbing. Det var väldigt mycket. De i skolan accepterade inte fullt ut att jag var homosexuell. Väldigt många av killarna. De fällde kommentarer speciellt när vi skulle duscha var det alla killarna. De ställde sig på ena sidan duschrummet eller omklädningsrummet, sedan sa de: ”Ja du kan vara där borta.” De pekade på andra sidan och sa: ”Där borta kan du vara.” Så fick jag ställa mig där. Sedan hörde man när de stod och bytte om ”akta nu så inte bögen kollar, akta nu så inte bögen kollar” och såna saker. Det var att man inte ville duscha med dem. Det gick så långt att jag kände att jag inte orkar gå kvar i skolan. Så jag hoppade av.

Hans: Gör inte lärarna något åt det?

Conny: De gör ingenting överhuvudtaget. De kan stå där och höra på när de säger saker rakt ut till varandra. De gör ingenting.

Hans: På något sätt känns det som att du rymmer fältet, du bara sticker iväg.

Conny: Det känns som det. Det har alla sagt till mig också. Att de tycker att jag gör fel att bara sticka ifrån allting. Just nu känner jag bara att jag inte orkar. Jag har haft problem ända sedan jag var jätteliten med min pappa, med hans aggressionsproblem. Det började i stort sett med de första minnena jag kommer ihåg av honom. När jag kom ut att jag var homosexuell, fick jag problem även med min mamma. Sedan fick jag problem med skolan. Nu måste jag praktisera eller gå i skolan eller någonting för att få ha lägenheten kvar. Dessutom har inte min socialsekreterare hört av sig på en månad och då tycker jag bara att hon visade att hon inte bryr sig.

David: Skolkuratoren, när jag gick och berättade för henne till exempel att jag var homosexuell. Det var precis innan jag kom ut. Jag hade haft lite kontakt med henne i samband med, konstigt nog, att jag hade uppdrag som kamratstödjare, samtidigt som jag själv var mobbad. När jag sa att jag är bög så rekommenderade hon att jag inte skulle säga det till någon. Vänta med det till efter grundskolan och tänk på att komma ut kanske i gymnasiet. För min egen säkerhets skull. Och att jag skulle vara säker på min sak. Då blev jag väldigt arg på henne. Sur på henne, skulle komma ut i alla fall. Så när hon sa så, blev det nästan, nu ska du bara få ...

Som vi redovisade i enkätsvaren från skolhälsovården upplever många att de i högstadiet, till och med gymnasiet, inte kommer i kontakt med ungdomar som är som homo- och bisexuella. De reflekterar inte över strukturen som medverkar till att hindra ungdomar som kommit ut för sig själva från att också komma ut för andra, till exempel i skolhälsovården. Kim berättar om när han upplevde sig som homosexuell.

Kim: Jag tror att jag var, typ, tolv tror jag.

Hans: Berätta hur du kom ut som homosexuell.

Kim: Det kom direkt fram eller mer för mig själv som insåg att jag nog var det.

Mina vänner fick veta de här tidigt.

Hans: I vilken ålder ungefär?

Kim: Jag tror det var åttan jag gick, åttan.

Hans: En del skolpersonal i högstadiet säger att elever inte är klara över sin sexualitet i grundskolan, men du var ganska klar i högstadiet?

Kim: Ja, det var jag. Jag tror det var mest i femman, sexan, jag tror det börja. Det var mer att jag drogs åt killar än tjejer. Men jag visste inte riktigt vad det berodde på.

Jag visste inte att det var det, utan att det var bara lite annorlunda känslor.

Hans: När du kom till högstadiet vad kände du?

Kim: Det växte fram. Då tänkte jag ... jag kanske tycker om killar istället.

Hans: Tänkte du på dig som homosexuell?

Kim: ... Inte i början ...

Hans: När kände du att det växte fram?

Kim: Det var nog i nian tror jag...

Hans: I nian? Hade du någon sexuell kontakt eller var du ihop med någon kille under högstadietiden?

Kim: Jag hade någon sexuell kontakt. Han gick i min parallellklass...

Kommentar: Skolan är den institution som möter samtliga ungdomar, dessutom under den period då de formar sin personlighet och sin sexualitet. Det som tydligt kommer fram i respondenternas svar är att de kommer ut för sig själva, men är osynliga som HBT-ungdomar genom hela grundskolan och nästan de flesta även i gymnasiet. Detta gör att de inte blir sedda som sexuella varelser som attraheras av samma kön. Vilket i sin tur gör att de har svårt att få hjälp eftersom skolan i sin tur verkar undvika dem. Vi har tidigare i rapporten beskrivit skolhälsovårdens fem ”förklaringar” till varför de inte lagt märke till några HBT-ungdomar. Dessa förklaringar står i bjärt kontrast till vad ungdomarna själva berättar.

5.16 Ungdomarna och socialtjänsten

Fyra av respondenterna har erfarenhet av socialtjänsten. De är nästan uteslutande negativa. Framför allt saknar respondenterna ett stöd som baseras på förståelse för deras sexualitet. Benny beskriver sitt möte med socialtjänsten:

Benny: Faktum är att jag ska anmäla socialkontoret förr eller senare.

Hans: På vad sätt är du negativ?

Benny: Negativ, man kan säga att jag var lite skadad på ett visst sätt. Jag hade egen lägenhet. Okej jag var fri, men ändå inte. Jag var ekonomiskt bunden och jag var kanske tvungen att ha någon vuxenkontakt. Jag hittade en vuxenkontakt, som jag

också hade innan, min kurator som har hjälpt mig väldigt mycket. Men socialen slängde in mig i en lägenhet och sa: "Vi ska hälsa på dig en gång i månaden, vi ska fixa till det här inne och så här." Efter tre månader får jag reda på vad som har hänt. "Du är ett avslutat kapitel för familjeavdelningen." Innan dess tog de inte ens reda på vad jag behöver för att må bra. För det räcker inte med att ni slänger in mig i en lägenhet och jag kommer ut därifrån. Utan jag är fortfarande ett problem som ni skickar till en psykoterapeut som har hand om missbrukare och allt det här. Nej, jag tycker han var helt värdelös. Jag har inte några roliga erfarenheter av att man utlämnar sig till socialkontor och så. Inget illa menat, men jag är inte emot alla socialkontor om man säger så. Men man lämnar ut sig ganska mycket och jag känner att de bryr sig inte ett skit. Jag kunde ha legat död i flera månader i min lägenhet utan någon visste.

Conny: Jag tog kontakt med min kurator på skolan och berättade allting för socialsekreteraren, om hur jobbigt jag tyckte det var och så. Vi skrev en gemensam anmälan till socialnämnden. Efter två veckor blev vi kallade till möte, hon, jag och min mamma. Vi satt på ett möte där och sedan drog de igång. Sedan har det hållit på nu i sju månader eller något sånt. Efter drygt en månads utredning, en och halv kanske så blev det så pass jobbigt där hemma så jag stack hemifrån. Flyttade hem till en kompis som också är homosexuell. Bodde hemma hos honom, sov och bodde i stort sett i två resväskor. Jag hade två resväskor med mig, jag hade allt som var mitt. Jag packade upp varje dag, det som jag skulle ha på mig och packa ner och höll på så till jag kände att jag orkade inte mer. Då sa jag till. Det var typ den tionde december. Jag sa till min socialsekreterare, att det var för jävligt att det snart var jul och jag mer eller mindre var hemlös. Hur skulle jag fira min jul? Den tionde december flyttade jag in i en lägenhet som de hjälpte mig med. Där skulle jag bo i tre månader. Det var bara en testlägenhet för att bevisa att jag klara mig själv, sedan skulle jag få en lägenhet. Julafton firade jag med min bästa tjejkompis och hennes mamma och hennes mormor. Min biologiska pappa hörde faktiskt av sig, gav mig presenter. Min mamma hörde av sig, önskade mig en god jul, men jag fick ingen julklass av henne eller mormor och morfar eller någon av dem. Likadant på nyårsafton när jag fyller år då så kom mamma och lämnade present. Mormor och morfar som alltid har hört av sig, alltid kommit och lämnat present och sånt, ringde inte och hörde inte av sig överhuvudtaget och lämnade ingen present eller någonting alls. Mamma ville inte komma på mitt kalas heller där alla mina vänner skulle komma som jag hade, där kom faktiskt min biologiska pappa och min gudmor som har ställt upp.

Hans: Kände du stöd från socialtjänsten?

Conny: Ärligt talat så kan jag bara säga, nej verkligen inte. Jag kände inget stöd från henne överhuvudtaget. Just därför har jag valt nu att ta avstånd från socialen på grund av att jag känt att jag inte fått något stöd överhuvudtaget. Speciellt inte med

tanke på min läggning. Jag känner inte att de har gjort någonting överhuvudtaget. Okej jag fick en lägenhet. De såg till att jag kom hemifrån, men det var också på grund av att jag stack hemifrån. Jag stack hemifrån. Tog mina väskor, gick därifrån. Jag sa till henne: ”Jag tänker inte gå tillbaka och de är snart julafton. Vill du att jag ska sitta ute på julafton på en parkering och frysa ihjäl eller vad är de du vill?” Jag gav henne inte så jättemånga möjligheter. Jag gav henne bara valmöjligheten att antingen satta jag ute och fira jul eller att jag fick något eget.

Hans: Hade de kontakt med dig under de här tre månaderna du bodde i lägenheten?

Conny: Vi har varit på ett möte och hon kom hem till mig en gång.

Hans: Vad pratade ni om?

Conny: Hon satt bara i köket. Vi har inte pratat om homosexualitet överhuvudtaget. Det var bara de första två mötena överhuvudtaget som vi drog upp det här med homosexualitet. Jag vet inte varför det området känns lite som tabu och sitta och snacka om. Hon har inte tagit upp det överhuvudtaget, utan det har varit allt annat utom det.

Vidare berättar Conny om vad han tycker om sin kontakt med socialtjänsten hösten 2003 vilket ger en antydning om hur spelet sker från familjen mot den ”fientliga” socialtjänsten. Vi kan ånyo ha den ”kollektiva jakten” i minnet för att förstå hur familjeverksamheten samverkar till att uppnå sitt mål – hedern.

Conny: Socialtjänsten, jag tyckte inte de tog det så jävligt allvarligt. Jag sa att jag var homosexuell och att det var där mycket av problem låg. För det första så förneka mamma det, hon sa att hon hade inga problem med det. Det tyckte jag var för jävligt att hon kunde sitta och säga, när hon sa helt andra saker till mig. Min socialsekreterare såg inte på det som någon större kränkning. När vi satt på ett möte sa min mamma: ”Jag har aldrig någonsin sagt något negativt om att han är homosexuell. Det är upp till honom, men det är klart att ingen önskar att ha en homosexuell son.” Min socialsekreterare sa: ”Men nu sa du precis något negativt.” Då sa mamma: ”Vad menar du?” Så sa hon: ”Men du sa nyss att ingen vill ha en son som är homosexuell. Det är väl inte så roligt för honom och höra.” Det var väl det enda bevismaterialet de fick att hon sa att ingen vill va homosexuell. Det är det enda de har fått reda på, svart på vitt, annars har hon blånekat hela tiden.

Hans: Men pratade de inte med styvpappan? Sa han någonting negativt?

Conny: Jo, han följde också med på något möte. Jag har inte en aning om vad som sades på de mötena. Det får jag inte reda på, så jag vet inte. Mamma har inte sagt någonting till mig heller.

Hans: När du var med sa din mamma inget negativt om homosexualitet, men hemma höll hon med styvpappa?

Conny: Hemma höll hon med honom och tyckte som honom. Hon sa inte emot, utan hon kunde fylla i hans ord ibland. Hon sa inte emot ingenting, utan då var hon på

hans sida. Men när jag träffade henne ute eller var själv med henne, då var hon mer eller mindre på min sida. Då snackade hon inte skit om någon, utan hon försökte få mig att "nämen det gör ingenting och det blir säkert bra och". Pratade så här istället. Men när vi väl är hemma så har de flera gånger diskuterat aids som bögnas stora sjukdom. Varenda gång jag kommer hem så säger mamma till mig: "Använd nu kondom, så du inte får aids." På henne låter det som att alla homosexuella killar skulle ha aids. Vad var det hon sa till mig? Att det var sjukt med homosexualitet på grund av att Gud gjorde mannen och kvinnan. För mannen och kvinnan skulle ha samlag. Det var därför mannen fick en penis och kvinnan fick en slida. Inte på grund av att en man skulle föra in sin penis i "rectum" eller vad man kallar det på killen. Att det var sjukt. För så skapade inte Gud mannen och kvinnan. Då tyckte mamma, hur fan var det hon sa: "Aids är en sjukdom för att göra så att världen inte blev överbefolkad." Det var därför Gud hade sett till att aids kommit till jorden för att göra att världen inte blev överbefolkad av bögar. Så att världen skulle kunna fortplanta sig och fortsätta leva. Så att kvinnorna också skulle kunna stanna kvar i det långa kretsloppet eller vad man säger.

Emil har enbart negativa erfarenheter från sitt möte med socialtjänsten i två större städer. Däremot när han flyttade till en mindre stad i Mellansverige fick han ett korrekt bemötande:

Hans: När du första gången, då du var sexton år och blev misshandlad, flyttade till en egen lägenhet i den mindre staden, var det du som fattade beslutet att du skulle flytta hemifrån eller var det socialtjänsten?

Emil: Nej, nej, nej, det var jag. Jag hade till och med problem med socialtjänsten för att de vill ha hem mig. Jag flydde egentligen hemifrån till en annan större stad, till en kompis jag har där. Där kontaktade jag socialen. De sa till mig: "Vi kan inte göra någonting, vi kan inte göra mer än att vi hjälper dig att komma hem till där du bott." Jag sa: "Hur ska jag komma hem dit, när jag är i denna situation?" Jag blev misshandlad två gånger innan jag hamnade i den andra större staden. Då fick jag på egen hand, via en kompis, fixa en lägenhet, andrahandskontrakt. Då tvingar jag dem på något sätt att hjälpa mig ekonomiskt. Egentligen höll jag på med dem i flera månader. Jag var efterlyst, för att mina föräldrar ville ha mig tillbaka. För att jag måste vara hemma. Fast de visste hela min situation. Vi får utreda, vi får hålla på. Skulle jag komma tillbaka på den tiden vet inte vad som hade hänt med mig. För att jag var så pass ung och den misshandeln som jag fick första gången, jag blev tvungen att hoppa från åttonde våningen till andra balkongen, jag kunnat lätt döta, trillat av. Jag var totalt misshandlad i hela kroppen. Det finns foton på det från sjukhuset och det blev en anmälan och det blev inte vidare. Jag var inte ens myndig då. Men ...

Hans: Men socialtjänsten i den andra större staden? Berättade du för dem att du var homosexuell?

Emil: Ja, ja, de visste allting. Jag sa hur situationen ligger till. Att mina föräldrar lätt kan göra vad som helst, för att jag är homosexuell. Men ändå, det var inte till någon hjälp alls. Jag mårde psykiskt dåligt då också och jag fick inte någon social, psykolog eller något sådant eller terapi eller någonting annat. Det var att klara mig på egen hand. Som tur hade jag en jättenära vän som hjälpte mig. Men annars vet jag inte hur det hade gått för mig. Nu när jag tänker på det bakåt, så var det en jättesvår situation.

Hans: Hur tycker du att de behandlar dig som homosexuell?

Emil: Jag kan säga så här. De som behandlade mig bra var väl de i den lilla staden, som tog detta mest på allvar, när jag kom dit. De som behandlade mig sämst var här i hemkommunen. De brydde sig inte. Jag sa till dem att, alltså ni, kom igen se hur pass misshandlad jag är, hur pass slagen och hur lätt de kan döda mig. De tog inte det på allvar. De till och med försökte övertala mig att flytta hem. Jag sa: "Är ni dumma i huvudet eller? Hur fan ska jag komma hem?" Det hade bara typ gått en vecka, sedan jag hamnade på sjukhuset i fyra dar.

När vi kontrollerade med socialtjänsten i hemstaden så har de ingen notering när det gäller Emil. Det betyder att han, trots att han var under 18 år, kan ha varit var som helst utan att socialtjänsten haft någon kunskap om honom. Förutom Emils positiva upplevelse är de övriga ungdomarna mer eller mindre avvisande till kontakt med socialtjänsten. Detta beror på att de upplever dels att föräldrarna dras in, dels att socialtjänsten inte bryr sig om dem som homosexuella. Ali förklarar varför han inte haft någon kontakt med socialtjänsten:

Ali: Nej. Jag har inte haft kontakt med dem. För det är så att jag har för mig att tar jag kontakt med dem kan mina föräldrar få reda på det. Jag vill inte att de ska få reda på det.

Lativ: Jag är rädd för myndigheter och socialen. De förstår inte mig. De förstår inte, det går inte att förklara, men i mitt land är det inte bra att vara homo, men på annat sätt är det bättre. Du frågade mig om jag varit hos socialen. Jag går aldrig dit. De förstår inte, bara massa papper som de skriver. Inga muslimer går dit, i så fall till polisen. Aldrig ser de villkoren där jag bor. sedan kan jag inte gå till någon annan och berätta om familjen. Det gör man inte. Vad ska mina systrar säga om att de sett mig naken? De skäms. Mina föräldrar ger mig lite pengar, jag är tyst, ledsen, men säger inget.

Kommentar: Det verkar som om de handläggare inom socialtjänsten som ungdomarna kommit i kontakt med inte givit det stöd och den hjälp som man enligt socialtjänstlagen är

skyldig att ge. En fråga som lyfts längre fram är glappet när det gäller föräldrarnas underhållsskyldighet och socialtjänstens insatser för ungdomarna över 18 år och som går i gymnasieskolan.

5.17 Ungdomarnas kontakt med polisen

För många respondenter finns det ett inbyggt motstånd mot att ta kontakt med polisen eftersom det gäller deras egna föräldrar. Ali berättar om vad som hindrar honom att ta kontakt med polisen:

Ali: Jag vill inte mista mina föräldrar, jag är rädd att jag ska mista dem. Jag vill inte göra det. På det sättet vill jag gärna ha kvar dem. Jag vill inte att det ska användas emot dem.

Hans: Är du kluven med att du tycker om dina föräldrar och ändå är de jobbiga emot dig?

Ali: Ja, men om man tänker efter. Ens föräldrar är de som uppfostrar en och det är ändå de som har fött en och man måste ha respekt för de. Man vill inte förgöra dem, men man vill ändå ha frihet.

Benny: Jag vet inte riktigt alltså. Men ändå på nåt sätt så ville jag inte heller svartmåla dem eller någonting. Det skulle aldrig ha blivit en bra dag om man säger så. Om man säger väldigt odisciplinerat, så har de faktiskt torkat min röv också i ett antal år. Så jag vet inte riktigt.

Hans: Du har svårt att kritisera dina föräldrar?

Benny: Ja, på något sätt känns det som ändå att det är så.

Hans: Du blir en förrädare, som du sa tidigare?

Benny: Precis så, känns väldigt så (suckar).

Ikaros ger uttryck för att det inte bara handlar om föräldrarna utan man är uppfostrad som en helhet:

Hans: Funderar du på att polisanmäla din pappa och din mamma?

Ikaros: Nej, det gjorde jag faktiskt inte. Jag vet faktiskt inte riktigt varför. Har tänkt på om det har med uppfostran att göra. Jag är uppfostrad på ett sätt där familjen är en enhet. Det är inte så här som det är i Sverige. Du vet, där kan man separera och ha barn. Allihopa är en enhet och man gör inte så mycket där hemma. Det är mamma och pappa som städar och lagar mat och så vidare. Jag har aldrig haft sådant här studiebidrag. Det är inte så att jag har fått leva på niohundrafemtio kronor, utan om jag har velat ha grejer så har jag fått det. På något sätt har jag aldrig riktigt kunnat slå mig fri, aldrig blivit riktigt självständig. Vilket också gör att det blir lite svårare att agera så här, utåt genom att anmäla.

Hans: De har inte fostrat dig och tränat dig till att bli självständig?

Ikaros: Nej, precis, precis. Jag tror inte att de har gjort det medvetet, varit taskiga. "Vår Ikaros för alltid." Utan det är en del av deras mentalitet. Män går hemma tills de är trettio, fyrtio år, om de nu alls flyttar ut. De är få människor i Sydeuropa som faktiskt flyttar till egen lägenhet. Dels beror det på bostadsbrist, dels beror det på hela kulturen och hela mentaliteten.

I några av ungdomarnas berättelser finns det även ett annat slag av kollektiv rättsskipning som hindrar dem från att polisanmäla. Conny beskriver:

Conny: Jag har övervägt flera gånger att gå till polisen och anmäla min familj men jag har aldrig gjort de.

Hans: Har du tänkt på att göra en anmälan på skolan?

Conny: Väldigt många gånger har jag tänkt anmäla folk på skolan.

Hans: Vad är det som hindrar dig från att gå till polisen?

Conny: På grund av att de flesta som trakasserar homosexuella överhuvudtaget på skolorna är de kära invandrarna som gör det. De är de som går i klungor på tio, femton stycken och går jättecoola. Går och sparkar papperskorgar och spottar och säger bög, hora och flata till allt och alla. När de kommer själva är de tama som små lamm och jättesnälla. Men går du och sätter dit någon av dem och de får reda på att du just anmält någon av dem, så är där alltid någon som inte är anmäld som kommer efter dig. Det har man fått lära sig. Så det är inte lönt. De vet att man inte vågar anmäla. De vågar man inte. Hade de varit en helt normal svensk kille på skolan så hade jag kunnat göra det utan problem. Alltså om det hade varit mer en engångsföreteelse. Någon går fram och säger "böggjäv!" till mig en gång på skolan så springer jag inte till polisen och säger: "Någon kallade mig böggjäv!" Men är det upprepade gånger, varje dag, så är det klart att man till slut tröttnar. Men är de invandrare, så vet man att man alltid får någon efter sig. De kvittar om de får böter eller vad de än får. Blir de förbannade ber de någon som de känner ta hand om mig. Då råkar man bara värre ut. Så att de är lika bra att låta bli.

Hans: En annan slags rättsskipning?

Conny: Bland ungdomar är det väldigt många som både blir, jag kan säga att jag känner minst fyra tjejer som blivit våldtagna som inte vågar gå till polisen och mår jättedåligt för det ...

Det finns flera undersökningar, bland annat Joakim Janssons och Lillemor Lewréns (2002), om gymnasieungdomars attityder till homo- och bisexualitet, som visar att det fortfarande är många elever som är klart negativa till homo- och bisexuella kamrater. Emil har anmält det hedersrelaterade våldet varje gång men drar tillbaka anmälningarna då han inte orkar stå för dem hela vägen.

Emil: Jo, det har anmälts varje gång.

Hans: Du har gjort det varje gång?

Emil: Men samtidigt, drar jag det tillbaka för att jag blir tvungen på något sätt, att dra tillbaka det. Efter de blir häktade i två, tre dar och sedan så drar jag det tillbaka.

Hans: Polisen känner sig inte tvingade att fullfölja det hela om du drar tillbaka det?

Emil: Nej, alltså de bryr sig inte. Senaste gången, nu i mars, sa åklagaren till mig att vi har fullt bevis på han, för det hände på gatan. Det fanns vittnen som jag inte känner igen, hans grannar, det fanns folk som gick förbi där och det fanns märken på hela min hals och strupe efter hans grepp. Min skjorta var sönder och så. Han hade erkänt att han slog mig. Men eftersom jag drog tillbaka anmälan då fortsatte de inte det. Egentligen så ville jag att åklagaren skulle få ta det själva, men de gjorde inte det. För de bryr sig inte speciellt mycket.

Hans: Det hade väl varit bättre för dig ifall polisen och åklagaren hade, precis som med kvinnomisshandel, tagit över ansvaret till sig.

Emil: Ja, så att jag inte hade haft hela ansvaret på mig när det gäller familjen. Så att det är jag som drar vidare på ärendet. Utan att jag blir tvungen att dra vidare, via dem. Det är de som vill dra vidare. Jag ville att det skulle gå så, men det gjorde de inte.

Hans: Vad tycker du om polisens insats när du har gjort polisanmälan?

Emil: De är inte bättre. För när jag var sexton och ett halvt, var jag bara ett barn herregud. De borde drivit ärendet vidare, de och socialen. Väckt åtal, men de gjorde de inte, fast det fanns och finns säkert fortfarande all bevis som pekar ut dem och de erkände för socialen. När socialen kom på hembesök sa de att det var de som hade misshandlat, men det hjälpte inte ...

Kommentar: Av ungdomarnas svar framgår att de i sista hand tar kontakt med polisen. Där en av dem har fått korrekt hjälp, en annan inte. Vi kan se i intervjuerna dels svårigheten att anmäla familjen när man tillhör och fortfarande är beroende av den, dels problemet med att ungdomarna drar tillbaka sin anmälan. Här behöver ungdomarna samma hjälp som misshandlade kvinnor får, nämligen att åklagaren kan driva processen vidare även om den ungdomen drar tillbaka sin anmälan. För det krävs en bra polisrapport där den sexuella läggningen inkluderas i anmälan om det hedersrelaterade våldet.

5.18 Ungdomarnas kontakter med frivilligorganisationer

De flesta av ungdomarna har inte haft någon kontakt med några frivilligorganisationer när det gäller hedersproblematiken. Några av ungdomarna har varit i kontakt med RFSL:s ungdomsgrupp. Conny berättar vad den betyder för honom:

Conny: Den har betytt väldigt mycket. Innan jag gick med i ungdomsgruppen hade jag kommit ut helt och hållet. Det är ingen som inte vet om det nu, utan alla vet om det. Jag gick med i ungdomsgruppen just på grund av att jag kände att jag hade haft så jättejobbigt för att komma ut. Jag tycker inte att det ska behöva vara så himla

jobbigt och komma ut. Jag tycker inte att man ska gå och vara rädd för att inte bli accepterad och inte ha någon som älskar en och inte tycker om en. Utan jag tycker det ska vara en självklarhet att man ska kunna vara sig själv och bli älskad för den man är. Därför ville jag gå med där, för att hjälpa andra med samma sak.

Emil berättar om RFSL Rådgivningen Skåne:

Emil: Jag visste inte vad det var. RFSL fick jag reda på för kanske sex månader sedan eller någonting. Jag visste inte ens att det fanns. Det är också något som är dåligt med det. Det är inte tillräckligt med reklam eller någonting sånt. Är man sexton, sjutton år så vet man inte om det. RFSL borde man veta vad det är, redan när man börjar bli vuxen, så att man kan veta vart man kan vända sig, men det var inte så.

F 8 skriver: ”Sociala myndigheter, skola och BUP. Jag har inte fått någon positiv hjälp av någon av dem, förutom RFSL. Jag har även pratat med diverse "vuxna", av vilka min flickväns föräldrar har varit ett enormt stöd. De övriga har inte tagit mig på allvar.”

Kommentar: Det ser ut som RFSL har utgjort ett stöd för dem som hittat dit, men för några av respondenterna har RFSL varit osynligt. Svaren i enkäterna kan kanske också ge en förklaring till det låga deltagandet av frivilligorganisationer. Varken skola, socialtjänst eller ungdomsmottagning samarbetar i någon högre utsträckning med frivilligorganisationer och har därigenom inga samarbetspartners att samarbeta med eller hänvisa till.

5.19 Förändringar för framtiden

Det finns en svårighet för ungdomarna att ge råd hur ett framtida arbete ska ske. Det som framkommer är att de vill bli behandlade på ett korrekt sätt och där deras homo- och bisexualitet är en naturlig del av livet. Conny säger:

Conny: De ska ta mer hänsyn. Lyssna mer och vara mer insatta i ungdomar än vad de är. För de är inte speciellt insatta i just ungdomar. Andra föräldrar är mer insatta, lyssnar mer på hur jag upplever just problemet med min sexuella läggning. Jag känner mig kränkt och känner mig förtryckt från min familj och från väldigt många gamla vänner som har tagit avstånd från mig. Hur mycket man ändå står ut med när man tar steget att komma ut ur garderoben. När man väl känner att nu är det dags. Nu ska jag stå för den jag är verkligen. Våga vara mig själv. När de vet om att man har offrat så himla mycket. Man offrar allting ... allting. Då tycker jag att de ska vara mera förstående, lyssna mer och göra mer för att hjälpa en. Tycker inte att man ska

behöva göra något så drastiskt som att packa sina väskor, behöva gå ut och sätta sig och säga jag har ingenstans att bo, hjälp mig. Jag tycker inte att det ska behöva gå så långt.

Hans: Känner du att socialsekreteraren var fientlig mot homosexuella eller hade hon ingenting att säga?

Conny: Hon hade ingenting att säga. Det var mer att vi inte diskuterade själva faktumet att jag var homosexuell. Det var bara det här, okej din mamma och du har delade åsikter om det. Mer än så var de inte. Jag känner mig sviken av väldigt många i vuxenvärlden jag känner att de inte kan förstå. Vissa är så jäkla gammalmodiga. Det är precis som om det fortfarande är olagligt att vara homosexuell. Det låter precis på vissa gamla människor att de är omänskligt, att de är konstigt. Det tycker jag är fel.

Tidigare i rapporten har vi nämnt om heteronormativiteten och hur denna kravstruktur tvingar ungdomarna att agera utifrån speciella femininiteter och maskuliniteter. Till exempel berättar Emil hur han känner sig låst av att uppträda på ett speciellt maskulint sätt som hyllas av omgivningen:

Hans: Vad tycker du samhället ska göra åt hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning?

Emil: Ta detta på mer allvar. När någon kommer och säger: Ser du inte att alla killar är killar? Vissa killar kan vara mer kvinnliga i sig än vad en kvinna kan vara och de har inget självförsvar. I dagens samhälle får inte killarna ha svaga punkter. Nej, det är alltid de som är starka, men det är inte så, de får ta dem mer på allvar.

Hans: Känner du dig mer kvinnlig?

Emil: (skratt) Ja det kan jag säga.

Hans: Är det så du upplevs i familjen, att du har mer kvinnlighet? Att du inte lever upp till den här machostilen?

Emil: Ja, och ändå försöker jag att vara manlig och så (skratt). Men det hjälper inte. Det blir ändå min kvinnliga sida som de tar (skratt). Det blir så här när man inte pratar mycket om det, när man inte informerar utländska familjer och så. Om att sådant får man inte göra, sådant är fel. Det finns andra sätt att ta till, man kan kommunicera. Om man gång på gång, gång på gång, då kanske de blir mer öppna. Men när det inte finns något sådant och när ingen gör något allvarligt, när en kille blir misshandlad av sina föräldrar, då ser de inte det som så farligt. Men när en tjej blir misshandlad är det rena helvetet i Sverige. Till exempel när Fadime blev skjuten då blev det hela helvetet i hela Sverige. Egentligen, kom igen, hur många har inte blivit misshandlade eller kanske skjutna av deras föräldrar. Killar som bara för den saken, kurder och utlänningar alltså, generellt så är det jättemånga. Men det kommer inte ut och det blir inte stor sak av det. För det var ändå bara killar ...

Tillgång till och anonymt användande av internet har framkommit ett antal gånger i rapporten. För Fares har det varit den ”flygande mattan” som fört honom till möten med andra.

Fares: Internet det har varit jätteviktigt för mig, speciellt om jag pratar om mig själv. Sitter man själv vid en dator med de här internetsidorna QX och RFSL så kanske man tänker, vem ska jag ta kontakt med. Man måste bygga upp ett nätverk av folk man kan lita på, man kan prata om och så vidare. Då blir man självsäker som person, det är så jag har blivit det, faktiskt. Det stämmer. Jag tycker att de här internetsidorna och tidningar och sådär det är bara bra, bara positivt.

Ikaros menar att samhällets insatser för HBT-ungdomar är en demokratisk skyldighet som myndigheter måste utföra för att HBT-ungdomarna ska kunna ha en demokratisk tillgång till samhället på samma villkor som andra ungdomar.

Ikaros: Det kanske inte är så jävla konstigt egentligen. Har man hamnat i en ställning som jag till exempel kan man få erbjudande att här har du en lägenhet som du kan bo i några veckor tills det lugnar ner sig. Det finns olika sorters kvinnojourer för misshandlade kvinnor. Erbjud det för unga, för är man ung bisexuell eller homosexuell eller vad som helst. Om man bor hemma, är det en väldigt knivig situation, eftersom man är ekonomiskt beroende av sina föräldrar. Kastar ens föräldrar ut en, eller hotar att kasta ut en, då kanske man inte vågar ta det steget utan då måste man på något sätt, försöka lägga band på sig själv och faktiskt må dåligt. I ett demokratiskt samhälle måste man ändå kunna få vara fri och leva som den man vill och då måste man också kunna få stöd. Framförallt, ekonomiskt stöd eller kunna få en lägenhet och bo, som jag nämnde innan med de här utsatta kvinnojourerna. Att de faktiskt hjälper en att få stöd, kanske under en liten tid. Det är väldigt bra att RFSL har sina ungdomsgrupper och allt vad det nu är. Att man ändå kan känna stöd. Men det är på något sätt ganska litet, det måste ut till människor i allmänhet. De måste också acceptera det. Där tror jag problemet ligger. Man måste faktiskt få ut det. Få ut budskapet att alla människor är lika. Jag menar att RFSU/RFSL-kampanjen är ett utmärkt exempel på det. Att bi, straighta och gay kommer ihop och som en liten grupp går ut tillsammans. Alltså det är en väldigt bra, själva budskapet. Dela ut kondomer till straighta och allihopa. Det budskapet vi är tillsammans, vi är olika. Det är mångfald här och vi går ut överallt och vi alla accepterar alltihopa, och man håller sexualiteten som att det är ok.

I huvudsak ger ungdomarna uttryck för en önskan att få prata med professionella vuxna. Janet berättar om vad hon önskar, men aldrig fick:

Janet: Ja. Någon att prata med till exempel. Jag kunde inte prata med mamma direkt. Även om hon ansåg att ”ja du kan väl prata med mig” och efter det då tyckte hon att det var jobbigt. Hon fick en kontakt via socialtjänsten, där hon gick på någon sådan här grupp i över ett år eller någonting sådant gick hon där...

Elisabet: Så hon fick en stödkontakt, men du fick ingen?

Janet: Precis ... och sedan efter det så flyttade jag och hon ner till Skåne ...

Vi vill åter poängtera att det är viktigt att se variationen av de familjegemenskaper i vilkens kultur finns en heteronormativ hederskodex, som kräver våld för att återföra medlemmar till denna eller för att exkludera dem. Kim, som själv är adopterad, anser att de som har hand om adoptioner bör förbereda adoptivföräldrarna:

Kim: Alltså jag tror att man måste förbereda de som adopterar på att det finns chans att barnen blir homosexuella eller bisexuella eller vad de nu blir. För jag tror att många föräldrar har väldigt höga förväntningar på hur det ska bli. Så här ska det bli och så här. Oftast det som förstör allting, är att man har förberett vad barnet ska bli, så här och så här. Oftast är det ens eget fel och varför skulle jag adoptera just det barnet och så här (suck).

Hans: Det görs inte nu? Att man tar upp en diskussion kring sexuell läggning?

Kim: Sedan är det också det att man säger att man ska vara tacksam att du kom till Sverige. Det här (host) att man ska visa tacksamhet mot dem. ”Varför gör du så mot oss då? Vi har ändå tagit hit dig.” Och bla bla bla, och det känns jättejobbigt att höra, för att jag kan inte göra ett dugg åt det.

F 8 skriver: ”Först och främst behöver jag en axel att gråta ut mot, jag har inte kunnat uttrycka mina känslor i årtal. Har burit på en mask i hela mitt liv och jag är så trött på det!! Jag vill träffa en psykolog, jag vill rymma från mitt liv, jag vill vara hemlig, kunna vara fri att leva mitt liv!! Jag vet faktiskt inte vem som skulle kunna hjälpa mig ... :(”

6. Intervju med syster, f. d. pojkvän och skolsköterska

6.1 Intervju med syster

Av förklarliga skäl är det nästan omöjligt att intervjua några i familjen/släkten. De ungdomar som lever hemligt skulle då bli avslöjade och för de ungdomar som har blivit utsatta för hedersvåld är positionerna redan låsta. Trots denna svårighet fick vi en möjlighet att intervjua Ikaros storsyster. Hon flyttade från familjen när Ikaros var sju år och har bott på annan ort i 10 år enbart för att ha möjlighet att leva sitt eget liv.

Systemen lyfter några intressanta infallsvinklar som kan vara värda att beakta. Den första handlar om förhållandet mellan att vara heterosexuell och att vara homosexuell. Systemen menar att det handlar om att falla utanför ramen och genom det inte ha samma tillgång till nätverk för stöd.

Systemen: Som jag ser det tycker jag att han har haft det svårare än vad jag har haft det. För jag har fallit inom ramarna för vad mina föräldrar tycker är helt ok. Alltså i mina föräldrars ögon finns det väldigt lite utrymme om man är olik. Den gängse normen är, om man är flicka, att man ska ha pojkvän, gå ut skolan med höga betyg och man ska plugga vidare och så. Jag har alltid varit väldigt duktig och skötsam, så det har varit rätt enkelt å bli hyllad av mina föräldrar. Jag har haft väldigt mycket stöd av min gymnasiepojkväs föräldrar. Jag var där jättemycket och fick liksom, leva ut mina känslor där. För i min familj, mamma och pappa var framförallt en ekonomisk och en praktisk trygghet. Mamma laga mat, hon städa, hon fixa, vi har båda blivit servade till max, men aldrig fått något känslomässigt stöd. Utan där har vi fått klara oss själva, men jag fick mitt forum att prata känslor hos min gymnasiepojkväs föräldrar, så jag har fått det. Det upplever jag att Ikaros inte har fått. Han har kunnat prata och han har haft mycket vänner, han är mer social än vad jag är, han har väldigt mycket bekanta och vänner. Jag tycker att han har haft det tuffare hemma i och med att han inte har kunnat prata om vem han är, utan han har fått hålla allting inom sig.

Ett annat förhållande som systemen funderat över är att hon och Ikaros haft olika relationer till sina föräldrar. Något som visar på att familjeverksamheter kan se väldigt olika ut och att arbetsdelningen inte alltid är given utifrån ett speciellt mönster.

Systemen: Jag och min pappa har haft ett mycket annorlunda förhållande än vad Ikaros och pappa haft. För jag och pappa var jämt tillsammans upp till jag var kanske tolv, tretton, vi spela fotboll, gick på karate, alltså vi var väldigt tigha. Medan det är först nu jag och mamma börjar ha en fungerande relation. För mig var hon väldigt frånvarande, hon hade inga åsikter, hon tog inte mitt parti överhuvudet

taget när jag kom upp i tonåren och behövde en mammas stöd. Utan jag har känslomässigt fått klara mig helt och hållet på egen hand. Medan Ikaros och pappa aldrig har gjort någonting tillsammans, utan det är han och mamma. Mamma tog honom till McDonalds och så. Det har varit de två.

Systemn ser också att relationerna mellan deras föräldrar har förändrats genom åren.

Systemn: Rollerna har förändrats väldigt mycket. När jag var liten var pappa envåldshärskare, så var det bara. Det var pappas ord och mamma sa alltid, du får fråga pappa. Idag är mamma mycket mer självständig. Hon tog körkort, nu är det i och för sig tio år sen, och mycket hände då. Hon tar sig ut på egen hand och träffar vänner. Hon säger åt honom, du kan sitta där och gnälla så går jag ut. De lever egentligen skilda liv och har alltid gjort, men de har någon slags trygghet i varandra.

Utifrån verksamhetsteorin kan vi se skillnaden mellan mamman och pappan. Mamman får genom körkortet tillgång till nya och andra verksamheter som socialiserar henne utifrån en alternativ kravstruktur, medan pappan blir kvar i sina gamla verksamheter. Något som också kommer fram i intervjuerna med ungdomarna är föräldrarnas förväntningar på sina barn, i detta fall pappans förväntningar på sonen.

Systemn: Jag tror att Ikaros inte har varit den pojken som pappa såg framför sig. Han var det när han var liten därför att han gillade bilar. Man ska veta att min pappas uppfattning om tjejer och killar är att tjejer leker med dockor och är hemma. Pojkar de är tuffa, de tar för sig, de stöter på tjejer och de är framåt och de är aggressiva. Alltså den typen av killar, som han var när han var ung, och till viss del den mentaliteten som fortfarande finns i Sydeuropa. Ikaros har inte fallit inom ramarna för den här bilden. Det har min pappa haft svårt att ta. Han har, som jag upplever det avskärvat sig mycket från Ikaros. Men sedan är han ofantligt stolt över vissa delar, det vill säga att han ser bra ut och att han är duktig i skolan. Han är stolt över vissa bitar som faller inom ramen för vad han tycker är ok. För pappa är det fundamentalt att det är hans son. Dels är det på ett övre plan att pojkar i allmänhet inte är homosexuella. Det är bara så äckligt, säger pappa, det är sjukt, det är onormalt. Det är nej, det går inte ihop med hans katolska tro. Om man går djupare ner så skulle hans son bara vara en sådan skam för de i Sydeuropa. Vad ska de säga och vad ska brodern här säga. Men även för pappas del att hans son, alltså hans son, han hade så många andra planer för honom. Han är värd så mycket mer, han är värd fru och barn och ett hus. Så det är på väldigt olika nivå. Framförallt, det är bara vad jag tror själv, är det fult, skambelagt och är äckligt och det är hans son. Nej det går bara inte. Ja det är hedern.

Medan mammans förväntningar är något annorlunda, något som även kom fram i de tidigare intervjuerna.

System: I min mammas fall är det annorlunda. Dels är det vad alla andra ska säga i släkten, min mormor till exempel, men jag upplever att där har förändrats en del. Min mamma är väldigt duktig på att hitta vems fel det är. Det måste vara någons fel att något sådant här händer och kan detta vara hennes fel att han har blivit så. Det är enormt tungt för henne. Sedan känner hon rädsla inför att han ska bli ensam i framtiden, att han inte ska få några barn och att han ska få aids. Men där är skammen mycket mindre än hos min pappa. För att hos mamma är det främst att han ska fara illa. Hon vill gärna prata honom tillrätta. Så att det är olika typer av känslor för dem båda inför Ikaros homosexualitet. Sedan är min mamma lättpåverkad av min pappa mest. Hon ändrar ståndpunkt hela tiden, beroende på vad hon läser och känner. Men för min pappa är det definitivt hedern.

Som vi nämnt tidigare är socialt våld en av många makttekniker för att föra ungdomen tillbaka till familjeverksamhetens mål. Systemen belyser hur föräldrarna genom ekonomi kan få kontroll över barnen.

System: Mig har han styrt, både och kan man säga. Jag flyttade till en annan stad när jag var tjugotre och det var det bästa jag någonsin har gjort. För att när jag var tjuugo, köpte han en lägenhet till mig och inredde den helt och hållet. Då tyckte jag bara att det var jätteskönt, men han styrde ju mitt liv mycket då. Vem som skulle vara där och vem som inte, vem som skulle sova över. Jag kände hela tiden, ok, det är ju pappa som har köpt lägenheten så jag får väl vara honom till lags. Det tycker jag man kan säga är ekonomiskt styrd. Sedan ville jag inte göra honom besviken för att han sa jämt att han har fixat och donat och arbetat och byggt upp allt det här för vår skull. På det sättet styrde han. Vad gäller Ikaros så har han alltid köpt grejer till oss, mycket. Vi har alltid fått cyklar och cd-skivor och video och bandspelare, så mycket. Alltså vi har fått mycket prylar av honom, men han har aldrig sagt så här att om du gör så, så får du inte detta. För han har inte behövt säga det.

Hans: Det finns där, outtalat på något sätt.

System: Ja det kan man säga ... man bara känner så i luften att, så här är det.

System lyfter en viktig punkt, nämligen hur föräldrarna ser på sina barn.

System: Jag tänkte bara säga detta, att för mina föräldrar handlar det inte i första hand om att Ikaros ska må bra. Hur ska jag nu säga det för att det ska bli rätt? Mina föräldrar tror att DE VET vad Ikaros behöver för att han ska må bra. De kan inte ta till sig att Ikaros själv kan känna vad som är bäst för honom. För att mina föräldrar har alltid varit och är: är man förälder då vet man bäst, så de vill inte höra. Mamma

har sagt flera gånger: ”Det kan ju vara så att Ikaros inser i framtiden att det är viktigt att ha barn och leva ett vanligt liv.” Men jag säger: ”Men mamma du lyssnar ju inte. Du vet ju inte vad som är bäst för honom och vad han känner. Om han känner att ok, om tio år vill han adoptera eller inseminera eller gifta sig med en tjej. Vad vet vi? Det är vad som är bäst för honom som är viktigast och det vet han själv, inte du.” Det är mycket därför som mina föräldrar är blockerade. För att de är föräldrar och de vet bäst och de vet hur de är och Ikaros kan inte veta vad som är bäst för honom. De har ingen tillit till att barn även om de är tjugo, trettio eller fyrtio år kan bedöma vad som är bäst för dem. Utan man kan alltid prata till rätta om man är förälder. Det är rätt mycket huvudet på spiken faktiskt.

Detta förhållningssätt ligger nära vad som kallas paternalism. Det utgår från att det finns över- och underordnade verksamheter där de överordnade, som föräldrarna i vårt fall, genomför handlingar mot den underordnades, Ikaros, vilja med hänvisning till hans bästa. Detta motiveras med att den överordnade är mest lämplig att bedöma vad som är bäst för den underordnade. Oftast sker det under ett sken av välvilja. Som motsats till paternalism används begreppet empowerment, som brukar översättas med ”att sätta i stånd”. Empowerment handlar om att möjliggöra för individen att själv ta kontroll över sitt eget liv, att göra det möjligt för individen att vara delaktig i det som rör henne/honom, ställa och uppnå egna mål och att strukturer i samhället går att förändra. Paternalism och empowerment finns även som företeelse inom det sociala arbetet (Starrin & Jönsson 2000:208-213). En intressant fråga blir hur sociala insatser baserade på paternalism kan bryta i detta fall föräldrapaternalismen. Vad tror systemen att det finns för möjligheter att nå föräldrarna?

System: Det finns möjlighet att nå min mamma. För att kunna nå min mamma måste man först börja med att säga att det inte är hennes fel. Hon har inte gjort något fel, hon har gjort vad hon har kunnat, hon har varit en bra mamma och så vidare. Jag tror att man kan nå min mamma. Men så länge hon bor med min pappa, även om hon har blivit mycket mer självständigare än förr, så påverkar pappa ändå henne. För det har han gjort i 30 år. Hon kan alltså inte bara stänga av. Jag tror att mamma hade gått att nå om hon hade fått prata med andra i liknande situation. Men då måste någon ringa på dörren och bokstavligt talat hämta henne. För jag har sagt, men ring RFSU, prata med andra. Det finns massor i din situation. Men min pappa tror jag inte går att nå för han, han lever ju mycket och mycket utanför. Han är hemma i huset, fixar och donar. Sedan träffar han några vänner från olika länder i Sydeuropa, så han träffar ju ingen som skulle kunna ge honom någon form av input. Jag tror att pappa inte går att nå överhuvudet taget. Om Ikaros hade försökt ta livet av sig, möjligen hade han öppnat ögonen då, men han, men nej, det tror jag inte.

6.2 Intervju med f. d. pojkvän

En dimension som oftast glöms bort i diskussionen om hedersrelaterat våld är partnern. I vårt fall är det en samkönad relation till respektive flick- eller pojkvän. Vi har inte kunnat intervjua någon av ungdomarnas flick- eller pojkvänner under tiden de varit utsatta. Hos en av ungdomarna har vi sett de svårigheter som finns i relationen, men något våld har inte utövats direkt mot pojkvännen. Efter mycket möda fick vi tag på en före detta pojkvän som ställde upp och berättade om tiden de hade sällskap och hur han blev utsatt för hot. Framöver kommer vi att kalla honom för pojkvännen. Det första stora problemet som han lyfter fram är hemligheten med relationen.

Pojkvän: Han bodde hemma hos sina föräldrar. Vårt förhållande var ju väldigt hemligt och så där. Hela förhållandet var väldigt intensivt. Vi var väldigt mycket hemma hos mig i lägenheten. När vi var ute i början så var vi mer som polare. Så det var ju inte alls någon som visste om det, inte ens mina vänner visste om det. Det var väldigt hemligt.

Hemligheten blir en begränsande faktor i relationen för båda parter. Det är omöjligt att etablera sig som pojkvän i en gemenskap med en heteronormativ hederskodex. Samtidigt är det svårt för den unge att gå in i pojkvännens familj/släkt för risken att bli upptäckt. Detta medför att båda i sin relation blir i mångt och mycket isolerade.

Pojkvän: Han var så himla rädd att någon skulle få veta det. Han är från ett Mellanösternland och det skulle kunna sprida sig väldigt fort att han är från (namnet på landet) i staden vi bodde. Så det var väldigt känsligt. Det var nog därför. Han ville inte att det skulle komma ut. På så sätt var det bara han och jag. Ja, jag var ju väldigt begränsad. I och med att man inte kunde prata speciellt så, folk undrade ju och man vågade inte berätta för mycket.

Pojkvännen berättar om själva händelsen när den unge kom ut.

Pojkvän: Det blev i den vevan hans föräldrar började misstänka saker och ting. För han var väldigt så, bjöd hem mig till sina föräldrar och det gör man väldigt ofta i de kulturerna. Samma om man är vän och så där. Men hans föräldrar undrade. Tyckte det var jättemärkligt att jag var äldre och varför han umgicks med en äldre kille och så. Sedan kom ju frågan och så fick de veta det och det var då helvetet bröt löst och alltihop ... Det första som hände var att ... de sa till honom att han aldrig mer var välkommen hem och att han kunde lika bra ta sitt eget liv för att han var skam för familjen.

Tiden efter innehåller en rad olika viktiga skeenden som verkar återkomma fast ibland i annan ordning. Som en första åtgärd föreslår föräldrarna att han ska studera utomlands, först i hemlandet sedan i ett sydeuropeiskt land.

Pojkvän: De köpte en resa till honom för att han skulle resa till Sydeuropa. De ville först ta honom till hemlandet, men det vägrade han. Istället åkte han till Sydeuropa för att gå i skola. Så ringde han mig, precis när han hade kommit ner dit, eftersom hans föräldrar hade reagerat jättehårt. Sedan kom han tillbaka bara ett par dagar efteråt, för att han pallar inte att vara där nere. Så kom han tillbaka till mig och sedan fick jag skulden för alltihopa. Det var mitt fel att han inte hade fullföljt sina grejer där nere.

Att föreslå en utlandsresa, framför allt till hemlandet är en vanlig strategi, ett exempel är Pela och hennes resa till hemlandet för att bli mördad. En annan strategi, som Nennes fader gjorde, är att i hemlighet ordna dubbelt medborgarskap, vilket kan försvåra hemresa när man väl kommit till hemlandet. När föräldrarna märkte att de fortfarande var tillsammans började de även hota pojkvännen.

Pojkvän: De hotar mig till livet. De skulle fixa mig och ta bort mig. Fan, jag var problemet. Jag fick poliseskort en dag, för att de hade ringt honom och sagt till honom att jag skulle bli fixad den dagen. De visste var jag jobbade och allting. Då ringde han mig direkt för att varna mig, för han blev självklart jätterädd. Han sa att jag skulle ta det jättoförsiktigt och sedan ville jag polisanmäla, men det ville inte han. För han ville inte utsätta sin familj för detta. Så jag gjorde aldrig en polisanmälan, utan jag begärde enbart poliseskort liksom, för att komma hem just den dagen eftersom han hade sagt att det skulle ske någonting ...

Det blir ett dilemma för pojkvännen, han vill skydda sig för våldet och samtidigt vill inte den unge utsätta sin familj för polisanmälan. Pojkvännen beskriver vidare att våldet mot honom inte var någon slump. Det var planerat inom familjen och delegerat.

Pojkvän: De hade bestämt inom familjen. Ja, de hade bestämt att de skulle fixa detta. Det var hans bror, en storebror. Han gick på droger. Jag vet inte om det var att han rökte något eller gick på kokain, han hade jättemycket problem med droger i varje fall. Det var han som skulle göra det då, så att... så att jag var väldigt rädd. Ett tag gick jag faktiskt beväpnad när jag gick ut med min hund på kvällarna. Jag visste att de visste var jag bodde. Det var väldigt så att man var väldigt försiktig. Så jag gick ju beväpnad med kniv (skrattar). Det var kanske lite nojigt, men man var ju väldigt rädd. Det var en ny situation som man aldrig hade varit utsatt för egentligen tidigare, det var ju helt konstigt, så att ...

Under tiden försökte pojkvännen skaffa sin partner en egen lägenhet.

Pojkvän: Jag hjälpte honom att hitta en etta genom de sociala myndigheterna i staden. De visste inte hur man skulle agera. De ville ta dit hans föräldrar till möte och prata om då. Det kan man inte. Man kan inte bara blanda in liksom en massa. En socialtjänst kan inte ta dit föräldrarna, speciellt i den situationen som det var. Det var ju tabu. Det var ju skämmigt för familjen liksom, att deras son var tillsammans med en kille och skulle de diskutera med någon utomstående. Det fanns ju inte. Till sist fick han hjälp med lägenhet och bidrag och så.

Samtidigt fortsatte familjen med den psykiska terrorn mot den unge.

Pojkvän: Det var en psykisk terror. Han fick inte komma hem, Han liksom var inte deras son längre. En massa såna här saker blev han utsatt för. Han mådde jättedåligt, han grät väldigt ofta. Dessutom att han bodde hos mig sedan och det blev väldigt ohållbart.

Allt detta tillsammans utlöser en självdestruktivitet hos den unge.

Pojkvän: Han var hemma hos sina föräldrar, för att de ville att han skulle flytta hem och det gjorde han sen. Jag tyckte att det var bra om de kunde försöka lappa ihop deras förhållande. Men det slutade med att han ringde mig en kväll och sa att han skulle säga hej då. Då förstod jag att han hade gjort någonting. Jag ringde upp igen och det var hans syster som svarade. Jag sa spring upp och kolla i hans rum för jag tror att han har tagit någonting. Det gjorde de och det slutade med att han blev inlagd på akuten. Det visade sig att han hade tagit råttgift, ätit det för att han var så trött på alltihop. Så blev han bra av det, för det var ju inte så att det hunnit verka egentligen, men han fick väl hjälp där. Sedan var det andra gånger han har tagit piller, en massa medicin han snott av sin brorsa, sådana här konstiga piller och fler gånger, så allvaret växer direkt.

Pojkvännen berättar också om att stöd fanns inom gruppen, inte bara inom samma ålder utan även bland de något äldre, vilka också var kritiska till den unges föräldrar.

Pojkvän: Hans vänner, alltså vänner från hemlandet, de fick veta detta senare att vi var tillsammans och det var inga problem med dem. De tyckte att allting var knäppt, att hans föräldrar reagerar.

Hans: Du menar att de ungdomarna som var i samma grupp, de hade större förståelse för det hela, mer än föräldrarna?

Pojkvän: Mer än föräldrarna ja ... och sedan andra. I sådana här minoritetsgrupper är det många från samma land som bor i samma stad. Så att det spred sig till sist att vi var tillsammans. Då var det väldigt många äldre, de var väl i tretti-, trettiofem- eller fyrtioårsåldern, som jag är nu, som visade sitt stöd för honom och mig, alltså

för vårt förhållande. De tyckte liksom att ingen skulle förstöra detta och väldigt många backade upp oss, senare.

Vad pojkvännen säger är att bara för att en familj använder hedersrelaterat våld behöver det inte betyda att hela gemenskapen anser det riktigt. I vår iver att hjälpa får vi akta oss för generaliseringar. Pojkvännen lyfter upp ytterligare ett fenomen, nämligen vikten av att titta på hela familjen och gemenskapen där det utspelar sig. Den starka reaktionen, anser pojkvännen, bottnar bland annat i att den äldre brodern, som skulle döda honom, var missbrukare, en skam. Dotterns pojkvän var inte som de hade tänkt sig och så vidare. Genom att se familjen som en verksamhet får vi större förståelse för vad som sker mellan samtliga inblandade och i förhållande till den yttre kontexten. Familjen stod inför hotet att inte ”producera” en son som kunde föra hedern vidare.

Pojkvän: Det var bara hans föräldrar, som tyckte så illa om det. Det var skam. Jag vet att min kille berättade att han trodde att det var mycket skam. Också för att hans bror inte har klarat sig själv, använder droger och nu hans andra son. Dottern följer inte heller reglerna. Det är som om de hade tappat greppet om hela sin uppfostran med barnen, verkade vara så i varje fall. Att de inte hade någon kontroll. De ville väldigt mycket styra. Speciellt mamman ville styra barnen mycket. Vem dottern skulle gifta sig med och sådana saker. Hon tyckte inte om pojkvännen till exempel. Det var ju liksom mycket negativt kring alla sakerna.

När pojkvännen får möjlighet att sja om framtiden svarar han.

Pojkvän: Jag skulle ha sökt hjälp mycket tidigare. Hade inte försökt ta det så mycket själv. Jag skulle kanske inte låtit honom flytta in hos mig, som då skapade ännu större problem för honom egentligen. Det hjälpte ju inte honom att han bodde hos mig, för det stack mer i ögonen hos dem. Utan att han skulle ha klarat sig mer på egen hand, fast vi ändå skulle kunna fortsätta. Vi har jättebra kontakt idag. Han är tillsammans med en annan kille från samma land. De bor i en annan stor stad idag och det funkar jättebra med hans föräldrar nu. Det är inga problem. De har liksom förstått att det är så, att det inte är någonting han kan välja.

6.3 Skolsköterskan

Förutom skolkuratoren som vi intervjuade när det gäller Hobit tog vi även kontakt med en skolsköterska för en intervju. Anledningen var att hon hade rapporterat fyra fall av hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Vi var nyfikna på vad det var som gjorde att hon hade sett dem, samtidigt som vi ville få mer ”kött på benen”. En viktig aspekt som kom fram i intervjun var en eventuell skillnad mellan föräldrars hållning till döttrar och deras hållning till söner. Processen verkar gå i riktning mot att flickor hålls kvar i familjen medan pojkar stöts ut ur den. En annan aspekt som blir tydlig är att på

grund av samhällets regler om föräldrarnas försörjning så faller ungdomar 18–20 år utanför myndigheternas ansvar, som vi nämnt tidigare.

Skolsköterskan: Våldet mot flickor ser annorlunda ut än våldet på pojkarna. Jag har inte jobbat mer än fyra och ett halvt år på den här skolan, men där har jag haft vid flera tillfällen flickor som har behövt få ny identitet. Flickor som har behövt fly med hjälp av socialen och så. Flickor som har blivit slagna hemma eller väldigt hårt kontrollerade på något vis. Medan killarna, det ser man inte så mycket. Men det är ju lika ofta som man bestämmer att killen i familjen ska gifta sig med någon. Eller att han ska bete sig på ett sätt som han inte tycker om. Och då har jag haft flera killar som faktiskt har blivit utkastade hemifrån. Ungefär som i de fall som jag lämnade in till er på grund av sexuell läggning. Men också på grund av andra anledningar att de inte vill gifta sig med den flickan föräldrarna valt. De har utsatts för våld.

Hans: De blir utkastade helt enkelt?

Skolsköterskan: Ja, de är inte välkomna där längre. Vi har sådana regler här, att föräldrarna är skyldiga att försörja ungdomen tills det att de är tjugo år om de går på gymnasiet. Så socialen vill ju inte betala för de här ungdomarna. Ofta är de kanske sjutton, arton, nitton år. Det finns inga fosterfamiljer för sjuttonåringar. Killarna råkar ofta väldigt illa ut på så vis. De driver på staden. Jag har haft pojkar som legat på härbärgen, som har legat i källare och lite överallt för socialen vill inte hitta en lägenhet. Det finns ju inga lägenheter ens en gång till småbarnsföräldrar. Alltså de här unga killarna kommer kanske sist i kön, på något vis.

Elisabet: De har ingen skyldighet heller då?

Skolsköterskan: Nej, eftersom det är föräldrarnas skyldighet, så försvarar sig socialen, kanske med all rätt, att det här inte är vårt bord, utan att föräldrarna är skyldiga att försörja. Men föräldrarna är ju inte intresserade. De har ju stött bort den här killen då. Medan tjejerna oftare kontrolleras i hemmet. Återigen det här är fullt subjektivt. Det är bara min upplevelse av det, men att tjejerna oftare kontrolleras genom att de inte får träffa dem de vill, de får inte, gå hemifrån överhuvudet taget, de ...

Hur kommer då ungdomarna till skolsköterskan? Hon söker själv upp dem eftersom det går dåligt för dem i skolan.

Skolsköterskan: Jag vet en av killarna till exempel han hade blivit utkastad hemifrån. Han hade redan fått en bostad hos en kompis. Det var mer för att det gick jättedåligt i skolan och han hade hög frånvaro och han skötte sig inte där. Då kallade jag honom. Sedan kom det här fram i samtal när man försöker klura ut vad det är som gör att det går dåligt. Så det är inte självmant, ”nu går jag till syster”.

Elisabet: Det var du som tog kontakt med honom?

Skolsköterskan: Ja, eftersom han hade hög frånvaro och det gick dåligt i skolan, men å andra sidan frågade jag inte honom om hans sexualitet. Utan det var något som kom fram, som han berättade sen. Därför att livet var så svårt. Den andra killen kom självmant. Därför att han hade ingenstans att bo, han hade fått bo i någon etnisk förening, som hade någon lokal. Så hade han någon kompis som han inte fick vara kvar hos längre. Då blev han tvingad liksom, ”någon måste hjälpa mig”, det var mer nöd, känns det som. Och den killen vet jag inte vad det blev av för jag kunde inte hjälpa honom, det är jättejobbigt alltså det här.

Skolsköterskan berättar om hur pojken själv blir ”problemet” och får försöka finna lösningen själv.

Skolsköterskan: Nu har jag inte någon större erfarenhet av detta men jag känner den här killen som blev faktiskt utslängd och som inte hade någonstans att bo. Alltså det låg i luften hela tiden. Det fanns en lösning och hade han kommit hem och sagt: ”Okej jag gifter mig med den här tjejen.” och gjort det, så hade det gått. Den styrka det krävs att fortsätta säga nej till det, trots att man sover på gatan, så länge. Vi pratar om månader. Att liksom att gå i samma kläder, att inte ha en garderob, inte ha någonstans att läsa och inte ha någonting. Man måste kunna hitta något ställe, något, men det finns ju inte. Det finns ju för tjejer. Det finns ju mer egentligen. Det finns de här kvinnojourer och sedan har man något annat om man blir skadad hemma. Sedan så finns, jag upplever och det är också kanske väldigt mycket min upplevelse, men att socialen är mer benägen att hindra flickor att sova på gatan än pojkar. Att man på något vis vaskar fram, men det finns ju inte. De har ju ingenting att erbjuda heller. De får vända sig till härbärgen, men att komma med en artonårig ungdom, som inte har några missbruksproblem och ingenting och låta dem ställa sig i kö till härbärgen. Det funkade ju inte, det går inte. Där är det tunga missbrukare och kriminella. Man kan inte blanda det här. De ska inte behöva känna sig som en kriminell eller som en missbrukare för att de har blivit utslängda. Jag tycker att det är för killarna så är det ... en viktig del att bo någonstans.

Genom citatet uppdagas vad det är skolsköterskan gör för att se HBT-ungdomarna: Hon frågar den där extra frågan. Hon är öppen för olika svar och ger även aktivt möjligheten att komma ut i samband med problemet. Något som återkommit under kartläggningen är att yrkesverksamma upplevt det som svårt att ställa ”nästa fråga”. Skolsköterskan ser det som helt naturligt att fråga.

Skolsköterskan: Ja, hon pratade om att det var jobbigt hemma. Att föräldrarna inte gillade hennes partner eller kompis och så gick hon förbi det. Då frågade jag varför de inte tyckte om hennes kompis. Så ryckte hon bara på axlarna. Då frågade jag om

det handlade om homosexualitet. Då sa hon ja. Det var inte heller att hon kom fram och berättade. Utan det var nog väldigt skönt för henne att få berätta det liksom.

Elisabet: Vad hände då, när du hade sagt så?

Skolsköterskan: Oj, det var en jättelättnad för henne tror jag. För det kom jättemycket. Det är så underbart allting, det var så härligt och hon var så kär. Det var trösten, för sedan när hon var hemma sa pappa att hon var psykiskt sjuk, att hon var äcklig, att han äcklades av henne. Så fort hon gick in i rummet så gick han ut. Han kunde inte vara i samma soffa och han svarade inte på hennes tilltal. Där kom vi också in på det här att jag kanske drar gränser annorlunda, det var inte fysiska våldet. Men jag tycker att det är våld, när man inte kan liksom vara i sin familj.

7. KASAM

Efter det att vi intervjuat ungdomarna fick de fylla i Antonovskys Livsfrågeformulär. Formuläret är en självskattningsskala som består av 29 frågor. Varje fråga besvaras utifrån en sjugradig skala, där den sammanlagda spridningen kan bli mellan 29 och 203 poäng. En högre poäng visar enligt teorin på en högre känsla av sammanhang och man har därmed större möjlighet att hantera svårigheter i sin livssituation. Svaren vi fick från ungdomarna har inte utsatts för någon mer ingående analys, eftersom det krävs minst 30 undersökningspersoner för att kunna räkna ut någon tillförlitlig statistik som är jämförbar. Dessutom är 10 av de 12 ungdomarna pojkar. Detta gör att man inte kan dra några slutsatser om ungdomarna som grupp.

Om vi, med ovanstående reservationer i minnet, ser till ungdomarnas svar på KASAM-formuläret kan vi konstatera följande: De har ett KASAM-medelvärde på 121, med högsta poäng på 162 och lägsta poäng på 83. Vi diskuterade vårt material med Jan Gassne, som forskar på socialhögskolan i Lund utifrån KASAM (041108). Tre av de tolv respondenterna sticker ut med höga värden. De tillhör en grupp som går in i vuxenvärlden med en grundtrygghet och är klara över sin situation. De som ligger runt 100 tillhör en grupp där många upplever sig deprimerade. Den som ligger på 83 tillhör en grupp i vilken det finns en stark risk för självmord.

Om vi igen har i minnet att materialet är begränsat och därför inte direkt jämförbart och räknar bort ojämnheten med de tre personerna med högt värde får vi ett nytt medelvärde, som blir 110. Gassne berättar att han, tillsammans med Martin Olsson som också forskar kring KASAM, inventerat litteratur där KASAM-frågeformuläret har använts runt om i världen och funnit mer än 500 publicerade studier. Av dessa 500 studier är det enbart tre som erhållit ett medelvärde av 110 eller lägre. Med den försiktighet som det begränsade antalet kräver tyder de låga KASAM-värdena på traumatiserande upplevelser hos ungdomarna, som i materialet utgörs av en majoritet pojkar. Gassne menar att resultatet kan peka på ett alarmerande förhållande hos gruppen ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

Det finns två överlevnadsstrategier, enligt Werner & Smith (1992), som ungdomarna kan välja. Den första, som några få använder, är att själva aktivt leta upp personer, oftast äldre, som kan hjälpa dem. Den andra, som de flesta brukar, är att de själva måste bli sedda, de måste aktivt letas upp. Den senare strategin lägger ett större ansvar på samhället för dessa ungdomars hälsa. I detta sammanhang är det värt att nämna Donna F. LaMars bok från 1992 *Transcending Turmoil. Survivors of Dysfunctional Families*. Vår förhoppning är att denna rapport ska öka vuxna yrkesverksammas vilja och förmåga att se och att aktivt leta upp ungdomar. Med det lämnar vi frågan och hoppas den följs upp i någon annan forskning.

8. Slutdiskussion

Vi har beskrivit att hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning förekommer i:

Verksamhetssystem i vilkas kultur det finns en heteronormativ hederskodex, som kräver våld för att återföra medlemmar till denna eller för att exkludera dem.

Genom vår breda ansats har vi funnit att hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning inte är signifikant för exempelvis en kultur, etnicitet eller religion. Istället finns det överallt där ovanstående gemenskaper eller familjeverksamheter verkar. Kartläggningen visar på en stor variation av ungdomar, som vanligtvis inte förknippas med hedersrelaterat våld, till exempel funktionshindrade och adopterade.

Vi har försökt visa på det komplicerade i frågan. En komplexitet finns inbyggd i det faktum att våld alltid har inslag av makt. De vuxna i en familj/släkt har alltid ett maktövertag. Detta kan man välja att använda i syfte att fostra barnen till självständiga individer med förmåga att ta egna välgrundade beslut. Det finns också möjlighet att använda makten till att pressa sina barn till att agera enligt den fastställda normen. Makten utövas av både män och kvinnor, den riktas mot både pojkar och flickor. Det är alltså inte enbart fäder eller manliga släktingar som utövar våld mot sina döttrar. Kvinnor kan vara förövare, pojkar kan vara offer. I systemet ligger oftast den arbetsdelningen att det är mannen som är utövare av våldet. En diskussion som måste föras vidare är alltså om regeringens definition av hedersrelaterat våld utifrån en könsmaktsordning ringar in och förklarar hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Ytterligare en diskussion som behöver lyftas fram, när det gäller det hedersrelaterade våldet, är skillnader och likheter mellan det homofientliga familjevåldet och det hedersrelaterade våldet på grund av sexuell läggning.

Ungdomar som blir utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning är mer utsatta ju fler faktorer som samverkar. En faktor som påverkar graden av utsatthet är antalet förövare i släkten/gemenskapen. Ju fler förövare desto högre utsatthet och begränsning. En annan faktor är den sociala förankringen. Med en god förståelse för samhällets lagar och regler kan man lättare söka stöd utanför familjen. Ju mer man står utanför sitt sammanhang socialt och samhälleligt desto mer blir man beroende av sin familj/släkt.

Genom kartläggningen har vi kommit i kontakt med, eller hört talas om, 53 ungdomar som lever under hot om att bli eller har blivit utsatta för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning. Det vore orimligt att anta att dessa 53 skulle utgöra den totala summan av utsatta ungdomar i Skåne med tanke på mörkertal, som att ungdomarna själva är en del av den kultur som de ska anmäla, där de har internaliserat skammen och i vissa fall även att våldet är berättigat. Med andra ord kan vi anta att det finns betydligt fler, hur många är

omöjligt att säga. Om vi tänker oss att vi har nått var tionde skulle det ge ett antal på över 500 ungdomar.

Kartläggningen visar klart på att homo- och bisexuella pojkar och flickor är osynliga i skolan, på ungdomsmottagningar, inom socialtjänsten och hos polisen. Det är inte bara en osynlighet på grund av det hedersrelaterade våldet, utan framför allt utifrån deras sexuella läggning. Detta har troligen sin grund i att yrkesverksamma har bristfällig kunskap om sexualitet och ungdomars sexuella utveckling samt hedersrelaterat våld. Ibland kläds dock ett repressivt tänkande i ord av omvårdnad, men blir för ungdomen förtryckande.

Vi ser också genom kartläggningen att ungdomarna är utsatta för traumatiska upplevelser och att de i sina berättelser och skattningsformulär uppvisar en förhöjd nivå av självdestruktivitet. Vissa mår så dåligt att de har självmordstankar, en del av dem har också försökt ta sina liv. Samtidigt framkommer att råd och stöd samt åtgärder riktade mot denna grupp inte bara är bristfälliga utan i många fall existerar de inte.

Ett förhållande som påverkar de ungdomar som inte längre är välkomna hemma är om de faller mellan myndigheternas och föräldrarnas ansvar. Ungdomar som är 18–20 år gamla och går i skolan har föräldrarna fortfarande ekonomiskt ansvar för. Om föräldrarna väljer att inte längre ta det ansvaret har inte samhället en lagstadgad skyldighet att ta vid. Detta förhållande visar på att det finns behov av boende med stöd. För att fånga upp alla ungdomar krävs det att personal och eventuella familjehemsföräldrar har HBT-kompetens. Framförallt pojkar står idag utan möjlighet till stödboende.

Genom kartläggningen har det framkommit att ämnet är större än vad vi har trott. Det behöver därför belysas mer och vidare forskning är nödvändig. I det sammanhanget är det viktigt att ta fram den motsägelse som framkommer mellan enkätsvaren och ungdomarnas berättelser. Om vi utgår från ungdomarnas berättelser förstår vi att samhället måste ta ett större och aktivare ansvar för frågan.

Trots regeringens insatser, och att hedersrelaterat våld stått högt på den svenska agendan, lyser samarbetet mellan myndigheterna och samarbetet med frivilligorganisationerna med sin frånvaro. Det saknas kunskap och erfarenhet och därigenom har de yrkesverksamma som kommer i kontakt med ungdomarna inte kunnat skaffa sig en handlingskompetens. På så sätt kan man inte agera varken i tid eller på ett korrekt sätt.

Den 13 december 2004 överlämnade Åsa Eldén utredningen *Ett slag i luften* till regeringen om hur kvinnofridsreformen motverkat mäns våld mot kvinnor. Betänkandet visar på att nästan ingenting gjorts, personella och ekonomiska resurser är obefintliga och en total brist på samsyn mellan myndigheter råder om hur man ska tackla våldet. Med den bakgrunden är det inte underligt att homo- och bisexuella ungdomar som utsatts för

hedersrelaterat våld är osynliga i sin utsatthet och inte får den hjälp och det stöd de behöver. Idag ligger fokus på den heteronormativa könsmaktsordningen och den patriarkala arbetsdelningen. Vi menar att det är dags att lyfta blicken för att se på det dialektiska förhållandet mellan dessa och de verksamheter och verksamhetssystem vilkas kravstruktur frambringar en sådan patriarkal könsmaktsordning. Detta är ett perspektiv vi finner mer konstruktivt och produktivt.

Vad som saknas är också förebyggande åtgärder liksom tidiga insatser, samt intensiva åtgärder för hela familjen efter hedersvåldshändelser, oavsett om de haft dödlig utgång eller ej. Med andra ord behövs en rad insatser som måste ske på olika nivåer i samhället. För den fortsatta diskussionen vill vi utgå från följande illustration (illustration 3).

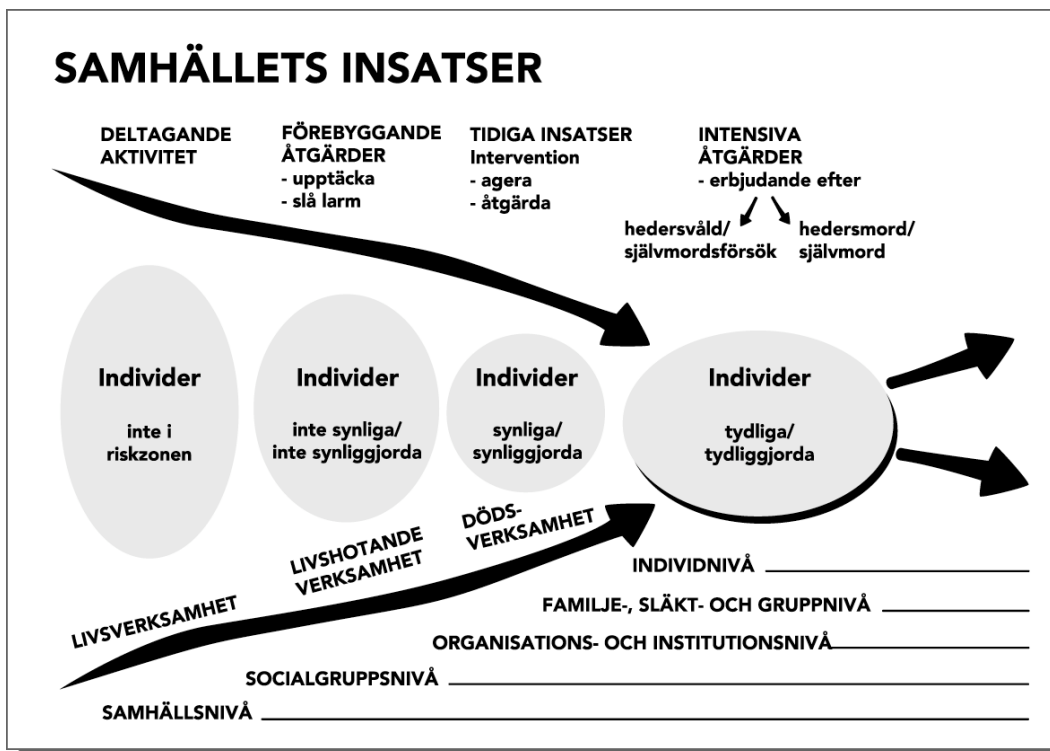

Illustration 3. Samhällets insatser av förebyggande arbete och behandling på olika nivåer.

Inspirerat av Hammerlin & Schjelderup 1994

Ovanstående illustration visar från vänster till höger att vi alla i ett samhälle deltar i en livsverksamhet där vi påverkas genom aktiviteter vi deltar i. I samhället kan en gemenskap eller släkt ha en livshotande verksamhet där de utsatta inte är synliga eller inte blir synliggjorda av samhället. Här behövs förebyggande åtgärder som gör att man får ökad kunskap och kan upptäcka och slå larm på ett tidigt stadium. Vidare kan en familj i denna gemenskap eller släkt ha en verksamhet med dödlig utgång, en dödsverksamhet, som får individen att bli synlig och synliggjord genom kontakter med samhället, som sjukhus och polis. I denna fas behövs insatser och interventioner där samhället agerar och

åtgärddar. Slutligen kan den enskilda individen komma i den situationen att hon/han blir utsatt för hedersvåld eller försöker ta sitt liv. Individen kan också bli mördad i hederns namn eller ta sitt liv. I båda fallen behövs intensiva åtgärder med erbjudanden till individen samt familjen.

Vi vill med illustrationen visa att det sker en process av verksamheter eller gemenskaper som inom ramen för större verksamheter eller gemenskaper rör sig från en livsverksamhet till en dödsverksamhet. Detta sker utan att de omgivande gemenskaperna eller verksamheterna behöver omfatta eller ens hylla våldsverksamheten.

8.1 Förslag till åtgärder

Skolpersonal, ungdomsmottagningarnas personal och socialförvaltningarnas personal bör erbjudas grundläggande utbildning om sexualitet, med särskild inriktning på heteronormativitet och HBT-kunskap, samt hedersrelaterat våld. Det vore också önskvärt att inslag om detta fanns redan under grundutbildningen för lärare, socionomer, barnmorskor, psykologer och så vidare som tjänstgör inom dessa verksamheter. Personalen bör även informeras om och erbjudas kontakt med RFSL, RFSL Rådgivningen Skåne, RFSU och HBT-samhället i stort.

Polisen bör också erbjudas ovanstående utbildning samt se över sitt inrapporteringsystem. Utbildning bör även ske av ledningscentralen (SOS) och familjevåldsutredarna så att ärenden kategoriseras och åtgärdas som hedersvåld på grund av sexuell läggning, till exempel att det finns en brottskod för hedersrelaterat våld. Vidare bör utbildning om HBT-frågor respektive hedersrelaterat våld ske redan under grundutbildningen. Även jurister bör ges samma utbildning för att kunna driva och döma denna typ av ärende.

De frivilligorganisationer som är i kontakt med, eller kan komma i kontakt med, HBT-ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning bör erbjudas HBT-kompetens.

Vidare behövs stödjande insatser för ungdomar som är i riskzonen för att utsättas, eller har blivit utsatta, för hedersrelaterat våld, till exempel samtalsgrupper. I detta sammanhang är internet en tillgång som måste utvecklas med hemsidor med information, mötesplatser med mera. Dessutom behövs åtgärder i form av stödboende, förutom det skyddade boendet som numera finns i Skåne.

Samhället bör se över lagstiftningen så att socialtjänsten kan göra insatser för dem som ännu går i skolan och är 18–20 år, trots att föräldrarna är underhållsskyldiga. Regeringen bör ytterligare påverka myndigheter att samverka med varandra och med frivilligorganisationer.

Vi kan konstatera att arbetet mot homofientlighet i samhället behöver intensifieras för att förebygga och motverka hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning.

Slutligen anser vi att det är nödvändigt med ytterligare forskning om hedersrelaterat våld, där HBT-ungdomarnas position också blir tydliggjord.

9. Referenser

9.1 Litteratur

- Aldrich, Robert (2003), *Colonialism and Homosexuality*. London och New York: Routledge.
- Anderson, Elijah (1999), *Code of the street. Decency, violence, and the moral life of inner city*. New York: W. W. & Company Inc.
- Antonovsky, Aaron (1997), *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Baird, Vanessa (2004), *Sex, Love and Homophobia: Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Lives*. Amnesty International's Human Rights Issues series.
- Baroja, Julio Caro (1974), Honour and shame; A Historical Account of Several Conflicts. I Peristiany, John George (ed) *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*. Great Britain: The University of Chicago Press.
- Bourdieu, Pierre (1996), *Symbolisk makt*. Oslo: Pax.
- Campbell, John K. (1974), Honour and the Devil. I Peristiany, John George (ed) *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*. Great Britain: The University of Chicago Press.
- Davis, John (1977), *People of the Mediterranean*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Eldén, Åsa (2003), *Heder på liv och död. Våldsamma berättelser om rykten, oskuld och heder*. Doktorsavhandling i sociologi: Uppsala Universitet.
- Galtung, Johan (1981), *Om vold*, PaxLeksikon, bind 6. Oslo: Pax.
- Hammerlin, Yngve & Schjederup, Georg (1994), *Når livet blir en byrde*. Oslo: Ad Notam.
- Hammerlin, Yngve (2002), *Den "totalitära familje" og dens volds- og maktformer*. I Råkil, Marius (red) *Menns vold mot kvinner – behandlingserfaringer og kunnskapsstatus*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hanner, Hans (2002), *Psykisk hälsa och ohälsa hos ungdomar 16 – 24 år som attraheras av personer av sitt eget kön. En enkätundersökning*. Psykologiska institutionen, Stockholms universitet.
- Hansson, Kjell & Cederblad, Marianne (1995a), *Salutogen familjeterapi*, Focus på familjen 1/1995, vol 23, sid 2 – 18. Oslo.
- Hansson, Kjell & Cederblad, Marianne (1995b), *Känsla av sammanhang, Studier från ett salutogent perspektiv, Nr 6 1995*. Lunds Universitet, Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri.
- Hegna, Kristinn & Kristiansen, Hans W. & Ulstein Moseng, Bera (1999), *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velfärd och aldring. NOVA rapport 1/99.
- Hult, Stefan & Waad, Tommy & Cederblad, Marianne & Hansson, Kjell (1996), *Salutogen miljöterapi i teori och praktik – en introduktion för blivande salutologer, Nr 7 1996*. Lunds Universitet, Institutionen för barn- och ungdomspsykiatri.
- Jansson, Joakim & Lewrén, Lillemor (2002), *Gymnasieungdomars attityder till*

- homo- och bisexualitet*. Examensarbete: Institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet.
- Johansson, Lasse (2004a), *Rätt till sin egen kärlek. Rapport om situationen för ungdomar som p g a sin sexuella läggning utsätts för brott av närstående*. Länsstyrelsen i Västra Götaland.
- Johansson, Lasse (2004b), *Avgörande Livsfråga! Resultat av kartläggning om: Flickor utsatta för hedersrelaterat hot och våld i Västra Götaland utanför Göteborgsregionen, 2003*. Länsstyrelsen i Västra Götaland.
- Khan, Badruddin (1997), *Sex Longing & Not Belonging*. Thailand: Floating Lotus USA.
- Kimball, Charles (2004), *När religionen blir ond*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Knutagård, Hans (2003a), *Introduktion till verksamhetsteorin*. Lund: Studentlitteratur.
- Knutagård, Hans (2003b), "...det var bara en bögdjävvel". *På väg mot en strategi att förebygga och motverka homofientligt våld*. Rapportserie 2003:1. Malmö: RFSL Rådgivningen Skåne.
- LaMar, Donna F. (1992), *Transcending Turmoil. Survivors of Dysfunctional Families*. New York: Insight Book.
- Landelius, Per Svante (2004), *Sexuell läggning och bemötande av socialtjänsten*. Socialstyrelsens PM 040304.
- Leontjev, A.N. (1959/1981), *Problems of the development of the mind*. Moscow: Progress Publishers.
- Leontiev, Aleksej (1986), *Verksamhet, medvetande, personlighet*. Moskva: Progress.
- Länsstyrelsen i Skåne Län (2003), *Utsatta flickor i patriarkala familjer om behovet av skyddat boende och andra insatser*. Länsstyrelsen i Skåne Län.
- Mathiesen, Thomas (1972), *Det ofullgångna*. Malmö: ALMA.
- Murray, Stephen O. & Roscoe, Will (1997), *Islamic Homosexualities. Culture, History, and Literature*. New York och London: New York University Press.
- Møller, Mogens (2000), *I fars vold*. Oslo: Kommuneforlaget AS.
- Nisbett, Richard E. & Cohen, Dov (1996), *Culture of Honor, The Psychology of Violence in the South*. Colorado: Westview Press.
- Nygren, Pär (1999), *Professionell omsorg for børn og familier – fra teori til værktøj*. Slangerup: Dansk psykologisk Forlag.
- Nygren, Pär (2004), *Handlingskompetanse – Om profesjonelle personer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Peristiany, John Georg (1974), *Honour and Shame in a Cypriot Highland Village*. I Peristiany, John George (ed) *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*. Great Britain: The University of Chicago Press.
- Pitt-Rivers, Julian (1968), *Honor*. I *International encyclopedia of the social sciences*, ed David Sills, vol 6, 503-11. N p: Macmillan Free Press.
- Pitt-Rivers, Julian (1974), *Honour and social status*. I Peristiany, John George (ed) *Honour and Shame. The Values of Mediterranean Society*. Great Britain: The University of Chicago Press.

- Priwe, Christer (2004), *Göra det som dig behagar. En biografi*. Malmö: Christer Priwe.
- Rubin, Gayle S. (1992), Thinking sex: Notes for a Radical Politics of Sexuality. i Vance, C. (red) *Pleasure Exploring Female Sexuality*. London: Pandora.
- Schiratzki, Johanna (2001), *Muslimsk familjerätt – i svenskt perspektiv*. Upplaga 2:1. Stockholm: Norstedts juridik AB.
- Sharsten, Bahar (2004), *Hedersmord! En sociologisk analys av hedersmord som ett uttryck för sexuella normer i muslimska samhällen*. Examensarbete i socialt arbete: Hälsa och samhälle, Malmö högskola.
- Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R. (2000), Socialtjänsten och klienterna. I Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (red), *Socialt arbete. En grundbok*. Falköping: Natur och Kultur.
- Stewart, Frank Henderson (1994), *Honor*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Swanberg, Lena Katarina (2003), *Hedersmordet på Pela*. Danmark: Månocket.
- Vygotsky, Lev S. (1978), *Mind in Society, The Development of Higher Psychological Processes*. London: Harvard University Press.
- Wennersten, Elisabeth (2002), *Släktens territorier. En jämförande studie av sociala regelverk i det förindustriella bondesamhället i Dalarna och Hälsingland 1734–1826*. Stockholm: Stockholms Universitet.
- Weinehall, Katarina (1997), *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet*. Umeå: Pedagogiska institutionen, Umeå universitet.
- Wenger, Etienne (2002), *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Werner E. Emmy & Smith S. Ruth (1992), *Overcoming the Odds*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Westerberg, Charlotte (2003), *Heder och samvete. Det svenska rättssystemets hantering av hedersmord*. Examensarbete vid Juridiska fakulteten: Lunds Universitet.
- Wikan, Unni (2004), *En fråga om heder*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Wyatt-Brown, Bertram (1983), *Southern Honor. Ethics & Behavior in the Old South*. Oxford, New York, Toronto, Melbourne: Oxford University Press.
- Zack, Naomi (1997), *Race/Sex Their Sameness, Difference, and Interplay*. London: Routledge.

9.2 Internet

<http://www.elektra.nu> - 041118

<http://www.geocities.com/gayuganda/menu.html> - 041122

Rapportserien Skåne i utveckling ISSN 1402-3393

- 2004:1 Sjöar och vattendrag i Skåne – går utvecklingen åt rätt håll? Statistisk utvärdering av vattenkvalitet och provtagningsprogram i Skåne län. *Miljöenheten*
- 2004:2 StrateGIS-projektet i Skåne län. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:3 Länsrapport 2002 inom alkoholområdet mm i Skåne län. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:4 Checklista för jämställd planering. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:5 Politik för miljömål och hållbar utveckling i Skånes kommuner. *Miljöenheten*
- 2004:7 Stoftmätningar i Landskrona. *Miljöenheten*
- 2004:8 Öppenvård i utveckling. Statsbidrag fördelade under 2003. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:9 99 Skånska kulturmiljöer. *Miljöenheten*
- 2004:10 Kemikalieanvändning inom vattenskyddsområden i Skåne län. *Miljöenheten*
- 2004:11 Kemikalielagring i cisterner i Skåne län. *Miljöenheten*
- 2004:12 Kartläggning av trasittrafik på väg i Blekinge och Skåne – en förstudie. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:13 Jämställd integration eller integrerad jämställdhet? *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:14 Effektoppföljning i kalkade och icke kalkade vatten. Vinter 2004. *Miljöenheten*
- 2004:15 Äldreskyddsombudskapet. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:16 Inventering av vanlig groda och åkergroda i Skåne 2003. *Miljöenheten*
- 2004:17 Hästar och bebyggelse. Riktlinjer för den fysiska planeringen. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:18 Flodpärlmusslans känslighet för predation från kräftor – effekt i jämförelse med andra hotfaktorer i ett skånsk vattendrag. *Miljöenheten*
- 2004:19 Kvicksilver i fisk och födodjur i 10 skånska sjöar år 2002. *Miljöenheten*
- 2004:20 Fiskundersökning i Kyrkmossedammen 2003. *Miljöenheten*
- 2004:21 Miljötillståndet i Skåne – Årsrapport 2004. Hur påverkar miljön skåningarnas hälsa? *Miljöenheten*
- 2004:22 VÄGARS NÄROMRÅDE – en planeringsinriktning för markanvändning. *Samhällsbyggnadsenheten*
- 2004:23 Kompensation vid förlust av miljövärden. Samsyn mellan Länsstyrelsen i Skåne län och Vägverket Region Skåne. *Samhällsbyggnadsenheten och Miljöenheten*
- 2004:24 Hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning

RFSL Rådgivningen Skåne har på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne län kartlagt och uppmärksammat situationen för ungdomar i Skåne (13–25 år) som riskerar hedersrelaterat hot och våld på grund av sexuell läggning. Rapporten bygger dels på enkätsvar från polismyndigheten, grundskolor och gymnasieskolor, socialförvaltningar och ungdomsmottagningar, dels på berättelser från ungdomar. Genom kartläggningen har författarna kommit i kontakt med eller hört berättas om 53 ungdomar som utsatts för hedersrelaterat våld på grund av sexuell läggning sedan år 2000.

Kartläggningen visar att hedersrelaterat våld mot ungdomar på grund av sexuell läggning inte är signifikant för en kultur, etnicitet eller religion och att variationen av ungdomar är stor. Ungdomarna är osynliga för de vuxna som de kommer i kontakt med. De mår dåligt, så dåligt att de ibland försöker ta sitt eget liv. Samtidigt lyser råd, stöd och åtgärder riktade mot denna grupp med sin frånvaro. För att komma tillrätta med situationen behövs inte bara kunskap och utbildning till yrkesverksamma utan en även rad insatser på olika nivåer i samhället.

Drottninggatan 36, 211 41 Malmö
E-post radgivningen.malmo@rfsl.se
www.rfslradgivningen.se

Östra Boulevarden 62A, 291 86 Kristianstad
Kungsgatan 13, 205 15 Malmö
Tel 044/040-25 20 00, Fax 044/040-25 21 10
E-post lansstyrelsen@m.lst.se
www.m.lst.se

www.m.lst.se